

July.

42

2000

A 673.

Լուս
42

№ 673.
ՆՈՐ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

Է.

Ե. Ս Պ Ի Ր Ի

ՀԱՅԲԵՆԱԶՈՒՐԿ

Գերսաներկնից Թարգս.
Ի ս ա հ ա կ Յ ա ր ո թ ի ն ն ա ն ց.



7613

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Տպարան Ս. Շարաձէի, Նիկ., 21.

Типогр. М. Шарадзе, Ник., 21.

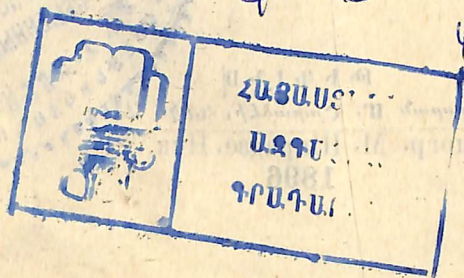
1896



Дозволено цензурою, Тифлисъ, 27 Февраля 1896 г

28-43

42-96



ԳԼԽ Ա.

ԽԱՂԱՂ ՏԱՆԸ



Երին էնգադինում, դէ-
պի Մալոյեա սա-
րը տանող ճանա-
պարհի վրայ է
գտնուում այն փոք-
րիկ ու առանձնա-
ցած գիւղը, որ կոչ-
ւում է Զիլս: Այդ-
տեղ ճանապարհից
շեղուելով և դաշտի միջով անցնելով հասնում էք
Զիլս-Մարիա կոչուած տեղին, որ շատ մօտ է սա-
րերին: Այդ գաղտնի մի առանձնացած տեղ,
միմեանց դիմացը կանգնած էին երկու փոք-
րիկ տներ. այդ երկու խրճիթներն էլ ունէին

Հնադարեան փայտեայ դռներ և պատերի մէջ խոր ընկած շատ փոքրիկ լուսամուտներ: Մէկ տան մօտ կար մի փոքրիկ պարտէզ, որի մէջ բացի խոտից ու կաղամբից բոստել էին նաև չորս հատ՝ խոտի ցօղունի պէս բարակ ծաղկատունկ: Միւս տնակի մօտ ոչինչ չկար՝ բացի դրան մօտ եղած մի փոքրիկ ախոռից, ուր միայն երկու հաւ էին ներս ու դուրս անում: Այս տնակը շատ տւելի փոքր էր քան միւսը և սրա փայտեայ դուռը հնուց ի վեր սև էր:

Ամեն առաւօտ, միշտ միևնոյն ժամանակը, այդ դռնից դուրս էր գալիս մի բարձրահասակ մարդ: Դռնից դուրս գալիս նաստիպուած էր լինում կռանալ: Այդ բարձրահասակ մարդը փայլուն, թուխ մազեր ու սև աչքեր ունէր. նրա սիրուն ու ձևաւոր քթի տակից անմիջապէս սկսւում էր մի այնպիսի թանձր ու սև մորուք, որ մնացած երեսից ոչինչ չէր երևում: Երբ այդ մարդը խօսում էր, նրա մորուքի մազերի միջից դուրս էին փայլում շատ սպիտակ ատամներ. բայց նա շատ քիչ էր խօսում: Զիւսում ամենքը ճանաչում էին այդ մարդուն, բայց ոչ ոք նրա ածունը չէր տալիս. ամենքը նրան անուանում էին միայն «խտալացի»: Խտալացին ամեն օր նեղ շաւղով գնում էր դէպի Զիւս և այնտեղից բարձրա-

նում դէպի Մալոյեա, ուր և աշխատում էր: Եթէ նա այդ ճանապարհով չէր բարձրանում, ցած էր գնում դէպի Ստ. Մօրից ջերմուկը. այդտեղ նոր տներ էին շինում և նա էլ աշխատանք գտնելով՝ ամբողջ օրն այնտեղ էր մնում և միայն երեկոյեան տուն վերադառնում: Սովորաբար, երբ խտալացին առաւօտը տանից դուրս էր գալիս, նրա ետևը կանգնած էր լինում մի տղայ. հօր գնալուց յետոյ տղան կանգնում էր շեմքում և իր սև ու մեծ աչքերով նայում էր նրա յետևից կամ թէ մի ուրիշ կողմը, թէև չէր կարելի ասել՝ թէ իսկապէս ո՞ր կողմը, որովհետև այնպէս էր թրւում՝ թէ նրա մթին աչքերը մօտիկ եղած առարկաների վրայից հեռանալով՝ կենդրոնանում էին մի անտեսանելի իրի վրայ:

Կիրակի ճաշից-յետոյները, եթէ արև էր լինում, երբեմն երկուսը միասին էին դուրս գալի տանից և կողք կողքի գնալով՝ բարձրանում էին դէպի սարը տանող ճանապարհով: Նրանք շատ նման էին միմեանց. զանազանութիւնն այն էր, որ տղան փոքր էր և կարծես թէ հօր կտորը լինէր. պակաս էր միայն սև մորուքը: Աչքի էր ընկնում նրա նեղ ու գունատ փոքրիկ դէմքը՝ սիրուն ձևաւորուած քթով, իսկ բերանը կարծես մի այնպիսի տըխ-

րութեամբ էր շրջապատուած, որ թոյլ չէր տալիս նրան ծիծաղելու: Հօր մօրուքն արգելք էր լինում՝ նրա դէմքի վրայ նոյնը նշկատելու:

Երբ երկուսը միասին այդպէս կողք կողքի գնում էին, ոչ մէկը չէր խօսում. ըստ մեծի մասին հայրը մի երգ էր մըմնջում, երբեմն էլ բարձր ձայնով երգում. տղան էլ ականջ էր դնում: Իսկ եթէ կիրակի օրն անձրևում էր, հայրը նստած էր լինում իր խրճիթում, լուսամուտի առաջը դրուած նստարանի վրայ. տղան էլ նստում էր նրա կողքին, բայց դարձեալ ոչինչ չէին ասում միմեանց: Հայրը վերցնում էր փոքրիկ դաշնակը և բերանով մի քանի եղանակներ հնչեցնում միմեանց ետեից, իսկ տղան ուշադրութեամբ ականջ էր դնում: Երբեմնայէս նա վերցնում էր նաև սանրը կամ մի որևէ տերև և դրանցով էր զանազան եղանակներ նուագում կամ թէ իր շինած փայտեայ շուին էր ածում. կարծես թէ այդ մարդն ընդունակ էր ամեն մի առարկայ երաժշտական գործիք դարձնելու: Մի անգամ նա ջութակ էր բերել տուն. այդ ջութակն այնպէս գրաւեց փոքրիկ տղային, որ երբէք չէր մոռանում այդ գործիքը: Մի օր, երբ հայրը բազմաթիւ երգեր ու եղա-

նակներ հնչեցրեց ջութակի լարերով՝ տղան ոչ թէ միայն ականջ դրեց, այլ և աչքերն անթարթ յառել էր նրա վրայ և հէնց որ հայրը ջութակը մի կողմը դրեց, տղան լուռ վերցրեց և փորձում էր՝ թէ արդեօք ինքն էլ կարող է նուագել: Երևի թէ այնքան էլ վատ չէր ածում, որովհետև հայրը ժպտալով ասաց. «արի այստեղ» և իր ձախ ձեռքի մեծ մատները դնելով տղայի փոքրիկ մատների վրայ, աջ ձեռքով վերցրեց տղայի աջ ձեռքը՝ կնանտոցի հետ միասին և այդպէս բաւական երկար ժամանակ շարունակ նուագում էին միասին՝ ամեն տեսակ եղանակներ:

Հետեւեալ օրերը, երբ հայրը տանը չէր լինում, տղան շարունակ փորձում ու վարժւում էր, մինչև որ մի եղանակ կարողացաւ հնչեցնել. բայց յանկարծ ջութակը նորից անյայտացաւ և էլ չերևեցաւ: Երբեմն էլ, երբ նրանք տանն էին նստած լինում, հայրն սկսում էր կամաց երգել և հետզհետէ ձայնը բարձրացնելով՝ հասկանալի բառեր էր արտասանում. այդ միջոցին տղան էլ սկսում էր նրա հետ երգել և եթէ բառերը ճշտութեամբ չէր կարողանում ասել՝ հնչիւններ էր արտասանում, որովհետև հայրը միշտ իտալերէն էր երգում: Թէպէտ տղան շատ բան հասկանում

էր, բայց այնքան լաւ չգիտէր այդ լեզուն,
որ կարողանար ճշտութեամբ կրկնել և երգել:
Այդ բազմաթիւ երգերի մէջ մի եղանակ կար,
որոնք միւսներէն աւելի լաւ գիտէր, որովհետեւ
հայրը մի քանի հարիւր անգամից աւելի էր
երգել:

Այդ երկար երգն այսպէս էր սկսւում.

„Una sera

In Peschiera“

Երգի եղանակն իսկապէս թախծալի էր,
բայց երաժիշտներից մէկը դարձրել էր զուար-
ճալի ըմբանս. այդ երգն այնքան դուր եկաւ
փոքրիկ տղային, որ ուրախութեամբ շարու-
նակ երգում էր. երգն էլ լաւ էր հնչում,
որովհետեւ տղայի պարզ ու բարակ ձայնը ներ-
դաշնակութեամբ միախառնւում էր հօր ու-
ժեղ բասի հետ: Եւ ամեն անգամ, երբ այդ
երգը մինչև վերջն երգում էին, հայրը ձեռ-
քը դնում էր փոքրիկի ուսին և քաղցրու-
թեամբ ասում. „Bene, Enrico, va bene“. Այդ-
պէս միայն հայրն էր անուանում տղային,
ուրիշները բոլորն էլ «Ռիկօ» էին կանչում
նրան: Պրանց տանն ապրում էր նաև մի ազ-
գական կին, որ կարկատում էր հնամաշ զգեստ-
ները, կերակուր էր եփում և ամեն բան
կարգի բերում: Զմեռը նա նստում էր վառա-

րանի մօտ և թել մանում. այդ միջոցին Ռի-
կօն միշտ պէտք է մտածէր՝ թէ ի՞նչ հնար-
քով տանից դուրս գնայ, որովհետեւ հէնց որ
դուռը բաց էր անում, այդ կինն ասում էր.
«դուռը հանգիստ թող, սենեակը ցրտում է»:
Տղան յաճախ երկար ժամանակ տանը մենակ
էր մնում այդ կնոջ հետ, որովհետեւ հայրն
աշխատանքի գնալով՝ շատ անգամ շաբաթնե-
րով տուն չէր գալիս:



ԳԼԽ. Բ.

ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆՈՒՄ



Իկօն շուտով իննը տարեկան կլինի և երկու ձմեռ արդէն ուսումնարան է յաճախել, որովհետեւ այնտեղ, սարերի վրայ, ամառն ուսում չի լինում. ուսուցիչն ուրիշների նրման պէտք է այդ միջոցին իր արտը հերկէ, խոտ հնձէ. դպրոցի համար ոչ ոք ժամանակ չունի: Այդ բանն այնքան էլ չէր վշտացնում Բիկօին, նա գիտէր թէ ինչով պէտք է զբաղուի: Առաւօտը վաղ զարթելով՝ նա կանգնում էր իրենց դրան շմբոյժում, քնէած աչքերով դուրս նայում և տեղից չէր շարժւում.

նա կարող էր այդպէս ժամերով կանգնած մընալ, եթէ դիմացի տան դուռը չբացուէր, այնտեղից դուրս չգար մի փոքրիկ աղջիկ և ծիծաղելով նրա կողմը չնայէր. Բիկօն իսկոյն դէպ այն կողմն էր վազում և երկու երեխաներն էլ միմեանց տեսելու շատ բան ունէին՝ նախորդ երեկոյեան տեսակցութիւնից յետոյ: Փոքրիկ աղջիկը կոչւում էր Մանիկ և ճիշտ Բիկօի հասակակիցն էր. նրանք երկուսն էլ միասին էին սկսել դպրոց յաճախել և միևնոյն դասարանումն էին. հէնց սկզբից էլ միասին էին եղել, որովհետեւ նրանց տները միայն մի նեղ շաւղով էին միմեանցից բաժանւում. երկուսն էլ ամենալաւ ընկերներ էին:

Բիկօն միմիայն դրա հետ էր բարեկամութիւն անում, որովհետեւ շրջակայքի միւս տղաների հետ չէր ընկերանում. իսկ երբ այդ տղաները միմեանց թակում, գետին էին գլորում, կամ թէ գլխի վրայ կանգնում, նա առանց յետնայելու փախչում էր նրանցից: Բայց երբ նրանք ասում էին. «մի անգամ էլ Բիկօին ծեծենք», նա կանգնում էր իր տեղը լուռ և ոչինչ չէր անում, բայց իր սեւ աչքերով մի այնպիսի տարօրինակ հայեացք էր գցում նրանց վրայ, որ ոչ ոք չէր համարձակւում ձեռք տալ նրան:

Մանիկի մօտ Րիկօն երջանիկ էր: Մանիկի երկու սև աչքերը կարծես շարունակ ծիծաղում էին. նա գլխին կապած ունէր երկու հաստ, սև ու մաքուր ծամեր, օրինաւոր աղջիկ էր և հնարագէտ: Թէև դեռ հազիւ իննը տարեկան էր, բայց անդրանիկ աղջիկը լինելով՝ ամեն բանում պէտք է օգնէր մօրը. իսկ տանն անելու բան չատ կար: Մանիկից փոքրերն էին. Տրուդին, Զամին, Պետէրլին, Ուրշլին, Աննէ-Ռէտէլին, Կուչնէլին և մէկ էլ դեռ չմկրտուած փոքրիկ մանուկը:

Ամեն անկիւնից շարունակ Մանիկ էին կանչում և այգպիսով նա այնպէս աշխուժացել էր, որ ամեն բանի հասնում էր: Մանիկն արդէն փոքրերին երեք զոյգ գուլպայ և երկու զոյգ կօշիկ էր հագցրած լինում և կապում, մինչև որ Տրուդին հագցնելու համար կարողանում էր ուղղել մէկի ոտքը: Եւ երբ երեխաները սենեակից, իսկ մայրը խոհանոցից միաժամանակ Մանիկ էին կանչում, հայրն էլ ախոռից էր նրան ձայն տալիս, որ գնայ նրա գլխարկը գտնէ կամ թէ մտրակի կապ ընկածները յետ անէ: Մանիկը շատ շուտ էր գտնում գլխարկը, որովհետև համարեալ թէ միշտ խոտի վրայ էր լինում. իսկ նրա ճկուն մատները շուտով յետ էին անում մըտ-

րակի կապերը: Այսպիսով թէև Մանիկը շարունակ դէս ու դէն էր վազում և աշխատում, սակայն միևնոյն ժամանակ ուրախ և աշխոյժ էր. ձմեռն էլ ուրախութեամբ էր դպրոց յաճախում, որովհետև Րիկօի հետ էր գնում գալիս. դասամիջոցներին նոյնպէս նրանք միասին էին լինում: Ամառն էլ կրկին ուրախ էր, որովհետև կիրակի երեկոներն ազատ էր և կարող էր զբօսնելու գնալ Րիկօի հետ. Րիկօն երկար ժամանակ սպասում էր նրան իրանց դրան շեմքում և յետոյ ձեռք ձեռքի տուած վազում էին մեծ մարգագետնի վրայով դէպի այն անտառածածկ բարձրութիւնը, որ կղզու նման բաւականին երկարութեամբ մտնում է լճի մէջ: Այդ բարձրութեան վրայ, եղևնիների տակ նստած՝ նայում էին ցած, դէպի կանաչագոյն լիճը. նրանք այնքան բան ունէին միմեանց պատմելու և հարցնելու, այնքան երջանիկ էին, որ Մանիկն ամբողջ շաբաթն ուրախ էր լինում, որովհետև կրկին մօտենում էր կիրակին:

Սակայն խրճիթում կար և մէկ ուրիշը, որ երբեմն-երբեմն նոյնպէս Մանիկ էր կանչում. դա ծեր տատն էր: Բայց նա իրեն օգնելու համար չէր կանչում Մանիկին, այլ կամ մի գրոշ էր ընծայում նրան, կամ մի որևէ

ուրիշ բան, որովհետև նրա սիրելին էր և լաւ տեսնում էր թէ Մանիկն ինչքան շատ բան էր անում իր հասակի համեմատութեամբ. այդ պատճառով տատը մի քանի կոպէկ էր ընծայում նրան, որ նա էլ ուրիշ երեխաների նման կարողանայ մի որևէ բան գնել տօնավաճառում. օրինակ՝ կարմիր ժապաւէն կամ թէ փոքրիկ ասեղնոց: Տատը Բիկօն էլ էր սիրում և ուրախ էր, երբ նրանց միասին էր տեսնում. երբեմն էլ Մանիկի բանն էր շինում, որ նա մի փոքր աւելի երկար մնայ դուրսը, Բիկօի հետ:

Ամառ ժամանակ, երեկոները, տատը միշտ նստում էր իրենց խրճիթի առաջն ընկած կոճղի վրայ. յաճախ Մանիկն ու Բիկօն կանգնած էին լինում նրա մօտ և նա մի բան էր պատմում: Իսկ երբ զանգակատնից ղողանջում էր աղօթքի զանգակը, տատն ասում էր. «այժմ ամեն մէկդ պէտք է մի անգամ «Հայր մեր» ասէք և երբէք չպէտք է մոռանաք, որ ամեն երեկոյ պէտք է նոյնը կրկնէք. դրա համար է ղողանջում աղօթքի զանգը»:

«Տեսէք, զաւակներս», ասում էր տատն երբեմն երբեմն. «ես երկար ապրել եմ և շատ բան տեսել, բայց չեմ ճանաչում և ոչ մի մարդ, որ իր ամբողջ կեանքում «Հայր մեր»

ասելու կարիքը չգգար. շատերն էլ միայն կարիքի ժամանակ են աղօթել երկիւղով, բայց սփոփանք չեն գտել»: Այդ միջոցին Մանիկն ու Բիկօն երկիւղածութեամբ «Հայր մեր» էին ասում:

Արդէն մայիս ամիսն էր և շուտով պիտի ընդհատուէր ուսումը. դասաւարտութիւնն էլ երկար չէր կարող տևել, որովհետև ծառերի տակն արդէն սկսում էր կանաչել և բաւականին մեծ տարածութիւնների վրայ այլ ևս ձիւն չկար: Բիկօն երկար ժամանակ կանգնած իրենց տան շէմքում՝ այդ դիտողութիւններն էր անում, շարունակ նայում դէպի դիմացի դուռը և նրա բացուելուն սպասում: Դուռը բացուեց և Մանիկը թռչկոտալով դուրս եկաւ այնտեղից:

«Արդէն վաղո՞ւց է, որ սպասում ես այդտեղ կանգնած, Բիկօ, էլի աչքերդ չուեցիր». աղաղակեց նա ժպտալով: «Այսօր դեռ վաղ է, կարող ենք կամաց-կամաց գնալ»:

Յետոյ նրանք ձեռք ձեռքի տուած ճանապարհ ընկան դէպի ուսումնարան:

«Շարունակ լճի մասին ես մտածում էլի», գնալիս հարցրեց Մանիկը:

«Այո», պատասխանեց Բիկօն լուրջ դէմքով, «երբեմն էլ երազումս եմ տեսնում թէ լի-

ճը և թէ նրա վրայի մեծ ու կարմիր ծաղիկները, իսկ լճի միւս կողմը՝ մանիշակագոյն սարերը»:

«Ա՛խ, երազում տեսածը նշանակութիւն չունի», ասաց Սանիկն աշխուժութեամբ. «մի անգամ երազում տեսայ, որ Պետէրլին մենակ մտաւորում էր ամենաբարձր եղևնու գագաթին և երբ հասաւ ամենավերին ճիւղին, յանկարծ թռչուն դարձաւ և այնտեղից դէպի ցած աղաղակեց. «Սանիկ, գուլպաներս հագցրու». տեսնո՞ւմ ես, այդպիսի բան չի կարող լինել»:

Րիկօն երկար մտածում էր՝ թէ ի՞նչպէս է պատահում այդ. չէ՞ որ իր երազածը կարող էր գոյութիւն ունենալ և ինքն էլ մտաբերում էր երազում տեսածը: Այդպէս խօսելով նրանք հասան դպրոց, ուր մանուկների ահագին խումբն աղմկում էր: Նրանք բոլորը միասին ներս մտան դասատուն և շուտով ուսուցիչն էլ եկաւ: Ուսուցիչը ծեր մարդ էր՝ անօսր և սպիտակ մազերով. նա արդէն շատ երկար ժամանակ ուսուցիչ էր եղել և այդ պատճառով նրա մազերը սպիտակել ու թափուել էին:

Դասն սկսուեց. աշակերտներն առաջ տառեր ու վանկեր կարդացին. յետոյ եկաւ (X)-ի հերթը, իսկ վերջն երգեցին: Ուսուցիչը վերց-

րեց իր հին ջութակը, լարեց և ապա թէ բոլորն էլ սկսեցին բարձրաձայն երգել.

«Գառնուկներ, ցած եկէք

արևահար սարերից»:

Ուսուցիչն էլ ձայնակցում էր ջութակով:

Բայց շուտով Րիկօն այնպիսի ուշադրութեամբ սկսեց դիտել ջութակն և ուսուցչի մատների լարերին զարկելը, որ երգելը բոլորովին մոռացաւ և ոչ մի ձայն չէր հանում: Այդ միջոցին միւս երգիչները կէս աստիճան ձայները ցածրացրին, ջութակի լարերն էլ անհաստատ հնչիւններ արձակեցին. երգիչները դարձեալ ցածրացրին և ո՞վ գիտէ թէ մինչև որ աստիճան ձայները կիջնէին, եթէ յանկարծ ուսուցիչը ջութակը սեղանի վրայ չձգէր ու բարկացած չաղաղակէր. «այս ի՞նչ երգ է, անխելքներ, երանի գիտենամ» ո՞վ է սխալ երգողը, որ ամբողջ երգը փչացնում է»:

Րիկօն կողքին նստող փոքրիկ տղան ասաց. «ես գիտեմ պատճառը, ամեն անգամ այդպէս է լինում, երբ Րիկօն էլ չէ երգում»:

Ուսուցչին նոյնպէս յայտնի էր, որ երբ Րիկօն բարձր էր երգում, իր ջութակն էլ հաստատուն հնչիւններ էր արձակում:

«Րիկօ, Րիկօ, ի՞նչ եմ լսում» լուրջ կերպով ասաց ուսուցիչը՝ դառնալով նրան. «դու



ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ԱԶԳԱՅԻՆ

օրինաւոր տղայ ես, բայց անուշադրութիւնը
մեծ պակասութիւն է. տեսնում ես միմիայն
մի անուշադիր աշակերտ կարող է ամբողջ եր-
գը փչացնել: Նորից սկսենք. ուշադիր եղիր,
Րիկօ:

Րիկօն պարզ ու հաստատուն ձայնով սկը-
սեց երգել և ջութակն էլ հետևեց նրան. ե-
րեսաներն էլ իրենց բոլոր ուժով սկսեցին եր-
գել և այնպէս սիրուն դուրս եկաւ, որ ա-
խորժելի էր մինչև վերջը լսել: Ուսուցիչը
շատ գոհ մնաց, ձեռքերը շփեց և մի քանի
անգամ ուժեղ զարկեր տալով ջութակի լա-
րերին, ինքնաբաւականութեամբ ասաց. «գոր-
ծիքս էլ լսւն է»:



ԳԼԽ. Գ.

ԾԵՐ ՈՒՍՈՒՑԶԻ ԶՈՒԹԱԿԸ



անիկն ու Րիկօն դպրո-
ցի դրան առաջը բաժա-
նուեցին աշակերտների
խմբից և միասին ճանա-
պարհ ընկան դէպի տուն.
Մանիկը հարցրեց. երգն
ինչո՞ւ ընդհատեցիր, Րի-
կօ. մթթէ յանկարծ էլի լիճը
միտդ ընկաւ»:

«Ո՛չ, մի ուրիշ բան», ասաց Րիկօն. «այժմ
գիտեմ՝ թէ ի՞նչպէս պէտք է ջութակի վրայ
ածել՝ «գառնուկներ, ցած եկէք»: Երանի՛ր թէ
ջութակ ունենայի»:

Ինչպէս երևում էր, այդ ցանկութիւնը
Րիկօի սրտի խորքիցն էր բղխում, որովհետև

Հառաչանքով արտայայտուեց: Մանիկը կարեկցեց նրան և մտածում էր՝ թէ ի՞նչ միջոցներով կարելի էր մի ջուլթակ ձեռք բերել:

«Արի միասին մի ջուլթակ գնենք», աղաղակեց նա յանկարծ և ինքն էլ ուրախութիւն զգաց, որ կարողացաւ նրան օգնելու ճարը գտնել. «տատի տուած կոպէկներէից ես բաւականին հաւաքել եմ. դու որքան փող ունես»:

«Ես ոչինչ չունեմ», ասաց տխուր կերպով Բիկօն. «հայրս գնալուց առաջ մի քանի գրոշ տուեց, բայց մեր ազգական կիներն այն էլ ձեռքիցս առաւ՝ ասելով թէ անպէտք բաների վրայ կծախսես և շատ բարձր դրուած մի արկղի մէջ գցեց, այնտեղից էլ չեմ կարող հանել»:

Բայց Մանիկը շուտ վհատուողներից չէր նա ասաց. «գուցէ մեր ունեցածը բաւական է, մի քանի գրոշ էլ տատիցս կառնեմ. ջուլթակը կարծեմ այնքան էլ թանկ չարժէ. մի կտոր չորացած փայտ է, վրան էլ չորս հատ լար: Դու վաղն ուսուցչին հարցնու թէ ի՞նչ արժէ ջուլթակը, յետոյ կգնենք»:

Այդպէս էլ վճռեցին: Մանիկը մտածում էր. «կերթամ տուն, ինչ կարող եմ կանեմ, իսկ առաւօտեան շատ վաղ վեր կկենամ և կրակ կանեմ մինչև մայրիկիս զարթելը»: Երբ Մա-

նիկն այդպէս առաւօտից մինչև երեկոյ շարունակ աշխատում էր, տատը սովորաբար մի գրոշ էր գցում նրա գրպանը:

Հետեւեալ առաւօտը, երբ դասերը վերջացան, Մանիկը մենակ դուրս գնաց, հանդարտ կանգնեց դպրոցի շէնքի մօտ եղած անկիւնում, փայտեայ կոյտի ետեւը և սպասում էր Բիկօն: Բիկօն պէտք է ուսուցչին հարցնէր ջուլթակի գինը: Բայց նա երկար ժամանակ դուրս չեկաւ և Մանիկն անհամբերութեամբ շարունակ նայում էր փայտեայ կոյտի ետեւից: Վերջապէս Բիկօն երեւաց և մօտեցաւ նրան:

«Ի՞նչ ասաց ուսուցչիչը, որքան արժէ ջուլթակը», աղաղակեց Մանիկն՝ անհամբերութիւնից շնչասպառ լինելով:

«Չկարողացայ հարցնել», պատասխանեց Բիկօն վհատուած:

«Ափսոս», ասաց Մանիկը և կանգնած էր բոլորովին շուարած. բայց երկար չտևեց այդ: «Միւսնոյն է, Բիկօ», ասաց նա կրկին ուրախ և նրա ձեռքը բռնելով ճանապարհ ընկաւ դէպի տուն, «վաղն էլ կարող ես հարցնել: Այսօր առաւօտ ես կրկին մի գրոշ ստացայ տատիցս, որովհետեւ երբ նա խոհանոց մտաւ, ես արդէն ոտի վրայ էի»:

Բայց երկրորդ և երրորդ օրն էլ նոյնը պարտահայեց. Բիկօն միշտ կէս ժամ կանգնում էր ուսուցչի բնակարանի առաջը, բայց չէր համարձակուում ներս գնալ և հարցնել՝ թէ քննչ արժէ ջուլթակը։ Մանիկն ինքն իրեն մտածում էր. եթէ Բիկօն երեք օրուայ ընթացքում էլի չի հարցնի, այն ժամանակ ես կհարցնեմ։ Բայց չորրորդ օրը, երբ Բիկօն մտածմունքի մէջ ընկղմուած և վհատուած կանգնած էր ուսուցչի տան առաջը, յանկարծ դուռը բացուեց. ուսուցչի շտապով դուրս եկաւ և այնպէս ուժով գիպաւ Բիկօնին, որ փետրի պէս թեթեւ տղան բաւականին տեղ յետ թռաւ։ Ուսուցչի կանգնած նայում էր նրան մեծ զարմանքով և տհաճ կերպարանքով։ «Այս քննչ է, Բիկօ», հարցրեց նա, երբ Բիկօն կրկին իր տեղը կանգնեց. «Երբ գալիս ես մէկի դուռը՝ ինչո՞ւ չես բաղխում, եթէ գործ ունես. իսկ եթէ գործ չունես՝ ինչո՞ւ չես հեռանում։ Եթէ ասելու բան ունես, հէնց այստեղ էլ կարող ես ասել. ասա, քննչ ես ուզում»։

«Ի՞նչ արժէ ջուլթակը» շտապով հարցրեց Բիկօն՝ սաստիկ վախեցած։

Ուսուցչի տհաճ կերպով զարմացական հայեացք ձգեց նրա վրայ ու ասաց. «Զգիտեմ

քննչ մտածեմ քո մասին, Բիկօ. գալիս ես ուսուցչի դուռն աւելորդ հարցումներ առաջարկելու նրան, թէ մի որևէ գիտաւորութիւն ունես. քննչ էիր ուզում ասել զրանով»։

«Ոչքննչ չէի ուզում ասել», պատասխանեց Բիկօն ամօթխածութեամբ, «կամենում էի միայն հարցնել թէ քննչ արժէ ջուլթակը»։

«Դու ինձ հասկացար, Բիկօ, լա՛ւ լի՛ր՝ թէ քննչ եմ ասում. երբ մարդ խօսում է՝ մի նպատակ ունի աչքի առաջ. իսկ եթէ խօսելիս ոչինչ չէ մտածում, նշանակում է՝ անմիտ խօսքեր է արտասանում։ Ուրեմն լի՛ր, Բիկօ. առանց մի որևէ պատճառի տուիր այդ հարցմունքը, թէ միմիայն հետաքրքրութիւնից. կամ գուցէ ուրիշն է ուղարկել քեզ՝ ջուլթակի գինն իմանալու»։

«Ես ինքս սրտանց ուզում եմ մի ջուլթակ գնել», ասաց Բիկօն մի փոքր վստահ, բայց սաստիկ վախեցաւ, երբ ուսուցչի յանկարծ բարկացած ասաց. «Ի՞նչ, ինչ ես ասում, քեզ պէս մի կորած, անխելք, օտարական տղան ուզում է ջուլթակ գնել. գիտես, թէ քննչ է ջուլթակը, գիտես քանի տարեկան էի և որքան էի սովորել՝ մինչև որ մի ջուլթակ կարողացայ ձեռք բերել։ Ուսուցիչ էի արդէն, ուսուցիչ. քսան և երկու տարեկան էի և

պաշտօն ունէի: Այժմ կասեմ քեզ թէ որքան ար-
ժէ ջուլթակը, որ կարողանաս անխեղքութիւնդ
չափել: Վեց ամբողջ գուլդէն եմ վճարել ջու-
լթակիս համար, կարող ես այդ ամբողջ գումարն
երևակայել. հաշուենք իսկոյն ճգրոշներով. մի
գուլդէնը 100 գրոշ է, ուրեմն վեց գուլդէ-
նը կլինի 6×100 . քանի կանիւ—դէհ, Ռիկօ,
դու շնորհքով տղայ ես, ասա տեսնեմ, քանի
գրոշ կլինի»:

«600 գրոշ», ասաց Ռիկօն կամաց, որով-
հետեւ երկիւղից ձայնը չէր դուրս գալիս՝ երբ
այդ գումարը համեմատում էր Մանիկի ունե-
ցած տասն և երկու գրոշի հետ:»

«Բացի դրանից, խելքդ թնչ է կտրում»,
շարունակեց ուսուցիչը նոյն եղանակով, «երևի
կարծում ես թէ բաւական է, որ ջուլթակը
ձեռքդ առնես և իսկոյն կածես. այդ կարողա-
նալու համար դեռ շատ բան է հարկաւոր:
Արի իսկոյն ներս», — ուսուցիչը դուռը բանա-
լով՝ պատի վրայից ցած բերեց ջուլթակը. «ա-
հա, վերցրու և միւս ձեռքով էլ առ կնտընտոցը,
այդպէս. չեթէ c d e f ձայները կարողանաս
հնչեցնել, իսկոյն կէս գուլդէն կտամ քեզ»:

Ռիկօն ջուլթակը ձեռքն առաւ թէ չէ՝
նրա հրացայտ աչքերը փայլեցին. c d e f
նուագեց նա հաստատուն կերպով և կատա-

րեալ ճշտութեամբ. «Այ դու անպիտան», հիա-
նալով աղաղակեց ուսուցիչը. «որտեղից գիտես
այդ. ո՞վ սովորեցրեց քեզ. ի՞նչպէս ես կարո-
ղանում գտնել ձայները»:

«Ես ուրիշ բան էլ գիտեմ, եթէ թոյլ
կտաք նուագելու», ասաց Ռիկօն և բաղձանքով
նայում էր ձեռքի գործիքի վրայ:

«Նուագիր», ասաց ուսուցիչը: Եւ Ռիկօն
սկսեց ածել հաստատ կերպով և հրացայտ
աչքերով.

«Գառնուկներ, ցած եկէք

Արևահար սարերից.

Արևն արդէն մայր է մտնում,

Մինչև վաղը մնա՛ք բարև»:

Ուսուցիչը նստել էր աթոռի վրայ և ակ-
նոցները դրել. նա լուրջ և դիտող աչքով նա-
յում էր Ռիկօի մատներին, յետոյ նրա հրա-
ցայտ աչքերին և ապա կրկին մատներին:
Ռիկօն վերջացրեց երգը:

«Մօտեցիր ինձ, Ռիկօ»:

Ուսուցիչն իր աթոռը դարձրեց դէպի
լոյսը և Ռիկօին իր առաջը կանգնեցրեց: «Այժմ
բան պէտք է ասեմ քեզ, Ռիկօ. հայրդ Իտա-
լացի է, իսկ այնտեղ այնպիսի բաներ են տե-
ղի ունենում, որ մենք այստեղ, լեռներում,
չգիտենք: Այժմ ուղիղ աչքերիս նայիր և ճիշտ

ասա. Թնչպէս ես կարողանում այդ եղանակն
իմ ջութակի վրայ ածել անսխալ»:

Րիկօն նայեց ուսուցչին անկեղծ հայեաց-
քով և ասաց. «Այդ ձեզնից եմ սովորել՝ եր-
գեցողութեան դասերի ժամանակ»:

Այս խօսքերը բոլորովին ուրիշ կերպա-
րանք տուին գործին: Ուսուցչիչը տեղից վեր
կացաւ և մի քանի անգամ յետ ու առաջ գնաց:
Ուրեմն ինքն էր այս զարմանալի երևոյթի
սկզբնապատճառը և կախարդական միջոցներ
չէին գործադրուած: Նա հաշտ սրտով հանեց
իր քսակը. ահա իմ խոստացած կէս գուլդէ-
նը, Րիկօ, քեզ է պատկանում այդ: Այդպէս
շարունակիր և ուշադիր եղիր քանի դպրոց
ես գալիս. այդպիսով մի բան կսովորես և ապա
12 — 14 տարի անցնելուց յետոյ կարող ես մի
ջութակ ձեռք բերել: Այժմ կարող ես գնալ»:

Րիկօն դարձեալ մի հայեացք ձգեց ջու-
թակի վրայ և դուրս գնաց՝ շատ տխուր սրտով:

Մանիկը վազելով դուրս թռաւ փայտեայ
կոյտի ետեւից և ասաց. «այս անգամ երկար
մնացիր. հարցրէր»:

«Ամեն բան կորած է», ասաց Րիկօն և
վշտից նրա յօնքերն այնքան մօտեցան միմեանց,
որ նրա աչքերի վրայ մի թանձր ու սև գիծ
կազմուեց: «Ջութակն արժէ 600 գրոշ և 14

տարուց յետոյ կարող եմ միայն մէկն առնել.
տասն և չորս տարուց յետոյ ո՞վ է կենդանի
մնում: Ահա, առ, այս էլ քեզ լինի, ես չեմ
ուզում», ասաց Րիկօն և կէս գուլդէնը դրեց
Մանիկի ձեռքը:

«Վեց հարիւր գրոշ», կրկնեց սարսափա-
հար Մանիկը: Այսքան փողն ո՞վ տուեց:

Րիկօն պատմեց բոլորը, ինչ որ պատա-
հել էր ուսուցչի մօտ և սաստիկ վշտացած
կրկնեց. «ամէն բան կորած է»:

Մանիկն ուզում էր յետ տալ կէս գուլ-
դէնը և դրանով մի փոքր մխիթարել նրան,
բայց Րիկօն բարկացած էր անմեղ կէս գուլ-
դէնի վրայ և չէր էլ կամենում նայել նրա
վրայ:

Մանիկն ասաց. եթէ այդպէս է, այս էլ
կաւեւացնեմ իմ ունեցած գրոշների վրայ և
այն ժամանակ բոլորը մեր երկուսի սեպհա-
կանութիւնը կլինի»:

Այս անգամ Մանիկն էլ շատ սրտաբեկ
էր, բայց երբ Րիկօի հետ հասաւ այն անկիւ-
նը, որտեղից ուղղակի դաշտն էին մտնում,
նեղ շաւիղն ու իրենց տան մօտի փոքրիկ
հրապարակն այնպէս սիրուն ու փայլուն երե-
ւեցան, որ նա աղաղակեց.

«Տես, տես, Րիկօ, շուտով ամառը կգայ,

մենք կարող կլինենք բարձրանալ դէպի անտառը և դու էլ նորից կուրախանաս. կամենամ կիրակի օրը գնանք»:

«Ել ո՛չ մի բան չի կարող ուրախութիւն պատճառել ինձ», ասաց Րիկօն, «բայց եթէ ուզում ես գնալ, ես էլ հետդ կգամ»:

Իրենց տան դրան առաջը նրանք կրկին որոշեցին, որ կիրակի օրը գնան անտառ և Մանիկի սիրտը նորից ուրախացաւ: Ամբողջ շաբաթը նա աշխատեց որքան որ կարողացաւ. շինելու բան չատ կար. Պետէրլին, Սամին և Ուրշլին կարմրուկ ունէին, իսկ ախոռում ընկած էր հիւանդ այծը, որի համար շուտ շուտ տաք ջուր պէտք է տանէին. Մանիկն ուսումնարանից դառնալով՝ ստիպուած էր շարունակ այս ու այն կողմը վազելու և ամենքին օգնութեան հասնելու. շաբաթ օրը մինչև երեկոյ աշխատում էր, բայց ախոռի դուռերը դեռ մնացել էին մաքրելու. այդ էլ վերջացրեց: Երեկոյեան հայրը գովեց նրան և ասաց. «Մանիկը գործունեայ աղջիկ է»:



ԳԼԽ. Դ.

ՀԵՌԱՒՈՐ, ՍԻՐՈՒՆ ԼԻՃՆ ԱՆՈՒՆ ՉՈՒՆԻ



Կիրակի՝ առաւօտը, երբ Մանիկն աչքերը բացեց, մեծ ուրախութիւն ըզգաց. սկզբումն ինքն էլ չգիտէր թէ ինչո՞ւ, բայց շուտով մտաբերեց՝ որ կիրակի է և տատն էլ՝ նախորդ գիշերն ասել էր. «վաղը ճաշից յետոյ բոլորովին ազատ կլինես, արա՛ ինչ կամենաս»:

Երբ ճաշը վերջացրին և Մանիկը բոլոր ամաններն ու սփռոցը հաւաքեց, Պետէրլին կանչեց. «արի՛ ինձ մօտ, Մանիկ», միւս կողմից էլ անկողնում պառկածներն աղաղակեցին.

«նչ, ինչ մօտ», իսկ հայրն ասաց. «Մանիկը պէտք է այժին նայէ»:

Բայց այդ միջոցին տատը խոհանոց գընաց և Մանիկին էլ գլխով արեց՝ որ դուրս գայ. «այժմ ազատ ես», ասաց նա; «այժին ու երեխաներին ես կհայեմ, բայց տէս, երբ երեկոյեան զանգակը տան, տո՛ւն վերադարձէք»: Տատն արդէն գիտէր, որ նրանք երկուսով էին գնալու:

Մանիկը՝ վանդակը յանկարծ բացած թռչնակի պէս դուրս թռաւ տանից. դիմացը կանգնած էր Բիկօն, որ արդէն վաղուց սպասում էր: Նրանք երկուսով անցան մարգագետնի վրայով և բարձրացան դէպի անտառը: Բոլոր սարերի գագաթները լուսաւորուած էին արևի ճառագայթներով, իսկ դրանց վրայ տարածուած էր կապույտ երկինքը: Որտեղ արև չկար, նրանք ստիպուած էին մի փոքր ձիւնի միջով բարձրանալ, բայց վերևը կրկին երևաց արեգակը և փալփեց լճի երեսին: Գէպի լիճը տանող զառիվայրի վրայ կային սիրուն ու ցամաք տեղեր. երեխաներն այդտեղ նստեցին: Սարերի բարձր գագաթներին սաստիկ քամի էր փչում և նրանց ականջները խշշացնում: Մանիկն անչափ վայելչութիւն

և ուրախութիւն էր զգում. նա շարունակ բացագանչում էր.

«Տես, տես, Բիկօ, ի՜նչ գեղեցիկ է արևը. շուտով ամառ կլինի. տես, ի՜նչպէս է շողշողում լճի վրայ. սրանից աւելի սիրուն լիճ չի կարող լինել», ասաց նա վստահութեամբ:

«Այո՛, այո՛, Մանիկ, բայց եթէ իմ ասած լիճը տեսնե՛ս». Բիկօն նայեց լճի այն կողմը, որտեղ այլ ևս ոչինչ չէր երևում:

«Տեսնո՞ւմ ես, այնտեղ ասեղնաւոր սև եղևիններ չկան, այլ փայլուն, կանաչ տերևներ և մեծ ու կարմիր ծաղիկներ. սարերն այստեղի պէս բարձր մօտիկ ու սևագոյն չեն, այլ միայն հեռուից են երևում և մանիշակագոյն են. թէ երկնքի և թէ լճի վրայ՝ ամեն բան ոսկու գոյն ունի և խաղաղ ու տաք է: Այնտեղ քամին այսպէս չէ փչում և օտքերդ էլ ձիւնով չէ լցւում, կարող ես շարունակ արևի տակ նստել և նայել շուրջդ»:

Մանիկը շուտ յափշտակուեց. նա արդէն իր դիմացն էր տեսնում կարմիր ծաղիկներն ու ոսկեգոյն լիճը, որ այնքան սիրուն պէտք է լինէր:

«Գուցէ կարողանաս մի անգամ էլ գնալ այնտեղ և տեսնել քո սիրուն լիճն ու այն ամենը. ճանապարհը գիտե՛ս»:

«Այո՛, առաջ պէտք է բարձրանալ Մալոյեա սարը.— հօրս հետ արդէն եղել եմ այնտեղ և նա է ինձ այդ ճանապարհը ցոյց տուել.— յետոյ պէտք է շարունակ ցած գնալ ոլոր-մուր կեռմաններով. իսկ շատ հեռու, ներքևը, լիճն է. բայց այնքան հեռու է, որ չհաղիւթէ կարելի է հասնել նրան»:

«Ա՛խ, այդ շատ հեշտ է», ասաց Մանիկը, «պէտք է շարունակ գնաս, այդպիսով վերջը հաստատ կհասնես լճին»:

«Բայց հայրս մի ուրիշ բան էլ ասաց. տես, Մանիկ, ճանապարհորդութեան ժամանակ պէտք է հիւրանոց մտնել, ուտել և քնել այնտեղ, բայց դրա համար պէտք է և վճարել, իսկ վճարելու համար պէտք է փող ունենալ»:

«Ե՛հ, այժմ հօ փող շատ ունենք», ասաց Մանիկը ցնծալով. բայց Ռիկօն չէր ուրախանում:

«Եթէ մեր ունեցածի մասին է խօսքդ, կարելի է ասել թէ ոչի՛նչ չունենք. ջուլթակի պատմութիւնը չէս յիշում, ասաց Ռիկօն տխուր կերպով:

«Այդ դէպքում աւելի լաւ է, որ տանը մնաս, Ռիկօ, տես, այստեղ էլ շատ սիրուն է»:

Մի քանի վայրկեան Ռիկօն նստած էր

մտածմունքի մէջ ընկղմած. գլխով յենուել էր արմունկների վրայ և յօնքերը կիտել: Այդ միջոցին Մանիկը կանաչ ու փափուկ մամուռ էր ժողովում՝ մի փոքրիկ անկողին պատրաստելու համար. երկու բարձ և մի վերմակ արդէն պատրաստ էր. այդ բոլորը նա ուզում էր տանել հիւանդ Ուրշիի համար:

Ռիկօն դարձաւ գէպի Մանիկը և տխրութեամբ ասաց. «Ասում ես՝ թէ աւելի լաւ է որ տանը մնամ, բայց գիտես, ինձ այնպէս է թւում, որ ինքս էլ չգիտեմ թէ մեր տունը որն է, որտեղացի եմ ես»:

«Ա՛խ, թէ՛ս ես ասում», աղաղակեց Մանիկը և զարմանքից մի կողմը գցեց ձեռքի մամուռը: «Ի հարկէ այստեղացի ես: Մարդ միշտ այնտեղացի է, որտեղ հայր ու մայր.....», այդ խօսքի վրայ նա յանկարծ կանգ առաւ. չէ՛ որ Ռիկօն մայր չուներ, հայրն էլ վաղուց արդէն գնացել ու յետ չէր եկել. իսկ այն ազգական կի՛նը:— Մանիկն երբէք այդ կնոջ հետ չէր մտերմացել և մի բարի խօսք էլ չէր լսել նրանից:— Այժմ Մանիկն էլ չգիտէր թէ ի՛նչ ասէր, բայց չէր կարող երկար ժամանակ այդպիսի անհաստատ դրութեան մէջ մնալ՝ Ռիկօն էլ սկսել էր նորից շուարել: Մանիկը յանկարծ բռնեց նրա ձեռքը և ասաց.

Այժմ ուզում եմ իմանալ՝ թէ ի՞նչպէս է կոչուում այն սիրուն լիճը»:

Րիկօն երկար մտածեց ու ասաց. «չգիտեմ»՝ ինքն էլ զարմանալով այդ բանի վրայ:

Մանիկն առաջարկեց մէկին հարցնել լճի անունը. — Եթէ մի անգամ Րիկօն շատ փող ունենայ և կարողանայ գնալ այնտեղ՝ չէ որ ճանապարհը հարցնելու համար լճի անունը պէտք է գիտենայ — : Յետոյ սկսեցին խորհրդակցել թէ ո՞ւմը հարցնեն՝ ուսուցչին թէ տատին. Վերջը Րիկօի միտն ընկաւ, որ իր հայրն ամենից լաւ կգիտենայ. որոշեցին, որ երբ հայրը տուն վերադառնայ, Րիկօն հարցնէ լճի անունը:

Այդ միջոցին ժամանակն արդէն անցել էր և յանկարծ երեխաները հեռուից լսեցին մի խուլ զօղանջիւն: Նրանք ճանաչեցին այդ հնչիւնները. երեկոյեան ժամի զանգակն էր: Երկուսն էլ իսկոյն վեր թռան տեղից և ձեռք ձեռքի տուած մացառների ու ձիւնի միջով ցած վազեցին բլուրի վրայից, անցան մարգագետինը և շուտով արդէն կանգնած էին իրենց դրան առաջը, ուր սպասում էր տատը և նրանց կողմը նայում:

Մանիկն անմիջապէս ներս մտաւ և տատն

էլ շտապով ասաց. «դու էլ շուտով տո՛ւն գնա, Րիկօ և էլ դրան առաջը մի կանգնի»:

Մինչև այսօր Րիկօն միշտ այդպէս էր արել, բայց տատն երբէք նրան այդպիսի խօսք չէր ասել. շուտով տուն գնալն այնքան էլ հաճոյք չէր պատճառում նրան և միշտ երկար ժամանակ դրանը կանգնելուց յետոյ էր ներս գնում: Այժմ նա հնազանդուեց և իսկոյն ներս գնաց:



ԳԼԽ. Ե.

ՏՈՒՌ ՏՈՒՆԸ. ԼԻՃՆ ԱՆՈՒՆ ՈՒՆԻ



զգական կիներ տանը չէր. Բիկօն նորից դուրս եկաւ սենեակից և բացեց խոհանոցի դուռը. կիներ կտնգնած էր այդ տեղ և հէնց որ Բիկօն ուզում էր ներս մտնել, նա մատները բարձրացրեց և ասաց. «սո՛ւս, բոլոր դռները բաց ու խուփ մի անի. այնպիսի աղմուկ ես բարձրացնում, որ կարծես թէ չորս հոգի էք գալիս: Մտիր ներս և լո՛ւս կաց. հայրդ վերելի սենեակում հիւանդ պառկած է. կառքով տուն բերին նրան»:

Բիկօն ներս գնաց, նստեց պատի մօտ դրուած նստարանի վրայ և տեղից չշարժուեց: Այդպէս նստած մնաց կէս ժամից աւելի. իսկ այն կիներ դեռ խոհանոցումն էր փսփսում: Բիկօն մտածեց. կամաց կամաց գնամ հօրս սենեակը, գուցէ նա ուտելու բան է ուզում, արդէն ընթրիքի ժամանակն է: Վառարանի ետևը գտնուող փոքրիկ սանդուղքի վրայով նա վերև բարձրացաւ և ներս սողաց հօր սենեակը: Մի քանի վայրկեանից յետոյ նա կրկին յետ դարձաւ, մտաւ խոհանոցը, մօտեցաւ ազգական կնոջը և կամաց ասաց. «արի՛ վերև»:

Վերջինս ուզում էր սաստել Բիկօն, բայց երբ յանկարծ հայեացք ձգեց նրա գունատ երեսին, տեսաւ նրա կտաւի նման սպիտակ այտերն ու շրթունքները. իսկ աչքերն այնպէս էին մթնել, որ համարեա թէ երկիւղ էին ազդում այդ կնոջ վրայ:

«Ի՞նչ է պատահել», հարցրեց նա շտապով և ակամայ հետևեց նրան:

Բիկօն կամաց բարձրացաւ փոքրիկ սանդուղքը և մտաւ հօր սենեակը: Հայրն անշարժ պառկած էր անկողնի վրայ. նա արդէն մեռած էր:

«Ա՛խ, Աստուած իմ», աղաղակեց կիներ և աղմուկ բարձրացնելով դռնից դուրս վազեց,

սանդուղքից իջաւ, ուղղակի մտաւ դրացու տունը, օգնութեան կանչեց դրացուն, տա- տին ու աշխտեղից վազեց ուսուցչի և գիւղա- կան համայնքի մեծերի մօտ:

Դրանք բոլորն էլ մէկը միւսի յետևից գալով մտնում էին ննջեցեալի սենեակը. շու- տով սենեակը մարդկանցով լցուեց. դուրսն էլ մէկը միւսին ասելով՝ եղելութիւնը շուտով ամենքին յայտնի եղաւ: Դրացիների աղմուկի և ցաւակցական խօսքեր ասելու միջոցին Ռի- կօն անշարժ ու անխօս կանգնած էր հօր ան- կողնի մօտ և նայում էր նրա դէմքին: — Ամ- բողջ շաբաթուայ ընթացքում անընդհատ մար- դիկ էին գալիս՝ ննջեցեալին յարգելու և ագ- գական կնոջից լսելու պատահած դժբաղդու- թեան հանգամանքները. Ռիկօն բազմաթիւ անգամ լսեց հետևեալ պատմութիւնը. Խտա- լացին աշխատում էր Սան-Գալլէնի երկաթու- ղու գծերից մէկի վրայ. քար կտրելու ժամա- նակ նա գլխի վրայ խորը վէրք էր ստացել և որովհետև էլ չէր կարող բանել, կամեցել էր տուն վերադառնալ՝ որ մի առ ժամանակ խնա- մուկելով կրկին լաւանայ: Բայց երկար ճանա- պարհորդութիւնը, որ նա կատարեց մասամբ ոտքով, մասամբ բաց կառքով, աւելի ծան- րացրեց նրա հիւանդութիւնը. կիրակի երե-

կոյեան տուն հասաւ, անկողին մտաւ և էլ չվերկացաւ: Նա վախճանուեց՝ առանց մէկին մի խօսք ասելու, որովհետև Ռիկօն նրան ար- դէն անկողնի վրայ տարածուած ու սառած գտաւ: Հանգուցեալին թաղեցին յաջորդ կի- րակի օրը:

Ռիկօն էր միակ սգացողը, որ գնում էր դագաղի յետևից՝ մի քանի բարի դրացիների ընկերակցութեամբ: Դագաղը տարան Զիլս: Եկեղեցում քահանան բարձր ձայնով կարդաց. «Հանգուցեալը կոչւում էր Էնրիկօ Տրէվիլլօ և ծննդեամբ Գարդա լճի մօտ եղող Պեշիէ- րայից էր»:

Ռիկօն լսեց այդ և այնպէս թուաց նրան, որ իբրև թէ իր լսածը շատ լաւ գիտէր, բայց վաղուց արդէն չէր կարողանում մտաբերել. միշտ այդ լիճն էր աչքի առաջ ունեցել, երբ հօր հետ միասին երգում էր.

„Una sera

In Peschiera“.

Բայց ինքն էլ չէր իմացել թէ ինչո՞ւ: Այժմ նա այդ անունները մտքումը կրկնեց և մի շարք հին երգեր յիշեց:

Երբ Ռիկօն միայնակ վերադառնում էր գերեզմանատնից, տեսաւ որ տատը նստած է կոճղի վրայ, իսկ Մանիկը կանգնած է նրա

մօտ: Տատը նշան անելով կանչեց, մի կտոր քաղցրաւենիք քսած հաց դրեց նրա գրպանը — մի այգալիսի կտոր էլ նախապէս դրել էր Մանիկի գրպանը — և տսաց. գնացէք զբօսնելու, այսպիսի մի տխուր օր Րիկօն մենակ չպէտք է մնայ: Պարզ երեկոյ էր. երեխաները միասին ճանապարհ ընկան, իսկ տատը նստած մնաց իր կոճղի վրայ և ցաւակցութեամբ նայում էր սււամազ տղայի յետևից, մինչև որ նրանք աներևութացան: Տատը կամաց և ինքն իրեն ասաց.

«Ինչ թույլ է տալիս, ինչ Խնքն է անում,
«Բոլորն էլ բարի վախճան է ստանում»:



ԳԼԽ. Զ.

Ր Ի Կ Օ Ի Մ Ա Յ Ր Ը



իւսի ճանապարհով, իր ձեռնափաթի վրայ յենուած՝ գալիս էր ուսուցիչը: Նա ներկայ էր եղել թաղմանը. հազարով և հազարով երբ հասաւ տատի մօտ, «բարի երեկոյ» ասաց և աւելացրեց. «Եթէ թույլ կտաք, մի ըոպէ ձեզ մօտ կ'նստեմ, կ'ուրձքս բռնուած է և սաստիկ հազում եմ. բայց ի՞նչ կարող ենք ասել մենք՝ մօտ 70 տարեկան հասակում, երբ թաղում ենք այսօրուայ հանգուցեալի նմաններին: Նա դեռ 35 տարեկան էլ չկար և բարի պէս պնդակազմ մարդ էր»:

Ուսուցիչը նստեց տատի կողքին:

«Ինձ էլ երբեմն զբաղեցնում է այդ միտքը», ասաց տատը. «ես, 75 տարեկան պառաւս դեռ ապրում եմ, իսկ այս ու յայտեղ վախճանւում են երիտասարդ մարդիկ, որոնք դեռ օգտակար կարող էին լինել»:

«Ծերերն էլ կարող են մի որևէ բանի համար օգտակար լինել. հակառակ դիպուածում ո՞վ պետք է օրինակ լինէր երիտասարդներին», նկատեց ուսուցիչը: «Բայց այդ թողնենք, դրացի, թէն էք կարծում, թէն պետք է անէ այն խեղճ տղան»:

«Այո՛, թէն պետք է անէ այն խեղճ տղան», կրկնեց տատը. «ես էլ նոյն հարցն եմ տալիս ինձ և եթէ միայն մարդկանց ի նկատի ունենալի, չէի կարող պատասխանել. բայց երկնքումը կայ մի Հայր, որ խնամում է անտէր երեխաներին: Նա մի ճանապարհ ցոյց կտայ նաև այդ խեղճ տղայի համար»:

«Ասացէք խնդրեմ, ինչպէս եղաւ, որ իտալացին ամուսնացաւ ձեր դիմացը բնակուող դրացու աղջկայ հետ. մարդ չգիտէ թէ՛ ո՞րտեղից են գալիս այդ օտարականներն և ո՞վքեր են»:

«Այնպէս եղաւ, ինչպէս որ լինում է սովորաբար: Զեզ յայտնի է, որ իմ հին բարեկամուհի Աննէ-Ռէտէի բոլոր երեխաներն

ու ամուսինը վախճանուեցան և նա ապրում էր մեր դիմացի տանը միայն իր Մարի-Սեպլիի հետ, որ շատ ուրախ աղջիկ էր: 11 կամ 12 տարի առաջ Տրէվիլլօն Իտալայից գալով՝ աշխատում էր Մալոյեա սարի վրայ և երբեմն-երբեմն ցած էր գալիս այստեղ ուրիշ պատանիների հետ. հէնց որ Մարի-Սեպլին և իտալացին միմեանց տեսան՝ իսկոյն հաւանեցին իրար և՛ կամեցան միմեանց պատկանել: Եւ պետք է ասել, որ Տրէվիլլօն մի գեղեցիկ երիտասարդ ու պատուաւոր և արդարադատ մարդ էր. ամենքը հաւանում էին նրան, իսկ Աննէ-Ռէտէն ուրախանում էր նրանով: Աննէ Ռէտէն ցանկանում էր, որ նրանք երկուսն էլ մնան իր մօտ, իրենց խրճիթում. Տրէվիլլօն էլ հաճելի էր այդ, որովհետեւ մօր հետ շատ լաւ էր և կատարում էր Մարի-Սեպլիի բոլոր ցանկութիւնները. Իտալացին երբեմն-երբեմն դէպի Մալոյեա սարը զբօսնելու գնալով՝ վերևից ցոյց էր տալիս Մարիին այն ճանապարհը, որ ցած է գնում դէպի հովիտը և պատմում նրան՝ թէ ինչպէս սիրուն է այնտեղ, իր հայրենիքում: Մարի-Սեպլին էլ մտքումը դրեց անպատճառ այնտեղ գնալ. թէև մայրը շատ լաց եղաւ՝ ասելով թէ՛ նրանք այնտեղ չեն կարող ապրել, բայց չկա-

րողացաւ համոզել: Տրէվիլլօն յայտնեց թէ ասորուստի կողմից կարող է հանգիստ լինել, որովհետեւ այնտեղ ինքը մի խրճիթ և փոքրիկ կալուածք ունի և օտարութիւն է եկել՝ միայն աշխարհ տեսնելու համար: — Այդպիսով Մարի Սեպլիի սիրտը գրաւելով՝ իտալացիին հարսանիքից անմիջապէս յետոյ հայրենիք տարաւ նրան. յետոյ Մարիին գրում էր այնտեղից մօրը, որ ինքը շատ լաւ է և Տրէվիլլօն աշխարհիս երեսին ամենից լաւ մարդն է:

«Հինգ-վեց տարի անցնելուց՝ յետոյ, Տրէվիլլօն մի երեխայ ձեռքին՝ մի օր մտաւ դիմացի տանն ասորող Աննէ-Դէտէի մօտ և ասաց. «ահա՛, մայրիկ, սա մնաց միայն Մարի-Սեպլիից. նա թաղուած է իմ հայրենիքում իր միւս փոքրիկ զաւակների հետ. սա նրա առաջին և ամենասիրելի զաւակն է»:

«Յետոյ նա նստել էր այն նստարանի վրայ, ուր առաջին անգամ տեսել էր Մարի-Սեպլիին և ասել. եթէ համաձայն ես, երեխայիս հետ այստեղ յիմնամ, որովհետեւ իմ հայրենիքում էլ չկարողացայ դիմանալ:

Այս առաջարկութիւնն Աննէ-Դէտէին — սա է ինձ այս բոլորը պատմել — թէ ուրախութիւն և թէ վիշտ պատճառեց: Փոքրիկ Բիկօն մօտ 4 տարեկան, հանգիստ ու մտա-

ծող երեխայ էր. նա չար չէր, աղմուկ չէր անում և այդ խեղճ կնոջ վերջին ուրախութիւնն էր: Մի տարի անցնելուց յետոյ այդ կինն էլ մեռաւ և Տրէվիլլօն խորհուրդ տրւին՝ իր մօտ ընդունելու Աննէ-Դէտէի մի ազգական կնոջը. վերջինս պէտք է տունը կարգի բերէր և երեխային նայէր»:

«Այդպէս է եղել ուրեմն, ասաց ուսուցիչը, երբ տատը լռեց, «այդ բոլորն ես չգիտէի: Կարող է պատահել, որ Տրէվիլլօն ազգականները մի օր յերևան գան, նրանց կարելի է խնդրել, որ հոգան խեղճ երեխայի համար»:

«Ազգականները», հառաչեց տատը, «այն կինն էլ ազգական է, բայց ամբողջ տարուայ ընթացքում խեղճ երեխան մի լաւ խօսք չէ լսել նրանից»:

Ուսուցիչը դժուարութեամբ վերկացաւ նստած տեղից. «իմ բանն էլ վատ է, դրացի», ասաց նա գլուխը շարժելով. «չգիտեմ թէ ուժերս ո՛ր կօրան»:

Տատը քաջալերեց նրան ու ասաց. «Ինձ հետ համեմատելով՝ դու դեռ երիտասարդ ես». բայց ինքն էլ զարմանում էր՝ թէ ինչո՞ւ այնքան ծանր էր քայլում ուսուցիչը:

ԳԼԽ. Է.

ՄԵԾԱԳԻՆ ԿՏԱԿԸ ԵՒ ՓԱՌԱՒՈՐ «ՀԱՅՐ—ՄԵՐԸ»



րայ հասան ամառուայ գեղեցիկ օրերը և տատն իր կարողութեան չափ միշտ աշխատում էր, որ Մանիկն ազատ ժամանակ ունենայ. բայց տանը միշտ անելու շատ բան կար։ Երբեմն Ռիկօն երկար ժամանակ կանգնած էր մնում իրանց դրան շեմքում և շուտաւարժ նայում դէպի դիմացի տան դուռը՝ թէ արդեօք երբ պէտք է այնտեղից դուրս գայ Մանիկը։

Սեպտեմբեր ամիսը մօտենալիս, մարդիկ

յաճախ նստում են իրենց տների առաջը՝ վերջին տաք երեկոների վայելչութիւնը զգալու համար. այս տարի ծեր ուսուցիչն էլ շուտ շուտ նստում էր իր տան առաջը, բայց սաստիկ նիհարացել և շարունակ հեռւում էր։ Մի առաւօտ, երբ նա ուզում էր անկողնից բարձրանալ՝ ուժերը չպատեցին և կրկին յետ ընկաւ անկողնի վրայ։ Նա հանգիստ պառկած մնաց և սկսեց լուրջ կերպով մտածել՝ թէ ի՞նչ կլինի իր մահից յետոյ։ Նա զաւակներ չունէր, իսկ ամուսինը վաղուց վախճանուել էր. միայն ծեր աղախինն էր մնացել նրա մօտ։ Նրան զբաղեցնում էր գլխաւորապէս այն միտքը՝ թէ ո՞ւմ ձեռքը պէտք է անցնին իր իրեղէնները և որովհետեւ ջութակը պատից կախած էր ուղիղ նրա դիմացը՝ հայեացքը ձգելով նրա վրայ, ասաց. «այդ էլ պէտք է թողնեմ այստեղ»։ Նա յիշեց այն օրը, երբ Ռիկօն հէնց այդտեղ կանգնած նուազում էր ջութակի վրայ և մտածեց, թէ արդեօք աւելի լաւ չի՞ լինի, եթէ ջութակը տայ Ռիկօնին, քան թէ մի հեռաւոր ազգականի, որ ջութակից բան էլ չէր հասկանալու։ Ուսուցիչն ինքն իրեն մտածում էր, որ եթէ արժան գնով տայ ջութակը, գուցէ Ռիկօն կարողանայ գնել՝ որովհետեւ նրա հայրը մի փոքրիկ կարողութիւն

էր թողել նրան. բայց յանկարծ միտն ընկաւ, որ ջութակի համար ստացած փողն էլ չի կարող այն աշխարհը տանել: Բայց այնուամենայնիւ դժուարանում էր՝ բոլորովին ձրի տալ Բիկօնն այն ջութակը, որի համար ինքն ամբողջ վեց գուլդէն էր վճարել: Եւ այդպէս երկար ժամանակ նա մտածում էր՝ թէ ի՞նչ պէս անէ, որ ջութակը բոլորովին ձրի չտայ, բայց հետզհետէ աւելի պարզ ըմբռնեց, որ ինչպէս ջութակը, այնպէս էլ ուրիշ բան չի կարող տանել այն աշխարհը, ուրեմն պէտք է ստիպուած լինի ամեն բան թողնել ուրիշներին:

Այդ միջոցին նրա ջերմութիւնն աւելի սաստկացաւ. ամբողջ երեկոն ու գիշերը պառկած՝ կռւում էր զանազան մտքերի հետ. վաղուց մոռացուած իրողութիւններն ու դէպքերը վերակենդանանում էին նրա գիտակցութեան մէջ և հալածում նրան. առաւօտեան նա բոլորովին ուժասպառ էր և միմիայն մի միտք էր զբաղեցնում նրան. կամենում էր մի բարի գործ անել:

Նա ձեռնափայտը պատին խփելով այնքան թխկացրեց, մինչև որ ծեր աղախինը ներս մտաւ. ուսուցիչը պատուիրեց նրան, որ խկոյն գնայ և տատին կանչէ:

Տատն էլ կարճ ժամանակից յետոյ մտաւ ուսուցչի սենեակը և մինչև որ նրա առողջութեան մասին կհարցնէր, ուսուցիչն ասաց. «Բարի եղէք, պատից ցած բերէք այն ջութակը և տարէք Բիկօնն տուէք. ես ընծայում եմ նրան, թո՛ղ խնամքով պահէ»:

Տատը սաստիկ զարմացաւ և շարունակ կրկնում էր. «Ի՞նչ պէտք է անէ Բիկօն, ի՞նչ պէտք է ասէ Բիկօն»:

Բայց նկատելով, որ ուսուցիչը մի փոքր անհանգիստ է լինում և կարծես թէ ուզում է շտապեցնել իրեն, թողեց նրան և ջութակը կրան տակը դրած՝ իր բոլոր ուժով սկսեց վազել դաշտի վրայով դէպի տուն, որովհետև ինքն էլ սրտով ուզում էր, որ Բիկօն որքան կարելի է չնւազանայ իր բաղդաւորութիւնը:

Բիկօն կանգնած էր դրան շեմքում և տեսնելով որ տատը նշան անելով կանչում է իրեն՝ վազելով նրա առաջը կտրեց:

«Ահա, Բիկօ», ասաց նա և դէմ արեց ջութակը, «ուսուցիչն է ընծայում քեզ. այժմ քոնն է»:

Բիկօն կարծում էր թէ երազումն է, բայց տատն իրապէս ջութակը մեկնեց դէպի նա:

«Վերցրո՛ւ, Բիկօ, քոնն է», կրկնեց տատը: Բիկօն ուրախութիւնից և ներքին յուզ-

մունքից դողալով՝ վերցրեց իր ջուլթակը և անթարթ աչքով այնպէս էր նայում վրան, որ կարծես թէ նորից իր ձեռքից պէտք է խլէին:

«Դու պէտք է խնամքով պահես ջուլթակը», ասաց տատը և դրանով վերջացրեց իր յանձնարարութիւնը, բայց վերջին խօսքերն ասելու միջոցին մի փոքր ժպտաց. նա գիտէր, որ այդ խօսքերն ասելու կարիք չկար. «բայց, Բիկօ, մտածիր նաև ուսուցչի մասին և երբէք չմոռանաս նրա՛ արած բարութիւնը. այժմ նա շատ ծանր հիւանդ է»:

Տատն իրենց տուն գնաց, իսկ Բիկօն իր գանձը ձեռքին շտապեց իր սենեակը, ուր միշտ մենակ էր լինում:

Նա նստեց այնտեղ և շարունակ նուագում էր՝ մոռանալով ուտելն ու խմելը և նոյն իսկ ժամանակը. մթնելու միջոցին միայն տեղից վեր կացաւ նա և ցած գնաց: Ազգական կիներ խոհանոցից դուրս եկաւ և ասաց. «գուկարող ես վաղն ուտել, այսօրուայ վարմունքիդ համար ոչինչ չես ստանալ»:

Բիկօն քաղց էլ չէր զգում, թէև առաւօտուանից ոչինչ չէր ճաշակել. այդպիսով նա այժմ էլ ուտելու մասին չմտածեց, միխթարուած գնաց գիմացի տունն և ուղղակի մտաւ խոհանոցը. նա որոնում էր տատին: Մանիկը կանգ-

նած էր օջաղի մօտ ու կրակ էր անում. հէնց որ նա տեսաւ Բիկօին, ցնծալով բարձրաձայն աղաղակեց. տատի պատմածը լսելուց յետոյ այդ ամբողջ օրը կարծես թէ գետինն այլուում էր նրա ոտքերի տակ, որովհետև չէր կարող դուրս վազել և իր սրտի ուրախութիւնն արտայայտել Բիկօին: Մանիկը սաստիկ ուրախացած՝ շարունակ կրկնում էր. «այժմ ջուլթակ ունես»:

Այդ աղմուկի վրայ տատը սենեակից դուրս եկաւ. Բիկօն իսկոյն վազեց նրա մօտ և ասաց. «Տատիկ, արդեօք կարող եմ գնալ ուսուցչի մօտ և շնորհակալութիւն յայտնել նրան, թէև նա հիւանդ է»:

Տատը մի փոքր մտածեց, որովհետև առաւօտեան՝ ուսուցիչը բաւականին ծանր հիւանդ էր երևում և յետոյ ասաց. «Սպասիր մի փոքր, Բիկօ, ես էլ կգամ քեզ հետ» և գնաց ներս՝ մաքուր գոգնոց կապելու: Յետոյ նրանք, երկուսը միասին, գնացին ուսումնարան. առաջ ներս մտաւ տատը, նրան կամաց հետևեց Բիկօն՝ ջուլթակը ձեռքին բռնած, որովհետև ստանալու ըուպէից դեռ մի վայրկեան անգամ այդ գործիքը ձեռքից չէր բաց թողել:

Ուսուցիչը պառկած էր սաստիկ ուժաւ պառ եղած. Բիկօն մօտեցաւ անկողնին և միևնոյն ժամանակ նայում էր իր ջուլթակին. նա

Համարեա՛ թէ ոչինչ չկարողացաւ ասել, բայց նրա աչքերն այնպէս էին շողշողում, որ ուսուցիչը հասկացաւ նրան, զուարթ հայեացք ձգեց երեսայի վրայ և գլուխը խոնարհեցրեց. յետոյ նշան անելով՝ տատին իր մօտ կանչեց. Բիկօն մի կողմը քաշուեց և ուսուցիչը թույլ ձայնով ասաց. «Մե՞ծ մայր, լա՛ւ կլինի, եթէ մի «Հայր մեր» ասէք ինձ համար, շատ անհանգիստ եմ»:

Հէնց այդ միջոցին էլ երեկոյեան ժամի զանգակները հնչեցրին. Բիկօն ու տատը շտապով ձեռքերը կցեցին և սկսեցին աղօթել: Սենեակում խորին լռութիւն տիրեց: Տատը մի փոքր կռացաւ և փակեց իր երկարամեայ դրացու աչքերը—նա մեռած էր.—Յետոյ տատը բռնեց Բիկօի ձեռքը և նրա հետ լուռ գուրս եկաւ այնտեղից:

ԳԼԽ. Ը.

Ջ Ի Լ Ջ Է Ի Լ Ճ Ի Մ Օ Տ



անիկն ամբողջ շաբաթն ուրախութիւնից չգիտէր թէ ի՞նչ անէ, բայց միևնոյն ժամանակ նրան այնպէս էր թւում՝ թէ այդ շաբաթը սովորականից տասն օր աւելի ունի՝ որովհետեւ կիրակին չէր վրայ հասնում:

Բայց երբ վերջապէս կիրակի օրն եկաւ և աշնանային կերպարանք ստացած սարերի դագաթները լուսաւորուեցին ոսկեգոյն արևի ճառագայթներով, Մանիկը Բիկօի հետ բարձրացաւ սարը և նստեց եղևնիների տակ. փաջփիղող լիճը տարածուած էր նրանց ոտքերի

տակ: Այս բոլորն այնպիսի ուրախութիւն էին պատճառում Մանիկին, որ թուչկոտում էր մամուռի մէջ և ցնծալով բացազանչում. յետոյ նստեց զառիվայրի գլխին, որ ամէն բան կարողանայ տեսնել՝ թէ արեւահար սարերը, թէ լիճը և թէ շատ հեռուից հազիւ նշմարող կապոյտ երկինքը:

Նա կանչեց. «արի այստեղ, Ռիկօ, այսօր մենք շատ երկար պէտք է երգենք»:

Ռիկօն նստեց Մանիկի կողքին, հետը բերած ջութակը լարեց և երկուսով սկսեցին երգել.

«Գառնուկներ, ցած եկէք
արեւահար սարերից».....

Յետոյ նրանք կրկին սկզբից սկսեցին և երգեցին ամբողջ երգը. այդ բանը մեծ զուարճութիւն էր պատճառում նրանց և երբ վերջացնում էին, սկսում էին նորից և ապա կրկին նորից և այսպիսով տասն անգամից աւելի կրկնեցին. և որչափ կրկնում էին, այնչափ աւելի դուր էր գալիս նրանց:

Յետոյ Ռիկօն նուազեց մի քանի եղանակներ, որ հօրից էր սովորել, բայց մի քանի րոպէից յետոյ նրանք էլի սկսեցին իրենց երգը: Վերջին երգը նուազելիս՝ Մանիկն ընդ-

հատեց նրան և աղաղակեց. «այժմ գիտե՛մ՝ թէ ինչպէս առանց փողի կարող ես ցած գնալ դէպի լիճը»:

Ռիկօն յանկարծ լռեց և անհամբեր նայում էր նրան:

«Տես», շարունակեց Մանիկն եռանդով. «այժմ ջութակ ունես և երգել էլ գիտես. ճանապարհին կարող ես հիւրանոցների դռներում երգել ու նուագել. այդպիսով այնտեղի մարդիկը տեսնելով որ մուրացկան չես, քեզ թէ ուտելու բան կտան և թէ գիշերելու թույլտուութիւն: Այդպիսով կարող ես գնալ մինչև այն լիճը և նորից վերադառնալ»:

Ռիկօն խորին մտածմունքի մէջ ընկղմուեց, բայց Մանիկը ժամանակ չտուեց նրան շուարուելու և պահանջում էր իսկոյն մի երգ էլ նուագել:

Մանիկն ու Ռիկօն այդպէս շարունակ երգելով՝ չլսեցին երեկոյեան ժամի զանգակի ձայնը և երբ սկսեց արդէն մթնել, նոր նկատեցին, որ տուն վերադառնալու ժամանակն է. նրանք հեռուից արդէն նշմարեցին տատին, որ երկիւղով այս ու այն կողմն էր նայում:

Բայց այս անգամ Մանիկն այնպէս ոգեւորուած էր, որ այդ բանը նրան առանձին անհանգստութիւն չպատճառեց: Նա վազեց դէպի տատը և աղաղակեց. «Ձե՛ս կարող հա-

ւատալ, տատիկ, թէ ի՞նչպէս լաւ է նուագում
Րիկօն ջութակի վրայ. մենք մեր սեպհական
երգն էլ ունենք, ուզո՞ւմ ես՝ քեզ համար էլ
իսկոյն երգենք»:

Եւ տատի պատասխանին չսպասելով՝ նը-
րանք իրենց քաղցրահնչիւն ձայնով ու ջու-
թակով ամբողջ երգը վերջացրին: Տատը սի-
րով լսում էր նրանց թարմ ձայները. նա ար-
դէն նստել էր կոճղի վրայ և երբ երեսանե-
րը վերջացրին, ասաց. «արի ինձ մօտ, Րիկօ,
մի բան էլ նուագիր ինձ համար և երկուսս
միասին երգենք: Արդեօք գիտե՞ս «երգում եմ
սրտանց» երգը:

Րիկօն գուցէ լսել էր այդ երգը, բայց
ճիշտ չգիտէր և այդ պատճառով ասաց, որ
լաւ կլինի, եթէ առաջ տատը մի անգամ երգէ,
ինքը կամաց նուագելով կձայնակցէ նրան և
ապա թէ ինքն էլ կարող կլինի երգել:

«Այժմ ե՛ս պէտք է երգեմ իմ դողդոջուն
ձայնով», ասաց տատը, բայց և այնպէս զուար-
ճութեամբ մի ամբողջ տուն երգեց. թէև նրա
ձայնը մի փոքր դողդոջուն էր, բայց ճիշտ
երգեց և Րիկօն կարողացաւ եղանակը սովորել.
նա առաջ էլ լսել էր այդ երգը:

Տատն սկսեց երգի բառերն առաջուց ա-

սել և այդպիսով ամենքը միասին ուրախ եր-
գում էին:

«Այդպէս», ասաց տատը գոհ սրտով, «այս
երգն իսկական երեկոյեան աղօթք էր, այժմ
կարող էք խաղաղ հանգստանալու գնալ, զա-
ւակներս»:



ԳԼԽ. Թ.

ԵՐԿԻՆՅԱԿԱՆ ՊԵՏԱՀԱՐ



ըբ Ռիկօն սովորականից աւելի ուշ տուն վերադարձաւ — որովհետեւ երգելու միջոցին կէս ժամի չափ անցել էր — ազգական կինն աղաղակեց. «Այժմ այդպիսի բանքը ես անում. կերակուրը մի՛ժամ շարունակ սեղանի վրայէր դրած, հիմա էլ չկայ. իսկոյն գնա՛ քո սենեակը և եթէ դու անպիտանի մէկը և դատարկաշըշիկ դուրս գաս, յանցանքն իմս չէ. քեզ պէս տղայի խնամատար լինեն էլ մի պատիժ է»:

Ռիկօն մինչև այժմ երբէք ոչ մի խօսք անգամ չէր պատասխանել՝ այդ կնոջ նախատինքները լսելիս. բայց այդ երեկոյ նայեց նրա երեսին ու ասաց. «Ես կարող եմ հեռանալ ձեզնից»:

Կինը բարկացած՝ ահագին աղմուկով կողպեց տան դուռը, ներս մտաւ սենեակը և իսկոյն դուռը յետ դրեց: Ռիկօն բարձրացաւ իր մուրժը սենեակը:—

Յաջորդ օրը, երբ դիմացի տանն ապրող մեծ ընտանիքը՝ ծնողները, տատը և բոլոր երեխաները նստած ընթրում էին, ազգական կինը վազելով ներս ընկաւ և սենեակի դռնից հարցրեց՝ թէ արդեօք Ռիկօն տեղեկութիւն ունի՞ն, ինքը չգիտէ նրա ուր լինել:

«Եթէ ընթրելու համար ես ասում, մի՛ վախենայ, կգայ», պատասխանեց հանգիստ կերպով հայրը:

Կինը ներս մտաւ սենեակը — որովհետեւ սկզբումը կարծում էր թէ տղան այնտեղ կլինի և իր ձայնը լսելով դուրս կգայ — և պատմեց, որ Ռիկօն ոչ նախաճաշին է տուն եկել, ոչ ճաշին. գիշերն էլ անկողնումը չէ եղել, որովհետեւ անկողինն այժմ էլ նոյն դրութեան մէջն է, ինչպէս որ էր երէկ երեկոյեան. ինքը կարծում է, որ նա լուսանալուց առաջ է դուրս:

գնացել, որովհետեւ դրան ներսի փականքն առաւօտեան բաց է եղել. վերջին իրողութեան վրայ ինքը սկզբումն ուշադրութիւն չէ դարձրել՝ կարծելով թէ երեկոյեան բարկացած լինելով՝ մոռացել է փակել:

«Ուրեմն նրան մի բան է պատահել», ասաց հայրը. հաստատ կերպով: «Զլինի՛ թէ խեղճ տղան սարի վրայ մի ծերպի մէջ է ընկել. երբեմն պատահում է, որ այդպիսի նիհար երեխաներն այս ու այն կողմը վազվզելով՝ ընկնում են ծերպերի մէջ: Պէտք է մի փոքր առաջ իմաց տայիք», շարունակեց նա դանդաղ կերպով, «նրան պէտք է որոնել, իսկ գիշերն ոչինչ չի կարելի տեսնել»:

Ազգական կիսն սկսեց սարսափելի աղմուկ բարձրացնել և ասել, թէ ինքն արդէն գիտէր, որ իրեն դեռ կյանդիմանեն էլ. միշտ այդպէս է լինում, երբ մարդ երկար տարիներ տանջւում է և լռում:

«Ոչ ոք չէ հաւատում» — աղաղակեց նա և դրանով մի մեծ ճշմարտութիւն ասաց —, «թէ ի՛նչպիսի խարդախ, խորամանկ և յամառ տղայ է նա և թէ ի՛նչպէս երկար տարիներ է վեր դառնացրել է կեանքս. նա դատարկաշրջիկ, թափառական և վնասակար անպիտանի մէկը դուրս կգայ»:

Տատը վաղուց արդէն դադարել էր ուտելուց, սեղանից վեր էր կացել և կանգնել դեռ ևս շարունակ աղմուկ բարձրացնող կնոջ առաջը:

«Բաւական է, դրացի, բաւական է», ասաց երկու անգամ տատը, մինչև որ կինը լռեց: «Ես էլ ճանաչում եմ Րիկօին. նրա վարքը յայտնի է ինձ այն օրից, երբ նրան իր մեծ մօր մօտ բերին: Բայց եթէ ես ձեր տեղը լինեմ՝ ո՛չ մի խօսք չեմ ասի և մի փոքր կմտածեմ, թէ արդեօք այն փոքրիկ տղան, որին գուցէ մի դժբաղդութիւն է պատահել և կամ թէ արդէն Աստծոյ առաջն է կանգնած, ոչ ոքի մասին չի՞ գանգատուի այնտեղ, արդեօք ոչ ոք անարդար չի՞ վարուել այդ որբի հետ՝ չար և վատ խօսքեր ասելով նրան»:

Ազգական կինը յիշում էր, թէ այն երեկոյեան Րիկօն ի՛նչպէս նայել էր իր երեսին և ասել. «կարող եմ հեռանալ ձեզնից»: Նա այդ սարսափելի աղմուկը բարձրացնում էր, որ մոռանայ այդ խօսքերը. չէր համարձակւում տատի երեսին նայել և ասաց. «գնամ տեսնեմ, գուցէ Րիկօն արդէն վերադարձել է» և այժմ նա սաստիկ ցանկանում էր, որ այդպէս լինի:

Այդ օրից սկսած ազգական կիսն երբեք

տատին ո՛չ մի խօսք չէր ասոււմ Րիկօի դէմ։
Նա—ինչպէս և ուրիշ շատերը—կարծոււմ էր,
որ Րիկօն մեռած է և ուրախ էր, որ ոչ ոքի
յայտնի չէր Րիկօի՝ վերջին երեկոյեան իրեն
ասած խօսքերը։

Րիկօի անյայտանալու յաջորդ առաւօտը
Մանիկի հայրը կալից մի երկար ձող վերցրեց
և ասաց. պէտք է մի երկու դրացիների հետ
միասին որոնել տղային, գուցէ նա սառցակոյտերի
կողմը լինի գնացած։

Մանիկը նրա յետևից գնաց. հայրը տես-
նելով նրան՝ ասաց. «շատ լաւ, դ՛ու էլ արի
և օգնիր ինձ, դու ինձնից տւելի հեշտու-
թեամբ կմտնես խողոչների մէջ»։

Մի երկար ու բարակ ձող գտնելուց յե-
տոյ Մանիկն ասաց. «հայրիկ, եթէ Րիկօն ու-
ղիղ ճանապարհով դէպի ցած գնար՝ հօ ծեր-
պերի մէջ չէր կարող ընկնել»։

«Ի հարկէ կարող էր», պատասխանեց
հայրը։ «Այդպիսի անխոհեմ տղաները ճանա-
պարհից շեղոււմ են և ընկնում ծերպերի մէջ՝
իրենք էլ չիմանալով թէ ի՞նչպէս. նա էլ մի
փոքր շուարած տղայ էր»։

Որ Րիկօն ճիշտ այդպէս էր, Մանիկից
լաւ ոչ ոք չգիտէր. այդ ըոպէից նրա սրտում
մի երկիւղ առաջացաւ և օրէցօր սաստկանում

էր, այնպէս որ խեղճ աղջիկն անհանգստու-
թիւնից ու տանջուելուց՝ ոչ կարողանում էր
ուտել, ոչ քնել և այնպէս էր գործ կատա-
րում, որ կարծես թէ խելքը գլխին չլինէր։

Րիկօն չգտնուեց. ո՛չ մի մարդ չէր տե-
սել նրան. նրա հետքն էլ չերեաց։ Գիւղա-
ցիները դադարեցին նրան որոնելուց և մխի-
թարւում էին՝ ասելով թէ. «լաւ եղաւ, որ
այդպէս պատահեց. խեղճ որբն անտէր էր ու
հոգացող չունէր»։



ԳԼԽ. Ժ.

ՓՈՔԻ ԻՆՉ ՊԱՐԶԻՈՒՄ Է



Բէցօր Մանիկը նիհարում էր և լուռ մնում: Փոքրիկ մանուկները դանգատում էին. «Մանիկն էլ ոչինչ չէ ուզում պատմել և չէ ծիծաղում»: Մայրն ասում էր ամուսնուն. «Ձեռ տեսնո՞ւմ, նա էլ առաջուանը չէ»: Հայրն էլ ասում էր. «մեծանալուցն է. առաւօտներն ախողում նրան մի փոքր այծի կաթ պէտք է խմեցնել»:

Երեք շաբաթ այդպէս անցնելուց յետոյ, մի երեկոյ տատը Մանիկին վերև տարաւ իր

սենեակը և ասաց. «Տես, Մանիկ, ես շատ լաւ հասկանում եմ, որ չես կարող մոռանալ Բիկօին, բայց պէտք է մտածես, որ Աստուած է տարել նրան իր մօտ. իսկ Աստուած ամենքի լաւն է կամենում»:

Մանիկն սկսեց անպէս լալ, որ երբէք տատը նրան այդպէս չէր տեսել. նա հեկեկում էր բարձրաձայն. «Աստուած չէ տարել նրան, տատիկ, ես եմ մեղաւորը. այդ պատճառով էլ երկիւղից համարեա՞ թէ մեռնում եմ. ես դրդեցի Բիկօին դէպի լիճը ցած գնալու. երևի ընկել է ծերպերի մէջ և մեռել. ո՞վ գիտէ ի՞նչպէս է տանջուել ցաւից և այս բոլորի պատճառն ես եմ», ասում էր Մանիկն և ողորմելի կերպով ողբում ու հեկեկում:

Տատի սիրտը ճնշող ծանր բեռը կարծես թէ վայր ընկաւ. նա արդէն կորած էր համարում Բիկօին՝ ինքն իրեն մտածելով, թէ երևի խեղճ տղան ազգական կնոջ վարմունքից ստիպուած՝ փախել է և ջուրն ընկել կամ թէ անտառում անյայտացել: Այժմ յանկարծ նոր յոյսեր առաջացան նրա սրտում:

Նա հանգստացրեց Մանիկին և պատմել տուեց լճի ամբողջ պատմութիւնը, որ յայտնի չէր իրեն: Մանիկը մանրամասն պատմեց թէ ի՞նչպէս Բիկօն շարունակ լճի մասին էր

խօսում, ուզում էր գնալ այնտեղ և թէ ի՞նչ պէս ինքը միջոց սովորեցրեց նրան՝ իր նպատակին հասնելու: Նա հաստատ համոզուած էր, որ Րիկօն այն կողմն է գնացել, բայց հօր ասած խօսքերը՝ թէ նա կարող էր ճանապարհից շեղուել ու ծերպերի մէջ ընկնել, յուսահատեցրել էին նրան:

Տառը Մանիկի ձեռքը բռնելով՝ մօտեցրեց իրեն և ասաց սիրալի կերպով. «արի՛ ալստեղ, Մանիկ, մի բան պէտք է բացատրեմ քեզ: Յիշում ես այն երգը, որ Րիկօի հետ միասին երգեցինք վերջին երեկոյեան.

«Ինչ թող է տալիս, ինչ Ինքն է անում,

«Բոլորն էլ բարի վախճան է ստանում»:

«Տեսնում ես. թէև Աստուած կարող էր այնպէս անել, որ Րիկօն հէնց իր անկողնում մեռնէր, բայց այդպէս չէ արել. նա թող է տուել, որ զու սխալ բան գործես: Եւ որովհետև սխալ բան ես արել, ամբողջ կեանքումդ չես մոռանայ. զու տեսար թէ ի՞նչ պիտի հետևանքներ կարող է ունենալ՝ երբ երեխաներն աշխարհ են դուրս գալիս և այնպիսի գործեր ձեռնարկում, որ բոլորովին չեն կարող. և երբ այդ անում են առանց մի խօսք անգամ ասելու իրենց տատին կամ ծնողներին, որոնք նրանց բարին են ցանկանում միշտ:

Բայց Աստուած է թող տուել այդպէս լինելու և մենք հաստատապէս պէտք է յուսանք, որ բոլորը բարի վախճան կարող է ունենալ:

«Մտածիր միայն և երբէք չմոռանաս ասածներս: Եւ որովհետև սրտանց ցաւում ես արածիդ վրայ, կարող ես գնալ և Աստծուն աղօթել ու խնդրել, որ նա քո և Րիկօի արած սխալ գործին բարի վախճան տայ: Յետոյ կարող ես նորից ուրախ լինել, Մանիկ. ես էլ քեզ հետ ուրախ կլինեմ այսուհետև, որովհետև հաստատ համոզուած եմ այժմ, որ Րիկօն կենդանի է և Աստուած անտէր չի թողնի նրան»:



ԳԼԽ. ԺԱ.

ԵՐԿԱՐ ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆ



յն կիրակի երեկոյեան Րիկօն նստել էր իր մուլթը սենեակում և որոշել՝ այդպէս նստած մընալ մինչև ազգական կնոջ անկողին մտնելը։ Դէպի լիճը ճանապարհորդելու վերաբերուլթեամբ Մանիկի արած գիւտի իրագործելը Րիկօն շատ հեշտ թուաց. այնուհետև մտածում էր՝ թէ ինչ յարմար առիթ գտնէ փախչելու, որովհետև ենթադրում էր, որ ազգական կինն արգելք կլինի իր գնալուն՝ թէև գիտէր, որ նա իրեն չէ սիրում։

Երբ այն երեկոյեան տուն եկաւ և զուրտեղն այդ կնոջից յանդիմանութիւն ստացաւ, ինքն իրեն մտածեց. «Հէնց որ անկողին կմըտնի, իսկոյն ճանապարհ կընկնեմ»։

Րիկօն մուլթը սենեակում աթոռի վրայ նստած մտածում էր՝ թէ ինչ լաւ բան կլինի, որ ինքը մի քանի օր կազատուի ազգական կնոջ յանդիմանութիւնը լսելուց և վերադառնալիս կարմիր ծաղիկների ինչ մեծ փունջ կբերի Մանիկի համար։ Եւ երևակայելով լճի արևահար ավերն ու մանիշակագոյն սարերը՝ քունը տարաւ։

Բայց որովհետև ջութակը ձեռքին և աթոռի վրայ էր քնել, շուտով կրկին զարթեց. դեռ բոլորովին մուլթն էր. նա պարզ կերպով յիշեց բոլորը։ Կիրակնօրեայ զգեստն ունէր հագած և երեկուանից գլխարկն էլ դեռ գլխին էր. նա ջութակը թևի տակն առաւ, կամաց կամաց սանդուղքից ցած իջաւ, զուռը բացեց և զուրս գնաց առաւօտեան թարմ ու զովօդի մէջ։

Սարերի գազաթներն արդէն փոքր առ փոքր լուսաւորւում, իսկ Զիլսում աքաղաղները կանչում էին։ Նա քայլելը բաւականին արագացրեց, որ տներից հեռանայ և մեծ ճանապարհի վրայ ընկնի. շուտով հասաւ այն-

տեղ և ուրախ առաջ գնաց, որովհետեւ ամեն-
բան լաւ ծանօթ էր իրեն. հօր հետ միասին
շատ անգամ էր իջել նա այդ ճանապարհով:
Իսկ թէ որքան ժամանակ գնալուց յետոյ կա-
րելի էր հասնել Մալոյեա սարը, լաւ չէր յի-
շուժ և երբ երկու ժամից աւելի շարունակ
գնալով դեռ չհասաւ՝ երկար թուաց նրան այդ
ճանապարհը:

Այդ միջոցին հետզհետէ բոլորովին լու-
սացաւ. երբ Ռիկօն կրկին մի ժամից աւելի
գնալով՝ հասաւ Մալոյեա սարի այն փոքրիկ
հրապարակ տեղը, — պանդոկատան առաջը —
որտեղից նա յաճախ հօր հետ միասին դէպի
ցածի ճանապարհն էր նայել, արեւը ծածկել
էր սարերի լանջերը և եղևնիների գազաթ-
ները ոսկի գոյնով էին փալիլում: Ռիկօն նըս-
տեց ճանապարհի ավին. նա լսւ յոգնած էր
և այժմ միայն նկատեց, որ նախորդ օրուայ
ճաշից յետոյ ոչինչ չէ կերել: Բայց չվհատուեց,
որովհետեւ այդ տեղից սկսած ճանապարհն
արդէն զառիվայր էր և յետոյ յանկարծ պէտք
է լինէր երևար: Հէնց այդ միջոցին՝ դղրդոց
բարձրացնելով մօտեցաւ փոստային կառքը:
Ռիկօն յաճախ տեսել էր Զիլսով անցնող փոս-
տային այդպիսի կառքեր և միշտ մտածել՝ թէ
երկրիս վրայ ամենաերջանիկ մարդն այն կա-

ռապանն է, որ մտրակը ձեռքին շարունակ
կարող է նստել իր բարձր տեղը և հինգ ձի
միասին կառավարել: Այժմ նա այդ երջանիկ
մարդուն մօտիկից տեսաւ, որովհետեւ կառքը
կանգ առաւ. Ռիկօն մի վայրկեան անգամ աչ-
քը չհեռացրեց այն զարմանալի մարդուց, որ
իր բարձր նստարանից ցած իջաւ, ներս մտաւ
պանդոկը և կրկին դուրս եկաւ մի քանի ա-
հազին սև հացեր ձեռին, որոնց վրայ մի
խիստ մեծ կտոր պանիր կար:

Յետոյ կառապանը մեծ դանակը հանե-
լով՝ կտրտեց հացը և կարգով սկսեց մի մի
կտոր դնել ձիերի բերանը. երբեմն էլ իր
հերթը գալով՝ մի մի պատառ էլ իր բերանն
էր դնում, բայց դէպի իր բերանը տարած
պատառների վրայ պանրի խոշոր կտորներ էին
լինում: Երբ նրանք ամենքն այդպէս ախոր-
ժակով ուտում էին, կառապանն իր շուրջը
նայելով՝ տեսաւ Ռիկօն և յանկարծ կանչեց.
«էյ, փոքրիկ երաժիշտ, չես ուզում մեզ հետ
ընկերանալ, արի՛ այստեղ»:

Ռիկօն առաջն ուտելու բան տեսնե-
լով՝ զգաց իր քաղցածութիւնը, սիրով ընդու-
նեց հրաւերը և մօտեցաւ կառապանին: Վեր-
ջինս մի խիստ մեծ կտոր պանիր կտրեց նրա
համար և դնելով դրանից շատ աւելի մեծ

կտոր հացի վրայ՝ տուեց նրան. Բիկօն չգիտէր թէ ինչպէս բռնէ այդ ահագին կտորները և ստիպուած եղաւ ջուլթակը գետնի վրայ դնել: Կառապանը զուարճուլթեամբ դիտում էր՝ թէ ինչպէս է կծոտում Բիկօն իր նախաճաշը և միևնոյն ժամանակ իր գործն էլ շարունակելով ասաց.

«Գուռ դեռ շատ փոքրիկ ջուլթակահար ես, նուագել գիտե՞ս»:

«Այո՛, երկու երգ գիտեմ և մէկ էլ հայրիկիս երգածը», պատասխանեց Բիկօն:

«Այդպէս հա՛. բաց այդ փոքրիկ ոտքերով ո՛ւր պիտի գնաս»:

«Դէպի Պեշիէրա, Գարդա լճի մօտ», պատասխանեց լուրջ կերպով Բիկօն:

Այդ խօսքի վրայ կառապանն այնպէս բարձրաձայն ծիծաղեց, որ Բիկօն բոլորովին ապշած նայում էր նրան:

«Լաւ կառք ես», ծիծաղեց նորից կառապանը. «գիտե՞ս, որքան հեռու է քո ասած տեղը. քեզ նման փոքրիկ երաժշտի երկու ոտքերն ու ներբաններն էլ կմաշուին, առանց Գարդա լճի մի կաթիլ ջուրն անգամ տեսնելու. ո՞վ է քեզ այնտեղ ուղարկում»:

«Ես ինքս եմ գնում», ասաց Բիկօն:

«Մի այսպիսի երաժիշտ չեմ տեսել մինչ-

չեւ այժմ», ասաց և բարեմտուլթեամբ կրկին ծիծաղեց կառապանը. «որտեղացի ես, երաժիշտ»:

«Ծիշտը չգիտեմ, գուցէ Գարդա լճի կողմերից», պատասխանեց Բիկօն բոլորովին լուրջ կերպով:

«Ա՛յ, քեզ պատասխան», ասաց կառապանը և սկսեց աւելի լաւ դիտել երեխային: Բիկօն մի որևէ կորած մուրացկանի երեխայի չէր նմանւում. կիրականօրեայ զգեստի վրայ նրա սևամաղ գլուխը բաւականին վայելուչ էր երևում, իսկ լրջմիտ աչքերով սիրուն դէմքն ազնիւ կնիք էր կրում. մի անգամ նրան տեսնողը նորից էր ուզում նայել վրան.

Երևի կառապանն էլ նոյն զգացմունքն ունեցաւ. նա մի քանի անգամ լաւ նայեց երեխային և լետոյ բարեկամաբար ասաց. «գուքո անցագիրն երեսիդ վրայ ես կրում, փոքրիկ, թէև որտեղացի լինելդ չգիտես: Ի՞նչ կտաս ինձ, որ կողքիս նստեցնեմ և քո ճանապարհով բաւականին հեռու ցած տանեմ քեզ»:

Բիկօն ապշել էր. նա կարծես թէ կարելի չէր համարում, որ կառապանն այդ խօսքերն իրապէս ասած լինի. փոստային կառքով դէպի հովիտն իջնելու երջանկուլթեան

կարելիութիւնը նա երբէք մտքովն անգամ չէր անցկացրել: Բայց ի՞նչ կարող էր տալ կառապանին»:

«Բացի այս ջուլթակից ոչինչ չունեմ, իսկ ջուլթակը չեմ կարող ձեզ տալ», մի փոքր մտածելուց յետոյ ասաց Ռիկօն տխրութեամբ:

«Ե՛հ, այդ արկղն ինձ էլ պէտք չէ», ժպտալով ասաց կառապանը. «արի՛, նստենք միասին—դու ինձ համար մի փոքր կնուագես»:

Ռիկօն չէր ուզում իր ականջներին հաւատ ընծայել, բայց մի ակնթարթում կառապանը բարձրացրեց նրան ակների վրայով դէպի իր տեղը և ինքն էլ նստեց: Ճանապարհորդներն էլ նորից նստեցին, դուռը յետ դրին և կառքն արդէն գլորւում էր այն ծանօթ ճանապարհով, որ Ռիկօն յաճախ տեսել էր վերևից և միշտ փափագել՝ այդ տեղով անցնել դէպի Գարդա լիճը: Այժմ կատարուեց նրա ցանկութիւնը և ի՞նչ կերպով. բարձրը, երկնքի և երկրի մէջտեղը նստած, սլանում էր Ռիկօն դէպի ցած և դեռ էլի համարեալ թէ չէր ուզում հաւատալ՝ որ ինքն է այդ:

Կառապանն էլ մնացել էր զարմացած՝ թէ արդեօք իր կողքին նստած երեխան ո՞ւմն է:

«Ասա ինձ, փոքրիկ, հայրդ ո՞րտեղ է»,

հարցրեց նա ձեռքի մտրակը պինդ շփականելուց յետոյ:

«Նա մեռած է», պատասխանեց Ռիկօն:

«Իսկ մայրդ որտեղ է»:

«Մեռած է»:

«Պապդ ու տատդ ուր են»:

«Նրանք էլ մեռած են»:

«Բայց երևի եղբայր կամ քույր կունենաս, նրանք որտեղ են»:

«Նրանք էլ մեռած են», տխուր պատասխանում էր շարունակ Ռիկօն:

Կառապանը տեսնելով, որ ամենքն էլ մեռած են, ազգականներին հանգիստ թողեց և հարցրեց միայն. «հօրդ անունն ի՞նչ էր»:

«Էնրիկօ Տրէվիլլօ, Գարդա լճի մօտի Պեշիէրայից», պատասխանեց Ռիկօն:

Կառապանը բոլոր լսածները մտքի մէջ ամփոփելով՝ ինքն իրեն ասաց. երևի սա մի գողացուած երեխայ է և լաւ է, որ կրկին հայրենիք է գնում. այդ վճիռը կայացնելով՝ նա թողեց իր հարց ու փորձը:

Երբ ճանապարհի առաջին զառկվայրն անցան և հարթ տեղ հասան, կառապանն ասաց. «Երաժիշտ, այժմ մի ուրախ երգ նուագիր»:

Ռիկօն ջուլթակն առաջ քաշեց և լաւ

տրամադրութեան մէջ՝ բարձր գահոյքի վրայ նստած ու կապոյտ երկնքի տակ առաջ սլանալով՝ ուժեղ ձեռքով զարկեց լարերին և միևնոյն ժամանակ իր բարակ ու արծաթաձայն հնչիւններով երգեց.

«Գառնուկներ, ցած եկէք արևահար սարերից»:

Փոստային կառքում ամենից վեր նստած էին երեք ուսանողներ. նրանք օգուտ քաղելով արձակուրդից՝ ճանապարհորդում էին. երբ Րիկօն ուրախ ու զուարթ շարունակում էր Սանիկի հեղինակած երգի տունները նուազել և ոգևորուած երգել, յանկարծ կառքի վերին մասում ահագին քրքիջ ու ծիծաղ բարձրացաւ և ուսանողներն աղաղակեցին. «Սպասիր, ջութակահար, նորից սկսիր, մենք էլ կերգենք հետդ»:

Րիկօն նորից սկսեց և ուսանողներն էլ բոլոր իրենց ուժով սկսեցին երգել.

«Եւ գառնուկները, և գառնուկները» — երգելիս նրանք երբեմն այնպիսի աղմկալի ծիծաղ էին բարձրացնում, որ Րիկօի ջութակի ձայնն էլ չէր լսուում. նրանք սկսեցին կրկին անգամ երգել: Նրանցից մէկն առաջ մենակ երգում էր.

«Գառնուկներ, ցած եկէք,

արևահար սարերից»:

Յետոյ միւսներն էլ սկսում էին և երգում բարձրաձայն, ինչքան կարողանում էին.

«Եւ գառնուկները և գառնուկները»:

Եւ այդպէս շարունակուեց բաւականին ժամանակ. երբ Րիկօն մի անգամ փոքր ինչ լուեց և նուազելուց դադարեց, ուսանողներն աղաղակեցին. «շարունակիր, ջութակար, մի ընդհատիր» և մանր փող տուին նրան:

Կառքի մէջ նստող ճանապարհորդներն էլ բոլոր լուսամուտները բաց արին և գլուխները դուրս հանելով լսում էին նրանց ուրախ երգը: Րիկօն նորից սկսեց երգել, ուսանողներն էլ ձայնակցում էին: Երգը բաժանեցին երկու մասի՝ մենանուագի և խմբական երգեցողութեան: Առաջ սկսւում էր մենանուագը, իսկ յետոյ երգում էր խումբը:

Սպա սկսում էին այնպէս սաստիկ ծիծաղել, որ մի քանի վայրկեան էլ չէին կարողանում երգել:

Բայց կառապանը յանկարծ կառքը կանգնեցրեց, որովհետև ձիերը պէտք է հանգստանային և ճանապարհորդներն էլ ճաշէին: Երբ կառապանը Րիկօին ցած բերեց, պինդ բռնել էր նրա գլխարկը, որովհետև ուսանողները

տուած փողերն այնտեղ էին, իսկ Րիկօն հազիւ իր ջութակն էր կարողանում պահել:

Կառապանը զուարճութեամբ գլխարկը Րիկօին տուեց և ասաց. «շատ լաւ եղաւ, այժմ այդ փողով կարող ես ճաշել»:

Ուսանողները մէկը միւսի յետևից կառքից ցած թռչելով՝ ուզում էին տեսնել ջութակահարին, որովհետև նստած տեղից լաւ չէին կարողացել տեսնել նրան. այժմ երբ տեսան այդ բարակ ու վտիտ երեխային, աւելի զարմացան և նորից սկսեցին զուարճանալ. նրա ձայնը լսելով՝ ուսանողներն աւելի մեծ էին երևակայել նրան և այդ պատճառով հիմա զուարճութիւնը կրկնակի էր: Նրանք իրենց մէջն առան տղային և երգելով հիւրանոց մտան: Րիկօին նստեցրին սիրուն սփռոցով ծածկուած սեղանի մօտ, իրենք էլ նստեցին նրա կողքին և ճաշի հրաւիրելով նրան՝ երեքն էլ սկսեցին մի մի կտոր բան դնել նրա առաջը, որովհետև ոչ ոք չէր ուզում միւսներից պակաս բաժին տալ. Րիկօն իր ամբողջ կեանքի ընթացքում այդպիսի ճաշ չէր կերել:

«Ո՛ր մից ես սովորել այդ սիրուն երգը, փոքրիկ ջութակահար», հարցրեց երեք ուսանողներից մէկը:

«Մանիկից, նա ինքն է յօրինել», պատասխանեց Րիկօն լրջօրէն:

Ուսանողները նայեցին միմեանց և նորից սկսեցին բարձրաձայն ծիծաղել:

«Շատ լաւ է արել Մանիկը», աղաղակեց մէկը, «եկէք, իսկոյն նրա կենացը խմենք»:

Րիկօն էլ իր բաժակը դիպրեց նրանց բաժակներին և սրտանց խմեց Մանիկի կենացը:

Որոշուած ժամանակն անցաւ և երբ ուղևորները նորից կառք պէտք է նստէին, մի հաստ մարդ մօտեցաւ Րիկօին. նա մի այնպիսի մեծ ու հաստ ձեռնափայտ ունէր բռնած, որ կարելի էր կարծել՝ թէ մի փոքրիկ ծառ է արմատահան արել ու ձեռքին բռնել: Նա ոտից մինչև գլուխ հագած ունէր պինդ և մուգ դեղին կտորից կարած զգեստ:

«Արի՛ այստեղ, փոքրիկ», ասաց նա, «դու շատ լաւ երգեցիր. կառքի միջից լսեցի քո երգը և ես էլ քեզ պէս ոչխարների հետ գործ ունեմ. ես ոչխար վաճառող եմ և որովհետև դու նրանց մասին այդպէս լաւ ես երգում, ինձնից էլ պէտք է մի բան ստանաս»: Այդ ասելով նա մի սիրուն արծաթեայ դրամ դրեց Րիկօի ձեռքը, որովհետև Րիկօն գլխարկըն արդէն դատարկել և փողերը գրպանն էր ածել:

Այդ մարդը կառք մտնելով՝ կրկին իր տեղը նստեց. կառապանը Ռիկօնն էլ փետրի պէս բարձրացնելով՝ իր նախկին տեղը նստեցրեց և կառքը տեղից շարժուելով՝ շարունակեց ճանապարհը:

Երբ կառքը կամաց էր գնում, ուսանողներն խսկոյն երաժշտութիւն էին ուզում լսել և Ռիկօն նուագում էր ամեն տեսակ եղանակներ, որ լսել էր իր հօրից և յիշում էր այժմ. վերջը նա նուագեց. «երգում եմ սրտանց...»

Այդ երգի եղանակի վրայ ուսանողներն անուշ քնեցին և ամեն բան խաղաղուեց. ջուլթակն էլ լռեց: Երեկոյեան մեղմ քամին սկսեց փչել և երկնքի վրայ, մէկը միւսի յետևից երևացին աստղերը: Երբ Ռիկօն այս ու այն կողմը նայեց՝ ամեն տեղից աստղերն էին փայլում: Նա մտածում էր Մանիկի ու տատի մասին՝ թէ արդեօք այժմ նրանք ի՞նչ բանի են և յանկարծ միտքն եկաւ, որ երեկոյեան ժամի զանգակը խփելու ժամանակն է և նրանք երկուսն էլ այժմ «Հայր մեր» ասելիս կլինեն: Ռիկօն ուզեց նոյնպէս աղօթել—կարծես թէ նրանց հետ լինէր—ձեռքերը կցեց և լուսազարդ ու աստղալից երկնքի տակ՝ երկիւղածութեամբ արտասանեց իր «Հայր մերը»:

ԳԼԽ. ԺԲ.

ՆԱ ՀԱՐՈՒՆԱԿՈՒՄ Է ԻՐ ՃԱՆԱՊԱՐՀԸ



Ռիկօն էլ քնեց: Նա զարթեց միայն այն միջոցին, երբ կառապանը ցած բերեց նրան: Բոլորն էլ դուրս եկան կառքից. երեք ուսանողները մօտեցան Ռիկօն, սեղմեցին նրա ձեռքը և բարի ճանապարհ ցանկանալով նրան՝ հեռացան. նրանցից մէկն էլ աղաղակեց. «մեր կողմից նոյնպէս բարեկամաբար ողջունիր Մանիկին»:

Յետոյ նրանք անյայտացան փողոցներից մէկում և Ռիկօն հեռուից լսեց, որ նրանք

նորից սկսեցին երգել. «Եւ գառնուկները և գառնուկները»:

Մուլթը գիշեր էր. Բիկօն կանգնած էր և բոլորովին չգիտէր թէ ո՞րտեղ է գտնուում և ի՞նչ պէտք է անէ: Յետոյ յանկարծ միտն եկաւ, որ կառապանին շնորհակալութիւն անգամ չէ արել՝ իրեն այնքան տեղ կառքով բերելու համար. նա որոշեց իսկոյն գնալ նրա մօտ և շնորհակալութիւն յայտնել:

Բայց կառապանն արդէն անյայտացել էր ձիերի հետ և շուրջն էլ մութն էր. դիմացը միայն մի լապտեր էր կախուած և Բիկօն էլ դէպի այն կողմը գնաց: Լապտերը կախուած էր այն ախոռի դրան վրայ, ուր կառապանը հէնց նոր էր ներս տարել ձիերը: Հէնց այնտեղ կանգնած էր հաստ ձեռնափայտ ունեցող մարդը և սպասում էր կառապանին: Բիկօն էլ կանգնեց այնտեղ և նոյնպէս սպասում էր:

Ոչխար վաճառողն երևի մթնումը նրան իսկոյն չճանաչեց և յետոյ զարմացած յանկարծ ասաց. «Դու էլ դեռ այստեղ ես, փոքրիկ, ո՞րտեղ պէտք է գիշերես»:

«Չգիտեմ», պատասխանեց Բիկօն:

«Տէր Աստուած, գիշերուայ ժամի 11-ին քեզ պէս մի փոքրիկ երեխայ և այն էլ օտար երկրում...»:

Ոչխար վաճառողն իր խօսքերը լիապէս արտաշնչեց, որովհետև ներքին յուզումից չէր կարողանում կանոնաւոր խօսել. բայց չվերջացրեց իր խօսքը, որովհետև կառապանը դուրս եկաւ ախոռից և Բիկօն իսկոյն նրա կողմը վազելով՝ ասաց. «Յայտնում եմ շնորհակալութիւնս, որ հետներդ բերիք ինձ»:

«Շատ լաւ եղաւ, որ ինձ մօտ եկար, ձիերի յետևից ընկնելով՝ քիչ մնաց որ մոռանայի, այն ինչ ուզում էի քեզ մի ծանօթ մարդու յանձնել: Հէնց ձեզ էի կամենում հարցնել, բարեկամ», շարունակեց նա դէպի ոչխար վաճառողը դառնալով, «արդեօք այս տըղային հետներդ չէք վերցնի, կարծեմ դուք Բերգամասի կողմերն էք ցած գնում. նա Գարդա լճի կողմերն է ուզում գնալ և նրանցից է, որոնք այստեղից այնտեղ են... դուք հասկանում էք ինձ արդէն»:

Ոչխար վաճառողն իսկոյն զանազան պատմութիւններ երևակայեց՝ կորած և գողացուած երեխաների մասին. նա լապտերի լուսով ցաւակցաբար նայեց Բիկօն և կիսաձայն ասաց կառապանին. «Նրա արտաքինիցն էլ այդպէս է երևում. կարծես թէ ուրիշի պատեանի մէջն է: Հետս կվերցնեմ նրան»:

Վաճառականը կառապանի հետ մի փոքր

խօսելով ոչխարի առևտրի մասին, հրաժեշտ տուեց նրան և գլխով նշան արեց Ռիկօին, որ հետևէ իրեն:

Մի փոքր ժամանակ ոտքով գնալուց յետոյ՝ այդ մարդը մտաւ մի հիւրատուն և անմիջապէս մի մեծ սենեակ ներս գնալով՝ Ռիկօի հետ միասին նստեց մի անկիւնում:

«Այժմ տեսնենք թէ ի՞նչքան փող ունես, որ նրա համեմատ էլ ծախսես», ասաց նա Ռիկօին: Ո՞ւր պէտք է գնաս:

«Գարդա լճի մօտ գտնուող Պեշիէրա», լսեց նա Ռիկօի անփոփոխ պատասխանը: Ռիկօն հանեց իր փողերը. դրանք բաւականին քանակութեամբ մանր դրամներ էին և մի մեծ արծաթեայ ստակ:

«Միայն այդ մէկ հատ արծաթեայ փողն ունես», հարցրեց վաճառականը:

«Այո՛, միայն ձեր տուածը», պատասխանեց Ռիկօն:

Այդ մարդուն դուր եկաւ, որ միայն ինքըն էր արծաթի մեծ դրամ տուել և երեսուն էլ լաւ գիտէր այդ. նա ցանկութիւն զգաց իսկոյն մի բան էլ տալ նրան: Երբ կերակուրը նրանց առաջը դրին, վաճառականն իր մօտ կանչեց Ռիկօին և ասաց. կերակրի և

այս գիշերուայ քնելու փողն ես կվճարեմ, իսկ քո ունեցածը պահիր վաղուան համար»:

Ռիկօն այնպէս յոգնել էր ամբողջ օրուայ ճանապարհորդութիւնից, երգելուց և նուագելուց, որ հազիւ էր կարողանում ուտել. և երբ իր հովանաւորողի հետ ննջարան գնաց, իսկոյն անկողին մտաւ և խորը քնով քնեց:

Վաղ առաւօտեան Ռիկօն զգաց, որ մի ուժեղ ձեռք իրեն շարժելով՝ քնից զարթեցնում է: Նա շտապով վերկացաւ անկողնից. նրա ուղեկիցն արդէն հագնուած և պատրաստ կանգնած էր՝ հաստ ձեռնափայտը ձեռքին:

Երկար չտևեց և Ռիկօն էլ արդէն ջուր թակը ձեռքին պատրաստ կանգնած էր. երկուսն էլ մտան հիւրասենեակը և վաճառականը սուրճ պահանջեց: Երբ սուրճը բերին, նա խրախուսում էր Ռիկօին, որ ախորժակով և որքան կարելի է կուշտ ուտէ, որովհետև այսօր երկարատև ճանապարհորդութիւն պէտք է անէ:

Սուրճը վերջացնելուց յետոյ ճանապարհորդները հիւրատնից դուրս եկան և մի անկիւնաւոր տեղից անցնելով՝ յանկարծ նրանց առաջը բացուեց մեծ ու փայլուն լիճը. Ռի-

կօն զարմացած և յուզուած կանչեց. «ահա և Գարդա լիճը»:

«Ո՛չ դեռ ևս, պատանեակ, սա Կօմէր լիճն է», բացատրեց Բիկօի հովանաւորը: Այդ տեղ նրանք նաւ նստելով՝ մի քանի ժամ շարունակ նաւեցին: Բիկօն մէկ արեւահար ափերին էր նայում, մէկ կապոյտ ալիքներին և կարծես թէ հայրենիքի օդն էր շնչում: — Յանկարծ Բիկօն գրպանից հանեց իր արծաթեայ դրամը և դրեց սեղանի վրայ:

«Այդ ի՞նչ է, այսօր շատ փող ունես», հարցրեց ոչխար վաճառողը, որ երկու ձեռքերը ձեռնափայտի վրայ յենած՝ զարմացած նայում էր նրան:

«Այսօր ես պէտք է վճարեմ», ասաց Բիկօն, «երէկ դձուք ասացիք»:

«Ասած խօսքի վրայ ուշադրութիւն ես դարձնում, այդ շատ լաւ է, բայց փողն այդպէս սեղանի վրայ չեն դնում. այստեղ տուր տեսնեմ»:

Փողը վերցնելով նա տեղից վերկացաւ և գնաց վճարելու: Բայց երբ իր այդպիսի արծաթեայ դրամներով լիքը հաստ կաշեայ քսակը հանեց, սիրտը չտուեց փոքրիկ տղայի ունեցած միակ արծաթեայ փողը վճարելու և կրկին յետ բերելով՝ ասաց.

«Ահա, յետ ստացիր, վաղն տւելի պէտք կգայ քեզ. այժմ դեռ ինձ հետ ես, իսկ վաղն ո՞վ գիտէ թէ ինչ կլինի: Երբ տեղ հասնես և ես էլ հետդ չլինեմ, գիշերելու տուն կուներնաս»:

«Ո՛չ, ո՛չ մի տուն չունեմ», պատասխանեց Բիկօն: Վաճառականը հազիւ կարողացաւ իր գաղտնի զարմանքը ծածկել, որովհետեւ այդ տղայի պատմութիւնը շատ խորհրդաւոր էր թւում նրան: Բայց ոչինչ չարտայայտեց և էլ հարցեր չառաջարկեց. նա մտածում էր թէ՛ միւսնոյն է, հարցումներով խնդիրը չի պարզուի: Նա յոյս ունէր, որ մի ուրիշ անգամ բոլորը կտեղեկանայ Բիկօին իրեն յանձնող կառապանից՝ կարծելով թէ նա աւելի շատ բան կգիտենայ այդ երեխայի մասին: Այդպէս մտածելով՝ նա ցաւակցում էր, որ երեխան շուտով պէտք է զրկուի իր հովանաւորութիւնից:

Երբ նաւը լճի ափը հասաւ, այդ մարդը բռնեց Բիկօի ձեռքը և ասաց. «ձեռքս այսպէս բռնած պահի ու հետեւի ինձ, որ չբորցնեմ քեզ. պէտք է շտապով գնանք, եթէ ոչ նրանք մեզ չեն սպասի»:

Բիկօն հազիւ էր կարողանում հետեւի այդ մարդու մեծ քայլերին. նա առանց աջ ու ձախ նայելու գնում էր և յանկարծ կանգ

առաւ մի շարք զարմանալի անիւններ ունեցող կառքերի առաջ: Նա բարձրացաւ մի փոքրիկ սանդուղքի վրայով և հետեւելով իր ուղեկցին՝ կառք մտաւ. Բիկօն իր ամբողջ կեանքում առաջին անգամն էր երկաթուղի տեսնում: Մի ժամ երկաթուղով գնալուց յետոյ, վաճառականը տեղից վերկացաւ և ասաց. «այժմ ես պէտք է գնամ. հասանք Բերգամօ. հանգիստ տեղդ նստած մնալ. երբ տեղ հասնես, քեզ դուրս կտանեն. ամեն բան կարգադրել եմ»:

«Այն ժամանակ ես Գարդա լճի մօտի Պեշիէրայում կլինեմ», հարցրեց Բիկօն և դրական պատասխան ստացաւ իր ուղեկցից: Բիկօն սրտանց շնորհակալութիւն յայտնեց այդ մարդուն, որովհետեւ հասկացաւ թէ որքան բարութիւն արաւ նա իրեն և այդպիսով նրանք բաժանուեցան միմեանցից և ամեն մէկըն էլ ցաւում էր, որ հեռանում է միւսից:

Բիկօն հանգիստ նստած էր իր անկիւնում և ազատ ժամանակ ունէր շուտաւարտ, որովհետեւ էլ ոչ ոք չէր մտածում նրա մասին. այդպէս երեք ժամի չափ անշարժ նստած մնալուց յետոյ, գնացքը նորից կանգ առաւ, ինչպէս որ մինչև այդ ժամանակ արդէն շատ անգամ կանգ էր առել:

Բայց այժմ Բիկօն մօտեցաւ կառավարներին մէկը, բռնեց նրա ձեռքը և շտապով սանդուղքից ցած իջեցրեց. յետոյ մատով ցոյց տալով մերձակայ բարձր տեղը, «Պեշիէրա» ասաց ու վայրկենաբար նորից կառք բարձրանալով՝ անյայտացաւ: Գնացքն առաջ սլացաւ:



ԳԼԽ. ԺԳ.

Ս Ի Ր Ո Ւ Ն Լ Ճ Ի Մ Օ Տ



ի քանի քայլ հեռացաւ
 Բիկօն այն շէնքից, ո-
 րի առաջ կանգ էր ա-
 ռել գնացքը և նայեց
 իր շուրջը. այդ սպի-
 տակ տունը, առաջն
 եղած հրապարակը և
 հեռուից երևող թեւի նման ու-
 ղիղ ճանապարհը—բոլորն օտար
 էին թւում նրան. նա երբէք չէր տեսել այդ
 բաները և ինքն իրեն մտածում էր. «Այնտեղ
 չեմ, ուր որ պետք է լինէի»: Նա տխուր շա-
 րունակեց իր ճանապարհը ծառերի միջով և
 յանկարծ, երբ ճանապարհը թեքուեց, Բիկօն
 կանգ առաւ և էլ տեղից չշարժուեց. նա կար-

ծում էր թէ երազումն է: Նրա առաջը տա-
 րածուած էր՝ պայծառ արևի լուսով փալփալող
 և երկնքի նման կապույտ լիճն իր ջինջ ու խա-
 ղաղ ափերով, իսկ մի փոքր հեռու, միմեանց
 դէմ բարձրանում էին լեռները. այդ բոլորի
 մէջտեղն էր արևահար նաւահանգիստը, որի
 զուարթատես տները պէծպէծին էին տալիս
 հեռուից: Սրանք ծանօթ էին Բիկօնին. նա
 տեսել էր, կանգնել էր հէնց այնտեղ, ճանա-
 չում էր այդ ծառերը. բայց ո՛ւր էր փոքրիկ
 տունը. հէնց այդտեղ պետք է լինէր, բոլոր-
 ովին մօտիկ, բայց չկար:

Ներքևում երևում էր հին կառուղին,
 որ շատ լաւ յայտնի էր Բիկօնին. այնտեղ կա-
 նաչ տերևների միջից փայլում էին կարմիր
 ու մեծ ծաղիկները. այդտեղ պետք է լինէր
 նաև քարից շինած նեղ կամուրջը, որ ձգուած
 էր լճի սկզբի վրայ և որի վրայից ինքը շատ
 անգամ էր անց ու դարձ արել. այդ էլ չէր
 երևում:

Սաստիկ և զօրեղ տենչանքից դրդուած՝
 Բիկօն յանկարծ վազեց դէպի կառուղին և բարձ-
 րացաւ վերև. նա տեսաւ փոքրիկ կամուրջը—
 նա գիտէր բոլորը—այդ տեղով նա շատ ան-
 գամ էր անցել և մէկը միշտ բռնում էր նրա
 ձեռքը—այդ նրա մայրն էր—: Բիկօն աչքի

առաջ միանգամից այնպէս պարզ կերպով կեն-
դանացաւ մօր դէմքը, որ շատ տարիներէից ի
վեր չէր պատահել. այդտեղ էր նա միշտ
կանգնում իր կողքին և սիրալիր աչքերով նա-
յում իրեն: Բիկօն սաստիկ յուզուեց. իր կեան-
քում նա առաջին անգամ էր այդպիսի բուռն
յուզման ենթարկուում:

Փոքրիկ կամուրջի մօտ նա ընկաւ գետին
և սկսեց լալ ու հեկեկալ բարձրաձայն. «Ա՛խ,
մայրիկ, ռւր ես, ռւր է իմ հայրենիքը,
մայրիկ»:

Այդպէս ընկած էր նա գետնին երկար
ժամանակ և արտասուում ու արտայայտում
էր իր խորին վիշտը. նրա սիրտը կարծես թէ
կտրտուում էր և բոլոր ցաւերը, ռոնց նա
մինչև այժմ լուռ ու մունջ դիմացել էր՝ միան-
գամից նորոգուելով ընկճել էին նրան:

Երբ Բիկօն գետնից վեր կացաւ, արևն
արդէն բաւականին թեքուել էր և լիճը ծած-
կուել ոսկեգոյն վերջնալուսով: Սարերն էլ
սկսեցին մանուշակի գոյն ստանալ և լճի ափե-
րին ամեն տեղ վարդի բուրմունք էր տիրում:
Այդպէս էր Բիկօն երևակայում միշտ իր լիճը
և երազում, բայց այժմ աչքով տեսածը շատ
աւելի սիրուն էր: Բիկօն այդտեղ նստած նա-
յում էր լճին, բայց չէր յագեցնում. նա շա-

րունակ մտածում էր. «Ա՛խ, երանի՛ թէ այս
բոլորը կարողանայի Մանիկին ցոյց տալ»:

Արևը մայր մտաւ և լճի շուրջը մթու-
թիւն տիրեց: Բիկօն տեղից վեր կացաւ և
քայլերն ուղղեց դէպի կառուղին, ուր կարմիր
ծաղիկներ էր տեսել. կառուղուց մի նեղ ճա-
նապարհ էր բաժանուում: Այդտեղ էին կար-
միր ծաղիկների թփերը մէկը միւսի կողքին
շարուած՝ պարտիզի տպաւորութիւն էր անում
այդ տեղը և իսկապէս այդ բոլորի շուրջն ըն-
դարձակ ցանկապատ կար և պարտիզում խառն
երևում էին ծաղիկներ, ծառեր և խաղողի
վազեր:

Այգու վերջին ծայրին կանգնած էր մի
սիրուն տուն՝ բաց դռներով. իսկ պարտիզում
այս ու այն կողմն էր գնում մի պատանի.
նա վազներից մեծ ու դեղին հատիկներով
ողկոյզներ էր կտրում և ուրախ սրտով մի
երգ սուլում:

Բիկօն նայեց այդ ծաղիկներին և մտա-
ծում էր. «Երանի՛ թէ Մանիկն այս բոլորը
կարողանար տեսնել». նա երկար ժամանակ
անշարժ կանգնած էր ցանկապատի մօտ:

Այդ միջոցին պատանին տեսաւ նրան ու
կանչեց. «Ներս արի, ջութակահար և եթէ
կարող ես՝ մի երգ նուագիր»:

Պատանին իտալական լեզուով էր խօսում.
Րիկոն տարօրինակ զգացմունք տիրեց. նա
հասկանում էր լսածը, բայց չէր կարողանում
այդ լեզուով խօսել: Նա ներս մտաւ այգին.
պատանին ուզում էր Րիկոն հետ խօսել, բայց
տեսնելով որ չի կարողանում պատասխանել,
մատով ցոյց տուեց բաց դուռը և հասկացրեց,
որ գնա այնտեղ ու նուագէ:

Րիկոն մօտեցաւ և տեսաւ, որ անմիջա-
պէս դրան կից սենեակում դրուած է մի փոք-
րիկ անկողին. անկողնի մօտ նստած էր մի
կին և կարմիր թելերից մի բան էր շինում:
Րիկոն կանգնեց շեմքի մէջ և սկսեց երգել
ու նուագել:

«Գառնուկներ, ցած եկէք»:

Երբ երգը վերջացրեց, փոքրիկ անկողնի
միջից մի գունատ դէմք բարձրացաւ և
կանչեց.

«Մի անգամ էլ նուագիր»:

Րիկոն մի ուրիշ եղանակ նուագեց:

«Կրկին նուագիր», հնչեց նորից նոյն
ձայնը:

Րիկոն հինգ-վեց անգամ միմեանց լետե-
ւից երգեց ու նուագեց, բայց անկողնից դար-
ձեալ լսում էր. «մէկ էլ նուագիր»:

Րիկոն էլ ուրիշ բան չգիտէր, նա ցած

բերեց ջութակը և ուզում էր գնալ: Փոքրիկն
սկսեց աղաղակել, «մնա այստեղ, կրկին նուա-
գիր, մի անգամ էլ նուագիր»: Կինը տեղից
վեր կացաւ և մօտենալով Րիկոն՝ ձեռքը մի
բան դրեց. Րիկոն չգիտէր թէ ինչ բան է այդ,
բայց իսկոյն յիշեց Մանիկի խօսքերը. «եթէ
մի տան դրան առաջը նուագես, մարդիկ քեզ
մի բան կտան»: Տիկինը բարեկամաբար հարց-
րեց նրան՝ թէ որտեղից է գալիս և ուր է
գնում: Րիկոն չէր կարող պատասխանել: Տի-
կինը նորից հարց տուեց. ծնողներէ՞ հետ ես.
Րիկոն բացասական շարժումն արեց գլխով.
ուրեմն մենակ ես. Րիկոն գլխով դրական պա-
տասխան տուեց. այժմ ուր պէտք է գնաս,
շուտով կմթնի. Րիկոն անվստահ կերպով շար-
ժեց գլուխը: Տիկինը ցաւակցեց նրան և կա-
մենալով մի կերպ օգնած լինել այդ փոքրիկ
օտարականին, կանչեց պարտիզի պատանուն
և հրամայեց, որ երեխայի հետ միասին գնայ
«ոսկեայ արև» հիւրատունը. գուցէ այդ հիւ-
րանոցի տէրը հասկանայ փոքրիկ երաժշտի
լեզուն, նա էլ երկար ժամանակ օտար երկր-
ներումն է ապրել: Տիկինը պատուիրեց նոյն-
պէս, որ հիւրանոցի տէրը գիշերն իր մօտ
պահէ երեխային, կերակրէ իր հաշուով, իսկ
առաւօտեան ուղիղ ճանապարհ ցոյց տայ, ո-

որովհետեւ նա դեռ շատ փոքր է—«միայն մի քանի տարով մեծ է իմ զաւակից», ասաց տիկինը ցաւակցաբար—

Անկողնում պառկած փոքրիկն սկսեց կըրկին աղաղակել. «Թող մի անգամ էլ նուագէ» և չլռեց, մինչև որ մայրն ասաց. «Նա վաղը կըկին կգայ. այժմ պէտք է գնայ քնելու, դու էլ պէտք է քնես»:

Պատանին Ռիկօն առաջնորդեց դէպի հիւրատուն. վերջինն արգէն գիտէր թէ ո՞ւր է գնում, որովհետեւ հասկացել էր տիկնոջ խօսքերը:

Մինչև քաղաք հասնելը տասը ընկերացի տեսց. պատանին մի նեղ փողոց հասնելով՝ բացեց մի տան դուռ և ներս մտնելով՝ անմիջապէս գնաց մի մեծ հիւրասենեակ, որ լիքն էր ծխախոտի թանձր ծխով. սեղանների շուրջը նստած էին բաւականին թուով մարդիկ:

Պատանին իր յանձնարարութիւնը հաղորդեց հիւրանոցի տիրոջը. «Լա՛ւ», ասաց վերջինս. յետոյ կինն էլ մօտենալով նրան՝ երկուսով սկսեցին ոտից մինչև գլուխ զննել երեսային: Բայց մօտակայ սեղանների շուրջը նստող մարդիկը հէնց որ նկատեցին Ռիկօն շուրթակը, շատերն իսկոյն աղաղակեցին. «ե-

րաժշտութիւն կունենանք», մէկն էլ կանչեց. «Իսկոյն մի ուրախ երգ նուագիր, փոքրիկ»: Եւ նրանք այնպէս խառն ի խուռն սկսեցին աղաղակել, որ հիւրանոցի տէրը հագիւ կարողացաւ հարցնել Ռիկօն՝ թէ ի՞նչ լեզուով է խօսում և ո՞րտեղից է գալիս: Ռիկօն իր լեզուով պատասխանեց, որ Մալոյեա սարի կողմերիցն է գալիս և թէ ամեն բան հասկանում է, ինչ որ խօսում են, բայց ինքը չէ կարող այդպէս խօսել: Հիւրանոցի տէրը հասկացաւ նրա լեզուն և ասաց՝ թէ ինքն էլ է այնտեղ եղել և թէ յետոյ միասին երկար կխօսեն, բայց այժմ թող մի բան նուագէ, որովհետեւ հիւրերը ցանկանում են երաժշտութիւն լսել:

Ռիկօն հնազանդուեց և սկսեց իր սովորական երգը նուագել ու երգել: Բայց հիւրերից ոչ մէկը մի խօսք անգամ չէր հասկանում նրա երգածից. երգի եղանակն էլ շատ հասարակ ու պարզ թուաց լսողներին: Մի քանիսներն սկսեցին խօսել և աղմուկ բարձրացնել, միւսներն էլ ցանկանում էին ուրիշ լաւ երգ կամ պար լսել:

Ռիկօն իր երգն անընդհատ մինչև վերջը նուագեց, որովհետեւ սովորաբար նոր երգ սկսելիս միշտ շարունակում էր մինչև վերջը:

Երբ այդ վերջացրեց, սկսեց մտածել. պարերդ չէր կարող նուագել, որովհետեւ չգիտէր. տա- տի սովորեցրած երգն աւելի ծանր եղանակ էր և նրանից էլ ոչինչ չէին հասկանալ լսող- ները. յանկարծ յիշեց և սկսեց.

Una sera
In Peschiera

Հագիւ թէ լսուեցան այդ երգի առաջին եղանակաւոր հնչիւնները, յանկարծ խորին լուռութիւն տիրեց և միանգամից այս ու այն կողմից և բոլոր սեղաններից լսուեցան երգող ձայներ և կազմուեց մի այնպիսի սիրուն եր- գեցիկ խումբ, որի նմանը Րիկօն երբեք չէր տեսել և այդ պատճառով ինքն էլ չափից դուրս ոգևորուելով՝ սկսեց աւելի և աւելի եռանդով և աշխույժով նուագել. շրջապատող- ներն էլ սկսեցին մեծ եռանդով երգել. երգի մէկ տունը վերջացնելուց յետոյ Րիկօն ձեռ- քի հաստատուն շարժումաձքով սկսում էր հե- տեւել. նա իր հօրից սովորած լինելով գի- տէր թէ ուրախ է վերջանում այդ երգը: Երբ երգը վերջացաւ, մի այնպիսի աղմուկ բարձրացաւ, որի նմանը Րիկօն երբեք չէր լսել: Բոլորն աղաղակում էին խառն ի խուռն և ուրախութիւնից ձեռքերը պինդ խփում սեղանին. յետոյ նրանք իրենց բաժակներով

մօտեցան Րիկօին և սա պէտք է բոլորի բա- ժակներից էլ խմէր. երկուսը սեղմեցին նրա ձեռքը, մէկը խփեց նրա ուսին և բոլորը միա- բերան նրա անունն էին տալիս. Րիկօն տես- նելով ու լսելով այդ բոլորը, երկիւղից սկը- սեց սաստիկ գունատուել: Րիկօն չգիտէր, որ նուագել է նրանց սեպհական Պեշիերա երգը, որ միայն իրենց է յայտնի և օտար մարդ չէր կարող սովորել. իսկ ինքը նուագել էր այն- պէս հաստատուն կերպով և աշխույժով, որ կարծես թէ Պեշիերացիները մէկը լինէր. զգայուն Պեշիերացիները չգիտէին թէ քնչ կերպ ուրախանային և գովէին այդ հրաշալի ջութակահարին և շարունակ նրա կենացն էին խմում:

Միւս կողմից էլ տանտիկինը մի աման լիքը փլաւ ու մի մեծ կտոր հաւի միս բե- րեց, գլխով արեց Րիկօին և տեսնելով, որ նա յուզմունքից բոլորովին գունատուել է, միւս մարդկանցը խնդրեց, որ հանգիստ թող- նեն երեսային: Յետոյ բաժինը դրեց անկիւ- նում եղած փոքրիկ սեղանի վրայ, ինքն էլ նստեց Րիկօի կողքին և սիրտ էր տալիս նրան, որ ախորժակով ուտէ:

Րիկօին շատ դուր եկաւ ընթերցումը, որով-

Հետև առաւօտեան սուրճից յետոյ մի պատառ-
անգամ չէր դրել բերանը:

Հէնց որ կերակուրը վերջացրեց, յոգնա-
ծուլութիւնից նրա աչքերը փակուեցին և նա
սկսեց ննջել: Այդ միջոցին հիւրանոցի տէրը
մօտեցաւ, գովեց նրան՝ լաւ նուազելու հա-
մար և հարցրեց թէ ովքեր են նրա ծնողնե-
րը և այժմ ուր է գնում: Բիկօն հազիւ աչ-
քերը բանալով պատասխանեց, որ ինքն ոչ
ոք չունի և ոչ մի տեղ էլ չէ գնում:

Հիւրանոցի տէրը բարեկամաբար խրա-
խուսեց նրան՝ ասելով որ այժմ թող գնաց
հանգիստ քնէ, իսկ վաղը կարող է նորից այ-
ցելել իրեն այստեղ ուղարկող տիկին Մենօտ-
տիին. նա շատ բարի տիկին է և կարող է
գուցէ իբրև փոքրիկ ծառայ ընդունել իրեն:
Այդ միջոցին տանտիկինը շարունակ քաշում
էր ամուսնու թւից՝ հասկացնելով թէ չպէտք
է ասէ այն, ինչ որ ասում է. բայց նա վեր-
ջացրեց իր խօսքը՝ չհասկանալով թէ ինչ է
ուզում կինը:

Սեղանների շուրջը նստած մարդիկն սկը-
սեցին նորից աղմկել. նրանք ցանկանում էին,
որ Բիկօն մի անգամ էլ նուագէ իրենց երգը:
Բայց տանտիկինն ասաց. «Ո՛չ, ո՛չ, կիրակի
օրը կնուագէ, նա այժմ յոգնածուլութիւնից հա-

զիւ է կարողանում ոտքի վրայ կանգնել»:
Այդ ասելով նա բռնեց Բիկօի ձեռքը և տա-
րաւ նրան վերևի մեծ սենեակը, որի պատե-
րից կախուած էր ձիերի սարք ու կարգը. մի
անկիւնում ցորեն էր դիզուած, իսկ միւ-
սում դրուած էր նրա անկողինը: Մի քանի
րոպէից յետոյ Բիկօն արդէն անկողնումն էր
և խորը քնով քնած:

Բաւականին ուշ, երբ հիւրանոցում խա-
ղաղութիւն ու լռութիւն տիրեց, տանտէրը
դեռ նստած էր այն սեղանի մօտ, ուր Բիկօն
էր նստած, իսկ տիկինը կանգնած էր նրա ա-
ռաջը—որովհետև դեռ կարգի էր բերում սե-
նեակը—. տիկինն աշխոյժով ասաց ամուս-
նուն. «Բիկօին չպէտք է կրկին ուղարկես տի-
կին Մենօտտի մօտ. այդ տղան ինչ էլ պէտք
կգայ մանր մունր բաների համար. չտեսար
թէ ի՞նչպէս է նուագում ջութակի վրայ:
Լսողները կարծես թէ ոգևորութիւնից կա-
տաղեցան. տես, սա անպիսի մի ջութակա-
հար դուրս կգայ, որ մեր երեք ջութակահար-
ներին կգերազանցէ. պարեր նուագելն էլ շուտ
կսովորի և այդպիսով առանց փող տալու նը-
ւագել կտաս նրան կիրակի օրերը. դեռ ուրիշ
տեղ էլ կարող ես ուղարկել նրան վարձով

նուագելու: Ձեռքից չպէտք է թողնես նրան-
նա քաղաքավարի ձևեր ունի և դուր է գա-
լիս ինձ. պահենք նրան մեզ մօտ»:

«Ես էլ համաձայն եմ», ասաց հիւրա-
նոցի տէրը և այն եզրակացութեան եկաւ,
որ իր ամուսինը ձեռնտու բան է մտածել:



ԳԼԽ. ԺԴ.

ՆՈՐ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆ



աջորդ աւստօտը տանտի-
կինը կանգնած էր դրան
շեմքում, դիտում էր ե-
ղանակը և տեղեկանում թէ
ի՞նչ է պատահել այդ գիշեր:
Այդ միջոցին փողոցով գալիս
էր տիկին Մենօտտի պատանի
ծառան. տիկնոջ սիրուն և պողա-
ռատ կալուածքում, դա միև-
նոյն ժամանակ թէ տէր էր և թէ ծառայ,
որովհետեւ լաւ հասկանում էր պարտիզի ու
դաշտալին աշխատանքը, ամեն բան ինքն էր

հոգում, կառավարում և այդ պատճառով շարունակ սուլում էր:

Երբ նա մօտեցաւ հիւրանոցի տանտիկնոջը, մի առ ժամանակ սուլելուց դադարեց և ասաց. եթէ երէկուայ փոքրիկ երաժիշտը դեռ հեռու չէ գնացել, թող դայ տիկին Մենօտտիի մօտ, նրա փոքրիկն ուզում է մի անգամ էլ լսել Րիկօի նուագը:

«Այո՛, այո՛, եթէ միայն տիկին Մենօտտին շատ չէ շտապում», ասաց տանտիկինը՝ երկու ձեռքերը կողքերին դնելով և կամենալով հասկացնել, որ ինքը չէ շտապում: «Առ այժմ երաժիշտը պառկած է իր հանգիստ անկողնում և անուշ քնած: Տիկին Մենօտտին կարող էք ասել, որ ես նրան մի անգամ իր մօտ կուղարկեմ, որովհետեւ նա էլ ուրիշ տեղ չի գնայ. ես նրան վերցրի և մօտս պէտք է պահեմ. նա մի կորած որբ երեխայ է և ինքն էլ չգիտէ թէ ո՛ւր է գնում. այժմ լա՛ւ կիսնամուխ», ասաց տանտիկինն առանձին շեշտով:

Պատանին գնաց իր յանձնարարութիւնը կատարելու:

Տանտիկինը թույլ տուեց, որ Րիկօն բոլորովին քնահան լինի, որովհետեւ բարեսիրտ կին էր. նա առաջ մտածում էր իր սեպհաւան օգտի և ապա ուրիշների մասին: Երբ

վերջապէս Րիկօն զարթեց, յոգնածութիւնից բոլորովին կազդուրուել էր. նա թարմ ու զուարթ կերպարանքով սանդուղքից ցած իջաւ: Տանտիկինը կանչեց նրան խոհանոց և մի մեծ աման սուրճ ու մի սիրուն, դեղին կտոր խմորեղէն դնելով նրա առաջը, սեղանի վրայ, ասաց.

«Եթէ կամենաս, ամեն օր այսչափ կը ստանաս, իսկ ճաշին և ընթրիքին աւելի լաւ բաներ, որովհետեւ հիւրերի համար պատրաստած կերակուրներից միշտ մնացորդ է լինում: Կրա փոխարէն դու իմ փոքրիկ պատուէրները կկատարես՝ այս ու այն կողմը գնալով. իսկ կարևոր եղած ժամանակն էլ կը նուագես ջութակիդ վրայ. այդպիսով միշտ մեզ մօտ կմնաս, սեպհական սենեակ կունենաս և ստիպուած չես լինի թափառելու: Այժմ ասա՛, ուզո՞ւմ ես թէ ոչ»:

Րիկօն գոհ սրտով պատասխանեց. «Այո՛, կամենում եմ», որովհետեւ տանտիկինը խօսած լեզուով այդչափ կարող էր պատասխանել:

Տանտիկինն իսկոյն ցոյց տուեց Րիկօին ամբողջ տունը, մարաքը, ախոռը, բանջարանոցը, հաւաբունը և ամեն տեղ բացատրում էր շրջակայքը՝ թէ ինչ ուղղութեամբ պէտք է գընալ մանրավաճառի, կօշկակարի և ուրիշ շատ

կարեւոր մարդկանց մօտ: Բիկօն մեծ ուշադրութեամբ էր լսում այդ ամենը. փորձելու համար, տանտիկինն իսկոյն նրան ուղարկեց երեք թէ չորս տեղ՝ զանազան տեսակ բաներ բերելու, ինչպէս օրինակ ձէթ, սապոն, թել և մի կարկատնած կօշիկ, որովհետեւ նկատեց, որ Բիկօն կարողանում էր առանձին առանձին բառերը լաւ ասել:

Բիկօն ամեն բան էլ ճշտութեամբ կատարեց. այդ շատ դուր եկաւ տանտիկնոջը և երեկոյեան ասաց նրան. «այժմ կարող ես ջութակդ վերցնել և տիկին Մենօտտի մօտ գնալ. մինչև մութը կարող ես այնտեղ մնալ»:

Բիկօն շատ ուրախացաւ, որովհետեւ պէտք է անցնէր լճի մօտով և յետոյ պիտի տեսնէր այն սիրուն ծաղիկները:

Հասնելով լճին, նա վազեց դէպի փոքրիկ կամուրջը և մի փոքր նստեց, որովհետեւ այդտեղից երևում էր բնութեան բոլոր գեղեցկութիւնը. լճի ջուրը և սարերը ծածկուած էին անօսը շոգիով. Բիկօն համարեալ թէ չէր ուզում տեղից շարժուել, բայց այնուամենայնիւ վեր կացաւ, որովհետեւ գիտէր՝ թէ այսուհետեւ քանի որ ինքը նրանց մօտ է ապրում, պէտք է կատարէ այն բոլորը, ինչ որ կասէ իր տանտիկինը:

Երբ Բիկօն պարտէզը մտաւ, փոքրիկ տղան իսկոյն լսեց—որովհետեւ նրա սենեակի դուռը միշտ բաց էր—և կանչեց. «արի և էլի նուագիր»:

Տիկին Մենօտտին դուրս եկաւ, բարեկամաբար ձեռք տուեց Բիկօն և ներս տարաւ նրան: Սենեակն ընդարձակ էր և լայն դռներից երևում էին պարտէզն ու սիրուն ծաղիկները: Հիւանդ երեխայի փոքրիկ անկողինը դրուած էր ուղիղ դրան դիմացը. սենեակում կային սեղաններ, աթոռներ և գեղեցիկ արկղեր, բայց ուրիշ անկողին չկար, որովհետեւ գիշերներն այդ փոքրիկ անկողինն էլ կից սենեակն էին տանում, ուր դրուած էր և մօր անկողնակալը: Առաւօտները փոքրիկ մահճակալը, մէջը պառկողի հետ միասին, դուրս էին բերում սիրուն և ուրախ սենեակը, որի ամբողջ յատակն ամեն առաւօտ լուսաւորումէին արևի փայլուն ճառագայթները և փոքրիկ տղայի սիրտն ուրախացնում: Անկողնի մօտ դրուած էին երկու փոքրիկ թիկնացուպեր. երբեմն երբեմն մայրն անկողնից հանում էր երեխային և այդ թիկնացուպերով ման էր ածում նրան սենեակում, որովհետեւ փոքրիկը ոչ կարողանում էր ոտքի կանգնել և ոչ էլ ման գալ. նրա ոտքերն անդամալուծ էին:

Երբ Ռիկոն ոտքը դրեց դրան շեմքը, փոքրիկ տղան բռնեց առաստաղից դէպ իր անկողինը կախուած երկար պարանից և նըստեց. նա այնքան ոյժ չուներ, որ ինքն իրեն կարողանար նստել: Ռիկոն ներս մտաւ և լուռ նայում էր տղային. սա շատ բարակ ձեռքեր և փոքրիկ, վտիտ մատներ ուներ. երեսն այնքան փոքր էր, որ Ռիկոն երբէք այդպիսի դէմք չէր տեսել. նրա երկու մեծ մեծ աչքերը զննողաբար նայում էին Ռիկոն, որովհետեւ խեղճը նոր բան շատ քիչ էր տեսնում, իսկ տեսնելու սաստիկ փափագ ուներ, այդ պատճառով էլ աչքի ընկնող նոր բաները սուր և զննող աչքերով էր դիտում:

«Անունդ ի՞նչ է», հարցրեց փոքրիկը:

«Ռիկո», եղաւ պատասխանը:

«Իսկ իմ անունն է Սիլվիո: Քանի տարեկան ես», հարցրեց նա կրկին:

«Շուտով տասն և մէկ տարիս կլրանայ»:

«Ես էլ շուտով տասն և մէկ տարեկան կլինեմ», ասաց փոքրիկը:

«Ա՛խ, Սիլվիո, ի՞նչ ես ասում», ընդհատեց մայրը, «դեռ չորս տարեկան էլ չկաս, այդպէս շուտ չե՛ն մեծանում»:

«Այժմ նուագիր», ասաց փոքրիկ Սիլվիոն:

Մայրը նստեց իր տեղը, անկողնի մօտ.

Ռիկոն էլ կանգնեց մի փոքր ներքև և սկսեց նուագել: Սիլվիոն լսելուց չէր կշտանում. հէնց որ Ռիկոն վերջացնում էր, լսում էր նրա միատեսակ «էլի նուագիր»:

«Այդպիսով Ռիկոն համարեա՞ թէ վեց անգամ կրկնեց իր գիտցած բոլոր երգերը. մայրը դուրս գնաց սենեակից և վերադարձաւ մի ավելի քան ոսկեգոյն խաղող ձեռքին ու ասաց. Ռիկո, այժմ հանգստացիր, ամիսի վրայ նստի՛ր անկողնի մօտ և Սիլվիոի հետ խաղող կեր»:

Յետոյ տիկինը մի փոքր ժամանակ գնաց պարտէզ, իր գործին նայեց և շատ ուրախ էր, որովհետեւ ուրիշ ժամանակ համարեա՞ թէ բոլորովին չէր կարողանում հեռանալ երեխայի անկողնի մօտից. Սիլվիոն չէր համբերում և միշտ ողբալով ու աղաղակելով կանչում էր նրան. այդպիսով իսկապէս մի մեծ բարիք էր, որ Ռիկոի պատճառով նա կարող էր մի փոքր ժամանակ դուրս գնալ:

Այդ միջոցին սենեակում մնացած երկու փոքրիկները գոհ էին և հասկանում էին միմեանց, որովհետեւ Սիլվիոի հարցերին Ռիկոն կարողանում էր պատասխաններ տալ և երբ դժուարանում էր ճիշտ խօսքը գտնել՝ շարժուածքով ու ձևերով էր հասկացնում նրան.

իր ասելիքը. այդ պատճառով և խօսակցու-
թիւնը զուարճալի էր Սիլվիոյ համար: Մայրն
էլ այդ միջոցին կարողացաւ ուշադրութեամբ
դիտել՝ ծաղիկների մարգերը, վազները, սի-
րուն թգենիները և ցանուած արտերը՝ առանց
Սիլվիոյ աղաղակը լսելու:

Բայց երբ նա նորից ներս մտաւ, սկսեց
փոքր առ փոքր մթնել և Բիկօն էլ տեղից
վեր կացաւ որ գնայ, Սիլվիօն սկսեց սարսա-
փելի աղմուկ բարձրացնել. նա երկու ձեռքով
պինդ բռնել էր Բիկօի փեշից և չէր ուզում
բաց թողնել, մինչև որ չխոստանար վաղը և
ամեն օր նորից գալ: Բայց տիկին Մենօտին
շատ խոհեմ կին էր, նա լաւ հասկացել էր
հիւրանոցի տանտիկնոջ ծանուցումը և այժմ
հանգստացնելով Սիլվիօին՝ խոստացաւ, որ
առաջիկայում շուտով կերթայ հիւրանոց
և տանտիկնոջ հետ կխօսի այդ մասին, որով-
հետև Բիկօն չէ կարող իր կողմից խօսք տալ,
այլ պէտք է կատարէ նրա ասածը»:

Վերջապէս Սիլվիօն թողեց Բիկօի փեշը
և ձեռք տուեց նրան. Բիկօն էլ ակամայէտօրէն
եկաւ փոքրիկի սենեակից: Նա աւելի սիրով
այդտեղ կմնար, որովհետև ամեն բան հան-
գիստ ու խաղաղ էր երևում այդ տան շուր-

ջը և Սիլվիօն ու իր մայրն էլ բարեկամաբար
էին վարւում նրա հետ:

Մի քանի օր անցնելուց յետոյ՝ շքեղ
հագնուած տիկին Մենօտին մտաւ «ոսկեայ
արև» հիւրանոցը. տանտիկինը դիմաւորեց
նրան և տարաւ վերևի դահլիճը: Տիկինը քա-
ղաքավարութեամբ հարցրեց՝ թէ արդեօք թոյլ
չի տալ, որ Բիկօն շաբաթը մի քանի երեկոյ
իր մօտ գնայ՝ իր հիւանդ զաւակին զբաղեց-
նելու համար: Տիկին Մենօտին խոստացաւ
դրա փոխարէն կատարել տանտիկնոջ որ և է
ցանկութիւնը:

Տանտիկինը սրտանց ուրախացաւ, որ այս-
պիսի մի բարեկիրթ տիկին գալիս է իրենից
բան խնդրելու և իսկոյն համաձայնեց, որ
Բիկօն ազատ երեկոները գնայ տիկին Մենօտ-
տիի մօտ. իսկ տիկինը դրա փոխարէն յանձն
առաւ Բիկօի զգեստի ծախքերը. վերջին հան-
գամանքն աւելի ուրախացրեց տանտիկնոջը,
որովհետև այդպիսով նա էլ ոչ մի կոպէկ
ծախս չպէտք է անէր Բիկօի համար, իսկ իր
ստացածը կլինի զուտ արդիւնք: Երկու տի-
կիներն էլ գոհ սրտով հրաժեշտ տուին մի-
մեանց:

Կարճ ժամանակամիջոցում Բիկօն այնպէս
լաւ սովորեց իտալերէն, որ կարծես թէ սկզբ-

բից ի վեր այդ լեզուով էր խօսել: Եւ իսկապէս նա իր մանկական հասակում այդ լեզուով էր թոթովել. նա մէկ մէկ սկսեց չիշել իր սովորած բոլոր բառերը և վերջն սկսեց խօսել իսկական իտալացու նման. այս հանգամանքը շատերի զարմանքն էր յարուցանում: Տանտիկինն իր սպասածից աւելի էր օգտուում Բիկօից: Բիկօն իր գործը միշտ կատարում էր կանոնաւոր կերպով. շատ անգամ ինչ որ տանտիկինը, իր անհամբերութեան պատճառով, չէր կարողանում անել, Բիկօն էր կատարում: Եթէ կարևոր էր լինում մի որևէ տօնի կամ հարսանիքի պատրաստութիւններ տեսնել, Բիկօն էր գլխաւոր դերը կատարում, որովհետև նա գիտէր ամեն բան սիրուն կերպով սարքել: Իսկ եթէ մի որևէ պատուէրով Բիկօին ուրիշ տեղ էին ուղարկում, նա այնպէս շուտ էր վերադառնում, որ տանտիկնոջ կարծիքով դեռ հազիւ հասած պիտի լինէր այնտեղ. նա չէր սիրում ճանապարհին սրա կամ նրա հետ զրոյցներ անելով զբաղուել: Եթէ մէկը կամենում էր նրան հարց ու փորձ անել, նա տեղն ու տեղը շուտ էր գալիս և հեռանում. այդ բանը տեսնելով՝ տանտիկինը շատ ուրախացաւ և սկսեց այնպիսի յարգանքով վերաբերուել զէպի Բիկօն, որ էլ ոչինչ չհարցրեց նրան և

այդպիսով իսկապէս ոչ ոք չգիտէր՝ թէ ինչպէս է նա Պեշիէրա եկել: Բիկօի մասին ընդհանրապէս տարածուել էր այն զրոյցը, որ նա անտէր որբ լինելով՝ շատ հոգս ու չարչարանք է կրել լեռնաբնակ գիւղացիներից, այդ պատճառով փախել է այնտեղից, երկար ճանապարհորդութեան ժամանակ շատ վտանգների է ենթարկուել և վերջապէս հասել Պեշիէրա, ուր մարդիկ աւելի բարեսիրտ լինելով՝ վերցրել են նրան խնամելու: Եւ երբ տանտիկինը պատմում էր այդ զրոյցը, միշտ աւելացնում էր. Բիկօն արժանի է, որ նրա վերջն այդպէս բարի է եղել և իր կտուրի տակ է ապաստան գտել:

Սուաջին կիրականօրեայ պարին այնչափ բազմութիւն հաւաքուեց «ոսկեայ արև» հիւրանոցում, որ չգիտէին թէ որտեղ տեղաւորեն բոլորին. ամենքն էլ ուզում էին փոքրիկ օտարական երաժշտին տեսնել և լսել նրա նուազը. իսկ ովքեր առաջին երեկոյեան լսել էին նրան, ամենից առաջ եկան և ցանկանում էին «Una sera in Peschiera» երգը լսել:

Տանտիկինն այս ու այն կողմն էր վազում եռանդով ու տաքացած. նա այնպէս փայլում էր, որ կարծես թէ հէնց ինքն էր «ոսկեայ արև» դարձել. ամուսնուն պատահելու

Ժամանակ՝ նա յաղթանակով ասում էր. «չա- սացի՞ քեզ»:

Րիկօն առաջ ականջ դրեց միւս երեք ջու- թակահարների պարի նուագին և այնպէս շու- տով իւրացրեց նրանց ածելու եղանակը, որ խ- կոյն սկսեց նրանց հետ նուագել և շուտով ամ- բողջովին սովորեց: Այն գիշերին, երբ արդէն դադարեցին պարելուց, Րիկօն գիտէր բոլոր պարի եղանակները, որովհետեւ դրանցից ամեն մէկը շատ անգամ կրկնուեց:

Ա. երջը Րիկօի մասնակցութեամբ՝ երգուեց նաև Պեշիէրայի երգը. թէև պանդուկումն արդէն ամբողջ գիշերն աղմուկ էր, սակայն այժմ այնպիսի մի ոգևորութիւն տիրեց, որ Րիկօն ամեն ըոպէ՝ սպասում էր, թէ ահա նրանք տեղներից վեր թռչելով կսկսեն իրար գլուխ ջարդել: Բայց այդ ամենը բարեկամու- թեան և ուրախութեան նշաններ էին: Յետոյ հիւրերն սկսեցին ականջ խլացնող ձայներով գովել Րիկօին, բայց սա մտածում էր միայն՝ թէ երբ պէտք է վերջանայ այս ամենը. ո- չինչ այնքան անտանելի չէր Րիկօի համար, որքան մեծ աղմուկը:

Երբ հիւրերը ցրուեցին, տանտիկինն ա- սաց ամուսնուն. «տեսա՛ր, յաջորդ կիրակի օրը ջութակահարներից երկուսն էլ բաւական կլինեն»

Ամուսինն էլ գոհ սրտով պատասխանեց. «այդ տղային պէտք է մի բան տալ»:

Երկու օրից յետոյ Ռէզէնցանօ գիւղում պար կար. Րիկօին էլ միւս ջութակահարների հետ միասին ուղարկեցին այնտեղ. այժմ նա այնքան նուագել գիտէր, որ կարելի էր նրան վարձով պարերեկոյթի ուղարկել: Այնտեղ էլ նոյն աղմուկն ու տեսարանն էր. թէև Պե- շիէրա երգը չերգուեց, բայց ուրիշ բաների մասին էլ այնպիսի մեծ աղաղակով էին խօ- սում, որ Րիկօն սկզբից մինչև վերջն այն էր մտածում միայն՝ «թէ երբ պէտք է վերջանայ»:

Նա տուն վերադարձաւ գրպանը մանր փողով լի և առանց համարելու բոլորն ածեց սեղանի վրայ, տանտիկնոջ առաջը, որովհետև նրան էր պատկանում այդ փողը. տանտիկինը գովեց նրան և մի մեծ կտոր խնձորից պատ- լաստուած խմորեղէն դրեց նրա առաջը: Հե- տևեալ կիրակի օրը կրկին պար կար Րիւս գիւ- ղում. այս անգամ Րիկօն ուրախացաւ, որով- հետև Րիւսն գտնուում էր լճից վերև և այն արևահար ծովախորշն էր, որի շուրջը գտնուած փալիլուն, սպիտակ ու գուարթ տներն երևում էին Պեշիէրայից:

ձաշից յետոյ երեք երաժիշտներն էլ միա- սին, մի փոքրիկ նաւակի մէջ նստած՝ նաւե-

ցին սիրուն լճի վրայ, բաց երկնքի տակ և Ռիկոն մտածում էր. «Երանի՜ թէ Մանիկի հետ միասին կարողանայի այսպէս նաւել. նա որքան պէտք է զարմանար այս լճի վրայ, որի գոյութեանն անգամ չէր ուզում հաւատար»:

Պարի դահլիճում նոյն սովորական աղմուկն սկսուեց և Ռիկոն ուզում էր շուտով կրկին դուրս գալ այդտեղից, որովհետև խաղաղ վերջալուսի ժամանակ ներքեից դէպի վերև՝ Ռիւս նայելն աւելի գեղեցիկ էր, քան թէ այդ ժխորի մէջ նստելը:

Երբ պարի օրեր չէին լինում, Ռիկոն կարող էր ամեն երեկոյ գնալ փոքրիկ Սիլվիօի մօտ և երկար ժամանակ այնտեղ մնալ, որովհետև տանտիկինն ուզում էր տիկին Մենօտտին դուր գալ: Ռիկոն էլ սիրով և ուրախութեամբ էր գնում այնտեղ: Լճի մօտովն անցնելիս՝ նա քալելն ուղղում էր դէպի նեղ, քարեայ կամուրջը և մի փոքր ժամանակ նըստում էր գետնին. այս միակ տեղն էր, ուր նա հայրենիքումն էր գգում իրեն: Այդտեղ նա ամենից պարզ կերպով կարողանում էր երևակայել այն ամենը, ինչպէս որ էր իր հայրենի տանը, որովհետև իր առաջը տարածուած տեսարանն այն ժամանակ էլ այդպէս էր երևում և այդտեղ նա ամենից որոշ կերպով կարողանում

էր լիշել իր մօր պատկերը: Այնտեղ էր նրա մայրիկը ծովի ափին սպիտակեղէն լուանում, ժամանակ առ ժամանակ իրեն նայում ու քաղցր խօսքեր ասում. իսկ ինքը նստած էր լինում հէնց այժմեան տեղը: Այդ բոլորը նա շատ լաւ յիշում էր և այդ պատճառով մեծ դժուարութեամբ էր այդ տեղից հեռանում, բայց գիտէր, որ Սիլվիօն անհամբերութեամբ սպասում էր իրեն: Յետոյ, երբ Ռիկոն անցնում էր պարտիզի միջով, նորից լաւ էր ըզգում իրեն և սիրով մտնում այդ մաքուր ու խաղաղ տունը: Տիկին Մենօտտին այնպիսի սիրալիւր ընդունելութիւն էր ցոյց տալիս նրան, որ Ռիկոն ականքներ և տեսնում էր նրա վերին աստիճանի բարեսրտութիւնը: Տիկինը ցաւակցում էր անտէր որբին. — նա այդպէս էր կոչում Ռիկօին, որովհետև լսել էր նրա մասին տարածուած զրոյցը, բայց երբէք չէր հարցնում նրան՝ թէ ի՞նչպէս է իր օրերն անցրել սարերում, որովհետև կարծում էր, թէ այդպիսով միայն տխուր յիշողութիւններ կարթնացնէ նրա սրտում: — Նա տեսնում էր նոյնպէս, որ Ռիկոն այնպէս չէ խնամւում, ինչպէս որ պէտք էր հոգալ նրա նման փոքրիկ և լուռ ու մունջ տղայի համար, բայց ոչինչ չէր կարող անել, բացի ըստ կարելոյն երկար

ժամանակ նրան իրեն մօտ պահելուց: Նա երբեմն ձեռքը դնում էր նրա գլխին և ցաւակցաբար ասում. «խեղճ որբիկ»:

Փոքրիկ Սիլվիոյի համար Բիկօն օրէցօր աւելի անհրաժեշտ էր դառնում. արդէն առաւօտոտանից նա սկսում էր ողբալ և Բիկօն անուշը տալ. իսկ երբ ցաւերն սկսում էին, աւելի բարձր էր աղաղակում և էլ չէր հանգստանում, եթէ Բիկօն չէր կարողանում գալ: Երբ Բիկօն սովորեց սահուն կերպով իտալերէն խօսել, զանազան զրոյցներ էր պատմում նրան և Սիլվիօն էլ մեծ հաճութեամբ լսում էր:

Բիկօն պատմում էր Մանիկի մասին և որովհետեւ այդ բանն իրեն էլ շատ դուր էր գալիս և իր սրտովն էր, այնպիսի աշխուժով ու եռանդով էր խօսում, որ չէր կարելի ճանաչել սակաւախօս Բիկօնին: Նա հարիւրաւոր դէպքեր էր պատմում Մանիկի կեանքից. մի անգամ էլ պատմեց թէ ի՞նչպէս Մանիկն անմիջապէս բռնեց Սամիլի ոտքից, երբ նա ջրանցքի մէջն էր ընկնում: Մանիկն իր ամբողջ ուժով քաշում էր նրա ոտքից և դէպի վերև աղաղակում, այն ինչ Սամիլն դէպի ցած էր բղաւում, մինչև որ հայրը շատ դանդաղ ու հանգիստ կերպով մօտեցաւ, կարծելով թէ

երեխաները խաղում են: — Մի ուրիշ անգամ էլ պատմեց թէ ի՞նչպէս Մանիկը Պետերլիի համար թղթից զանազան ձևեր էր դուրս կտրում, Ուրշլիի համար ամեն տեսակ կտորներից կարասիք շինում՝ թէ փայտից, թէ մամուռից և թէ ծղնոտից: Եւ թէ ի՞նչպէս բոլոր երեխաներն էլ հիւանդ ժամանակը «Մանիկ» էին կանչում, որովհետեւ երբ նա զբաղեցնում էր նրանց, հիւանդութիւնը մոռանում էին: Վերջը պատմեց թէ ի՞նչպէս ինքը Մանիկի հետ զբօսնելու էր դուրս գալիս և և թէ ի՞նչ սիրուն է նա. այդ պատմելու ժամանակ Բիկօն աչքերն այնպէս փայլում էին և նա այնպէս ոգևորւում ու զարմանալի կենդանութիւն էր ստանում, որ փոքրիկ Սիլվիօն էլ կրակ էր կտրում և շաբունակ ուզում էր նրա մասին լսել: Երբ Բիկօն վերջացնելով ասելիքը՝ լռում էր, նա իսկոյն աղաղակում էր. «դարձեալ պատմիր Մանիկի մասին»: Բայց մի երեկոյ Սիլվիօն վերին աստիճանի գրգռուեց, երբ Բիկօն գնալու ժամանակ ասաց թէ վաղը և կիրակի օրը չի կարող գալ:

Սիլվիօն այնպիսի աղաղակով կանչեց մօրը, որ կարծես թէ ամբողջ տունը հրդեհակեց էր և նա էլ կրակի բոցերի մէջ ընկել. երբ մայրը վերին աստիճանի վախեցած՝ պարտի-

զից վազելով ներս ընկաւ, Սիւլիօն շարունակ աղաղակում էր. «Րիկօն էլ չպէտք է հիւրանոց գնայ, նա պէտք է ինձ մօտ մնայ. միշտ այստեղ պէտք է մնայ: Դու պէտք է այստեղ մնաս, Րիկօ, պէտք է մնաս»:

Րիկօն պատասխանեց. «Ես կցանկանայի մնալ, բայց պէտք է գնամ»:

Տիկին Մենօտտին մեծ տազնապի մէջ էր. նա գիտէր թէ որքան թանկ արժէ Րիկօն հիւրանոցի տէրերի համար և ինքը ոչ մի պայմանով չէ կարող մշտապէս իր մօտ պահել նրան, որովհետեւ չէին թոյլ տայ: Նա սկսեց հանգստացնել Սիւլիօնն որչափ կարող էր և Րիկօն իր մօտ կանչելով՝ խորին ցաւակցութեամբ ասաց. «Ա՛խ, խեղճ որբիկ»:

Սիւլիօն բարկացած աղաղակեց այնտեղից. «Ի՛նչ է նշանակում որբիկ. ես է՛լ եմ ուզում որբիկ լինել»:

Տիկին Մենօտտին սաստիկ յուզուեց և աղաղակեց, ա՛խ, Սիւլիօ, մեղանջում ես, որբն այն խեղճ երեխան է, որ ոչ մայր ունի և ոչ հայր. նա աշխարհիս երեսին ոչ մի տեղ տուն ու տեղ չունի»:

Րիկօն իր հետզհետէ մթազնող աչքերը սեւեռել էր տիկնոջ վրայ, սակայն տիկինը չէր նկատում այդ: Նա յուզուած սրտով Սիւլիօն

բացատրութիւն տալու միջոցին բոլորովին մոռացել էր Րիկօն: Րիկօն կամաց դուրս եկաւ և գնաց: Տիկին Մենօտտին կարծելով թէ՛ Րիկօն այդպէս կամաց դուրս եկաւ, որ երեխան նորից չաղաղակէ, հաւանեց նրա արարքը և ձայն չհանեց. նա նստեց երեխայի անկողնի մօտ և ասաց. «Լսի՛ր, Սիւլիօ, բացատրեմ քեզ, որ միւս անգամ այսպիսի աղմուկ չբարձրացնես: Երեխաներին չի կարելի միմեանցից խլել, որովհետեւ եթէ ես պանդուկի տիրուհուց խլեմ Րիկօն, նա էլ կարող է գալ և իմ Սիւլիօն խլել. այն ժամանակ դու էլ չէիր կարող տեսնել մեր սիրուն պարտեզն ու ծաղիկները և պէտք է մենակ քնէիր այն ննջարանում, ուր ձիու սարք ու կարգն է կախուած և ուր Րիկօն սիրով չէ քնում. չէ՛ որ նա մի քանի անգամ պատմել է քեզ այդ մասին. այդ դէպքում ի՛նչ կանէիր»:

«Նորից տուն կվերադառնայի», ասաց վճռական կերպով փոքրիկը: Յետոյ լուեց և գլուխը դրեց բարձի վրայ:

Րիկօն պարտիզի միջով անցնելով՝ փողոց մտաւ և այնտեղից ուղղուեց դէպի լիճը: Այդտեղ նստեց իր սովորական տեղը, գլուխն երկու ձեռքերի մէջ բռնեց և անմխիթար կերպով ասաց. «Այժմ գիտեմ, մայրիկս, **ամբողջ**

աշխարհում ոչ մի տեղ տուն չունեմ, ոչ մի տեղ»:

Եւ այդպէս տխուր նստած էր, մինչև որ գիշերը վրայ հասաւ. նա ուրախութեամբ տեղից չէր շարժուի, բայց ստիպուած էր վերադառնալ իր սենեակը:



ԳԼԽ. ԺԵ.

ՍԻԼՎԻՕԻ ՍՐՏԱԳԻՆ ՅԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ



Փոքրիկ ' Սիլվիօի սրտի լուզմունքը շարունակուած էր դեռ և երբ խմացաւ, որ երկու օր միմեանց վրայ Ռիկօն ոչ մի ընդհատ չէ գալու, հէնց առաւօտեան վաղ սկսեց զայրացած աղաղակել. «Ռիկօն չէ գալիս, Ռիկօն չէ գալիս» և այդպէս շարունակեց մինչև երեկոյ՝ միայն փոքրիկ ընդմիջումներով. հետեւեալ օրն էլ նոյնը կրկնեց: Բայց երրորդ օրն այդ գործողութիւնը նրան այնպէս ուժից գցել էր, որ նա նը-

մանուկն էր այն չոր խոտի խրձին, որ կրակի մի փոքրիկ կայծով կարող է իսկոյն բորբոքուել:

Րիկօն եկաւ երեկոյեան՝ բոլորովին զր-
զուած պարերի աղմուկից: Այն օրից, երբ ի-
մացաւ որ ինքը հայրենագուրդ է, Մանիկի մա-
սին ունեցած մտքերն աւելի ոյժ և զօրու-
թիւն ստացան և ինքն իրեն ասում էր. «Ամ-
բողջ աշխարհում միմիայն Մանիկին եմ պատ-
կանում. նա է միայն մտածում ու հոգում
իմ մասին»: Եւ նա Մանիկին տեսնելու սաս-
տիկ մեծ կարօտ զգաց: Նա հէնց Սիլվիօի ան-
կողնի մօտ նստեց թէ չէ, իսկոյն ասաց. «Տես,
Սիլվիօ, միմիայն Մանիկի մօտ է լաւ, ուրիշ
էլ ո՛չ մի տեղ»: Հազիւ նա արտասանել էր
այդ խօսքերը, յանկարծ փոքրիկ երեխան տե-
ղից վեր թռաւ և իր բոլոր ուժով աղաղակեց.
«Մայրիկ, Մանիկին եմ ուզում, Մանիկը պէտք
է գալ, միմիայն Մանիկի մօտ կարելի է լաւ
լինել, ուրիշ ո՛չ մի տեղ».

Մայրը մօտեցաւ նրանց և որովհետեւ յա-
ճախ մեծ բաւականութեամբ լսել էր Րիկօի
պատմութիւնները՝ Մանիկի ու նրա եղբայր
ու քույրերի մասին, գիտէր արդէն թէ խօս-
քըն ում մասին է և ասաց. «Այո՛, այո՛, ես

էլ շատ կուզենայի, որ ինձ ու քեզ համար
մի Մանիկ ունենայի»:

Բայց այս անորոշ խօսքերը Սիլվիօին չը-
հանգստացրին. նա կրակ էր կտրել ու աղա-
ղակում էր. «Հէնց այժմ կարող ես ունենալ.
Րիկօն գիտէ թէ որտեղ է նա և պէտք է
բերէ նրան. ես ուզում եմ, որ ամեն օր և
միշտ Մանիկն ինձ մօտ լինի. վաղը պէտք է
բերէ նրան Րիկօն, նա գիտէ նրա տեղը»:

Մայրը տեսնելով որ փոքրիկը կատակ չէ-
անում և պնդում է իր ասածի վրայ, աշխա-
տեց նրա միտքը փոխել և ուրիշ բաների մա-
սին խօսել, որովհետեւ շատ անգամ էր լսել
ուրիշներից՝ թէ ի՞նչ անասելի վտանգների է
հանդիպել Րիկօն իր ճանապարհորդութեան
ժամանակ և թէ ի՞նչ մեծ հրաշք է եղել, որ
նա կարողացել է կենդանի հասնել մինչև
Պեշիերա և թէ ի՞նչ սարսափելի վայրենի ժո-
ղովուրդ է ապրում այնտեղ, լեռներում: Այդ-
պիսով նա գիտէր, որ ո՛չ մի մարդ այնտեղից
մի աղջիկ չէր կարող բերել, ո՛ւր մնաց թէ
Րիկօի պէս մի քնքով տղայ. չէ՛ որ նա կա-
րող է թշուառ կերպով վերջ տալ իր կեան-
քին, եթէ այդպիսի մի բան ձեռնարկէ և ին-
քը պէտք է պատասխանատու լինի, իսկ այդ-

պիսի պատասխանատուութիւն ինքը չէր կարող յանձն առնել:

Նա նկարագրեց Սիլվիօին այդ բանի անկարելիութիւնը և պատմեց շատ սարսափելի դէպքերի ու չար մարդկանց մասին, որոնք կարող էին պատահել Ռիկօին և սպանել նրան: Սակայն այս անգամ այդ բոլորը չօգնեց: Փոքրիկ Սիլվիօն իր կեանքում ոչ մի բան զեռ երբէք այդպէս հաստատ կերպով չէր պահանջել, որովհետեւ մայրը սարսափելի բաներ պատմելուց յետոյ՝ հէնց որ լռում էր, Սիլվիօն կրկնում էր. «Ռիկօն պէտք է բերէ նրան, նա գիտէ նրա տեղը»:

Վերջապէս մայրն ասաց. «Եթէ գիտենայ էլ, կարծում ես որ Ռիկօն իր գլուխը վտանգի մէջ կձգէ և կերթայ՝ քանի որ այստեղ կարող է մնալ և չար մարդկանց մօտ գնալու կարիք չունի»:

Սիլվիօն նայեց Ռիկօի երեսին ու ասաց. «Ռիկօ, կերթա՛ս Մանիկին բերելու, թէ ոչ»:

«Այո՛, կերթա՛մ», պատասխանեց Ռիկօն հաստատ կերպով:

«Ա՛խ, ողորմած սրբեր, ինչ պէտք է լինի իմ ճարը, այժմ Ռիկօն էլ է լիմարանում», վախեցած աղաղակեց մայրը: «Ել չգիտեմ թէ ինչ անեմ. Ռիկօ, ջութակդ վերցրու և մի բան

ածա՛ ու երգիր, ես պէտք է պարտեզ գնամ, ասաց տիկին Մենօտտին ու շտապով դուրս վազեց դէպի թղենինները՝ կարծելով թէ Սիլվիօն աւելի շուտ կմոռանայ իր ցնորքը՝ եթէ մօրը չկարողանայ տեսնել ու ստիպել:

Սակայն ներսը մնացող երկու լաւ բաւկամներն ոչ երգում էին, ոչ էլ նուագում. երկուսն էլ տաքացած՝ երեւակայական պատկերներ էին ստեղծում՝ թէ ի՞նչպէս պէտք է բերել Մանիկին և թէ նրա գալուց յետոյ ի՞նչ կլինի: Բայց արդէն միտել էր և Ռիկօն բոլորովին մոռացել, որ տուն գնալու ժամանակն է. տիկին Մենօտտին էլ դիտմամբ ներս չէր գալիս՝ յոյս ունենալով, որ Սիլվիօն շուտ կքնէ: Վերջապէս երբ նա ներս մտաւ, Ռիկօն իսկոյն գնաց. սակայն Սիլվիօն դեռ չէր քննել: Նա չէր ուզում աչքերը փակել՝ մինչև որ մայրը խօսք չտար թէ Ռիկօն կերթայ Մանիկին բերելու. թէև մայրը չէր կարող հաստատ խօսք տալ, բայց Սիլվիօն հանգստացնելու համար ասաց. «Լա՛ւ, գո՛հ եղիր, գիշերն անցնելուց յետոյ ամեն բան կկարգադրեմ»: Մայրն ենթադրում էր, որ երեխան գիշերը կմոռանայ իր ցանկութիւնը և մի նոր բան միտք կընկնի մինչև վաղը:

Սիլվիօն լռեց ու քնեց: Սակայն մայրը

սխալուել էր. միւս առաւօտը Սիւլիօն քնից զարթելուն պէս աղաղակեց իր անկողնից. «Ամեն բան կարգադրել ես, մայրիկ»:

Երբ տիկինը դրական պատասխան չտուեց, Սիւլիօն մի այնպիսի փոթորիկ բարձրացրեց, որ մայրը ցայժմ երբէք չէր տեսել. ամբողջ օրը շարունակուեց այդ տեսարանը մինչև երեկոյ և յաջորդ առաւօտը Սիւլիօն սկսեց կըրկին ճիշտ այնպէս, ինչպէս որ դադարել էր երեկոյեան:

Սիւլիօն ցայժմ երբէք միևնույն ցանկութեան համար այսպիսի յարատև յամառութիւն չէր ցոյց տուել: Մայրը կարողանում էր տանել նրա աղաղակն ու աղմուկը, բայց երբ գալիս էին խիստ ցաւերի ժամերը, Սիւլիօն ողբալի կերպով մղկտում էր. «Միմիայն Մանիկի մօտ կարելի է լաւ լինել, ուրիշ ոչ մի տեղ»: Այդ միջոցին մօր սիրտը կտրտւում էր և կարծես թէ մի յանդիմանութիւն էր իր համար՝ որ ինքը չէր ուզում անել այն, ինչ որ կարող էր որդուն լաւացնել. բայց ինչպէս կարող էր նոյն իսկ մտածել այդ մասին, քանի որ լսել էր Ռիկօի պատասխանը. երբ Սիւլիօն հարցրեց նրան. «Գիտե՞ս Մանիկի մօտ գնալու ուղիղ ճանապարհը», նա պատասխա-

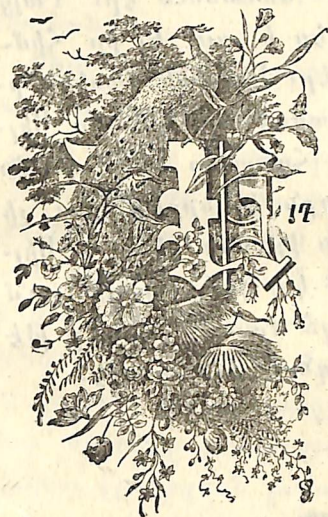
նեց. «Ո՛չ, ես ոչ մի ճանապարհ չգիտեմ, բայց կգտնե՛մ»:

Տիկին Մենօտտին յոյս ունէր, որ մի օր և է յաջող դիպուածով Սիւլիօի միտքը կփոխուի և մի նոր բան կպահանջէ, որովհետև ցայժմ միշտ այդպէս էր եղել. երբ առողջ ժամանակը երեխան մի բան էր ցանկանում, խիստ ցաւերի միջոցին մոռանում էր: Բայց այս անգամ այդպէս չէր և այդ էլ իր հիմնաւոր պատճառն ունէր: Մանիկի մասին Ռիկօի ասածներն ու պատմածները հիւանդ Սիւլիօի զգայուն սրտում հաստատ համոզումն էին առաջացրել՝ որ ինքն էլ երբէք ցաւ չի ունենայ, եթէ Մանիկն իր մօտ լինի: Եւ Սիւլիօն այդպէս ողորմելի կերպով բացագանչում էր ամեն օր, իսկ խեղճ մայրը չգիտէր թէ ումնից խորհուրդ և օգնութիւն հայցէ:



ԳԼԽ. ԺԶ.

ԱՄԵՆ-ՔԻՆ ՈՒՐԱԽԱՅՆՈՂ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ



...որ անհանգիստ դրուժեան մէջն էր տիկին Մենուտին, երբ հեռուից նկատեց երկարաքղանց սև զգեստում փաթաթուած ծեր քահանային, որ պարտիզի միջով դէպ իրենց էր գալիս և մեծ մխիթարութիւն զգաց. քահանան ժամանակ առ ժամանակ փոքրիկ հիւանդին այցելութեան էր գալիս: Տիկինը վեր թռաւ աթոռի վրայից ու կանչեց ուրախացած. «Տես, Սիլվիո, մեր բարի քահանան գալիս է» և առաջ գնաց նրան դիմաւորելու:

Սակայն Սիլվիոն զայրացած և կարողացածին չափ բարձր ձայնով աղաղակեց մօր լետեից. «Աւելի լաւ կլինէր, եթէ Մանիկը գար»:

Այդ ասելուց յետոյ նա շտապով վերմակի տակ ծածկուեց, որ քահանան չկարողանայ իմանալ թէ այդ ձայնն որտեղից եկաւ: Բայց մայրը սաստիկ վախեցաւ և ներս մտնելիս քահանային խնդրեց, որ չնեղանայ երեխայի խօսքերից, որովհետև լուրջ մտքով չէին ասուած: Սիլվիոն տեղից չշարժուեց և միայն վերմակի տակ ծածուկ ասաց. «Ո՛չ, ես լուրջ մտքով ասի»:

Քահանան գուշակեց թէ որտեղից եկաւ այդ ձայնը. նա իսկոյն մօտեցաւ անկողնին և թէև Սիլվիոի մի մազն անգամ չէր երևում, ասաց. «ողջո՛յն քեզ, որդեակ, առողջութիւնդ ի՛նչպէս է. ինչո՞ւ ես փոքրիկ գորշուկի նման թագնւում: Դուրս արի և բացատրիր ինձ թէ Մանիկ ասելով ի՛նչ ես հասկանում»:

Սիլվիոն դուրս սողաց իր բնից, որովհետև այդպէս մօտիկ տեսնելով քահանային՝ յարգանք զգաց դէպի նա: Նա շտապով իր փոքրիկ լղար ձեռքը մեկնեց՝ քահանային ողջունելու և ասաց. Բիկօի Մանիկի մասին եմ խօսում»:

Մայրը ստիպուած էր բացատրութիւն-

ներ տալ, որովհետեւ քահանան զարմացած գլուխը թափ տուեց և Սիլվիոյ անկողնի մօտ նստեց: Տիկինը պատմեց Մանիկի մասին և ասաց՝ թէ ինչպէս փոքրիկ Սիլվիոն հաստատ համոզուած է, որ ինքն երբեք չի լաւանայ, եթէ Մանիկը չգայ. Ռիկօն էլ յիմարացել է և կարծում է թէ կարող է բերել այդ աղջկանը, այն ինչ ճանապարհը չգիտէ. իսկ աղջիկն էլ ապրում է շատ հեռու, սարերի վրայ, ուր ոչ ոք չէ գնում և մարդ չգիտէ թէ ինչպիսի սարսափելի մարդիկ են ապրում այնտեղ: Արդէն կարելի է երեւակայել՝ թէ ինչպիսի են այնտեղի մարդիկ, երբ Ռիկօն նման քնքոյշ երեխան աւելի լաւ է համարում մեծ վտանգների ենթարկուելով փախչել այնտեղից, քան թէ այդպիսի մարդկանց մէջ ապրել: Եթէ այդպէս չլինէր, աւելացրեց տիկին Մենօտտին, ինքը փող չէր խնայի այդ աղջկանը բերել տալու և Սիլվիոյ ցանկութիւնը կատարելու համար. իրեն համար էլ լաւ կլինէր այդ, որովհետեւ այլ ևս չի կարողանում դիմանալ Սիլվիոյ ցաւերին: Ռիկօն էլ, որ առհասարակ շատ խելօք է խօսում, կարծում է թէ ոչ ոք չի կարող Մանիկի պէս օգնել նրան: Ինչպէս երևում է նա լաւ է ճանաչում Մանիկին և եթէ այդ աղջիկը ճիշտ այնպէս

է, ինչպէս որ նկարագրում է Ռիկօն, հէնց իրեն համար էլ փրկութիւն կլինի՝ այնտեղից ազատուիլը. բայց ո՞վ պէտք է օգնէ իրեն՝ Մանիկին սարերից ցած բերելու:]]

Քահանան լրջութեամբ լսեց մինչև վերջը և ոչ մի խօսք չարտասանեց, մինչև որ տիկին Մենօտտին աւարտեց իր ասելիքը. նա չէր էլ կարող նրա խօսքը կտրել, որովհետեւ տիկնոջ սիրտը վաղուց լցուած լինելով՝ այժմ այնպիսի յուզմունքով և արագութեամբ էր խօսում, որ համարեալ թէ շունչը կտրուեց:

Երբ ամենքը լռեցին, քահանան հանդարտ ու անվրդով մի պտղունց քթախոտ էլ քաշեց ու ասաց.

«Տիկին Մենօտտի, այնտեղի մարդկանց մասին սարսափելի կարծիքներ ունէք. այնտեղ էլ քրիստոնեաներ կան և քանի որ ճանապարհորդելու համար ամեն տեսակ միջոցներ են գտնուել, կարելի կլինի, որ մէկն առանց վտանգի այնտեղ հասնի: Այդ կարելի է փորձով ցոյց տալ, պէտք է միայն մտածել այդ մասին»:

Քահանան մի պտղունց քթախոտով իր ուժերը կազդուրեց և տալա նորից շարունակեց. ամեն տեսակ վաճառականներ կան, որ այնտեղից զալիս են Բերգամօ, նրանք կգի-

տենան ճանապարհները. կարելի է տեղեկութիւններ հաւաքել և ապա որոշել. մի խօսքով՝ կարելի է մի միջոց գտնել: Եթէ ցանկանում էք, տիկին Մենօտտի, ի նկատի կունենամ այդ. ես տարին մէկ կամ երկու անգամ գնում եմ Բերգամօ և կարող եմ այդ մասին հոգալ»:

Տիկին Մենօտտին անպէս շնորհակալ էր քահանայից, որ չգիտէր թէ ի՞նչպէս արտայայտէ այդ. միանգամից չքացան նրա այն ծանր մտքերը, որ երկար ժամանակից հետէ օր ու գիշեր հալածում էին նրան և չգիտէր թէ ի՞նչպէս ազատուի դրանցից: Այժմ քահանան ամբողջ ծանրութիւնն իր վրայ առաւ և այսուհետեւ կարող էր ինքը Սիլվիօն յուսադրել՝ քահանայի խօսքերով:

Այդ ամբողջ խօսակցութեան միջոցին Սիլվիօն լարուած ուշադրութեամբ լսում էր և երբ քահանան տեղից վերկենալով՝ հրաժեշտի ողջոյն տուեց և ձեռքը մեկնեց հիւանդին, սա ուժգնութեամբ խփեց իր ձեռքը նրա բաց ափի մէջ՝ կարծես թէ ուզում էր ասել. այս անգամ ուրախութեամբ: Քահանան խոստացաւ տեղեկութիւններ հաւաքելուց յետոյ իմաց տալ՝ թէ արդեօք կարելի է իրագործել

իրենց ուզածը, թէ Սիլվիօն պէտք է ձեռք վերցնի իր ցանկացածից:

Շաբաթ շաբաթի յետեւից անցնում էր, բայց Սիլվիօն իրեն լաւ էր պահում: Նա որոշ յուսով էր ապրում և Բիկօն էլ ցայժմ չտեսնուած աշխուժութեամբ էր զբաղեցնում նրան: Բիկօն քահանայի խօսքերն իմանալուց յետոյ նոր կեանք էր ստացել. նա առաջուանից աւելի շատ բաներ էր պատմում Սիլվիօն և հէնց ջութակը վերցնում էր թէ չէ, անպիսի սրտալի հնչիւններ ու եղանակներ էին լսում նրա նուագից, որ տիկին Մենօտտին չէր կարողանում սենեակից հեռանալ և շատ զարմանում էր՝ թէ որտեղից է Բիկօն այս բոլորը սովորել:

Բիկօն էլ միայն այդ սենեակումն էր ուրախանում իր ջութակով. ընդարձակ և ազատ տարածութեան մէջ նրա ջութակի լարերը գեղեցիկ էին հնչում. այդտեղ խաղաղ էր և մաքուր օդ կար. նա ստիպուած չէր շարունակ պարի եղանակներ նուագել, ծխախոտի թանձր ծուխը կուլ տալ և մարդկանց աղաղակները լսել. այդտեղ նա նուագում էր իր սրտի ուզածը: Օր օրի վրայ նա աւելի մեծ սիրով էր այդ սենեակը մտնում և յաճախ ներս մտնելիս մտածում էր. ի՞նչ լաւ բան է,

երբ մարդ իր տուն է գալիս: Բայց այնուամենայնիւ Ռիկօն հօ իրենց տանը չէր, նա միայն մի երկու ժամով կարող էր գալ և կրկին պէտք է յետ դառնար:

Վերջին ժամանակները Ռիկօն պէտք է մի բան պատահած լինէր, որ պանդոկի տիրուհուն երբեմն շատ զարմացնում էր: Տիրուհին երբ կեղտոտ, կոտրած ամանը դնում էր նրա առաջն ու ասում. «ահա, Ռիկօ, տար հաւերին».— նա մի փոքր յետ էր քաշւում, ձեռքերը մէջքին դարսում՝ ցոյց տալով համար որ չի կարող ձեռք տալ ամանին և ասում հանդարտ. «ես կուզէի, որ այդ մի ուրիշն անէր»:

Եւ երբ հին կօշիկները Ռիկօի ձեռքն էր ուղղում տալ, որ կօշկակարի մօտ տանի, Ռիկօն նոյնն էր կրկնում և ասում. «ես կուզէի, որ մի ուրիշը գնար»:

Բայց պանդոկի տիրուհին խելօք կին էր և նկատել էր արդէն, որ վերջին ժամանակները Ռիկօն փոխուել էր: Տիկին Մենօտտին միշտ լաւ էր հագնւում Ռիկօին.— այդ պարտականութիւնն իր վրայ առնելու օրից — բայց որովհետեւ Ռիկօն սազ էր գալիս լաւ զգեստը, տիկինն էլ ուրախութիւն էր զգում՝ լաւ կը տօրից հագնելով նրան. Ռիկօն էլ մեծ հո-

գացողութեամբ զգեստը մաքուր էր պահում, որովհետեւ ինքն էլ մաքրութիւն էր սիրում և կեղտոտութիւնից, անկարգութիւնից և աղմուկից զզւում էր: Այդ բոլորը տեսնում էր պանդոկի տիրուհին, բայց միևնոյն ժամանակն ուրախութեամբ նկատում էր, որ Ռիկօն առաջուայ նման պարահանդէսներից վերադառնալիս՝ զրպանը դատարկում էր իր առաջը և զրամները թափում, առանց մի որևէ նշան անգամ ցոյց տալու՝ թէ ինքն էլ է կամենում դրանցից:

Ռիկօն էլ հետզհետէ աւելի էր բերում, որովհետեւ ուրիշների նման միայն պարեր չէր նուագում. պարերից յետոյ շատերն ուղում էին լսել նրա երգերն ու գիտցած զանազան եղանակները: Այդ էր պատճառն ահա, որ պանդոկի տիրուհին սիրով էր պահում նրան և էլ հաւերին կերակրելն ու կօշկակարի մօտ գնալը նրան չէր յանձնում:

Այս բոլոր դէպքերի միջոցին՝ Ռիկօի Պեշիէրա գալու օրից արդէն՝ անցել էր երեք տարի: Այժմ նա տասնուչորս տարեկան բարձրահասակ պատանի էր. տեսնողը հաւանում էր նրան:

Աշնան օրերի ոսկեգոյն ճառագայթները նորից փայլեցին Գարդա լճի վրայ և կապոյտ

երկինքը տարածուած էր խաղաղ կոհակների վերևը: Պարտիզում վազերից կախուած էին ոսկեգոյն ողկոյզները և դափնեվարդի (օլէ-անդր) կարմիր ծաղիկները պսպղում էին արևի պայծառ ճառագայթների տակ: Սիլվիոն սենեակում խաղաղութիւն էր տիրում, որովհետև մայրը գնացել էր պարտէզ՝ երեկոյեան համար խաղող և թուզը քաղելու: Սիլվիոն ուշադրութեամբ ականջ էր դնում, որ լսէ Ռիկոն ոտքի ձայնը, որովհետև նրա գալու սովորական ժամանակն էր: Յանկապատի դուռը բացուեց և Սիլվիոն տեղից վեր թռաւ: Երևաց մի երկար ու սև զգեստ հագած մարդ: Քահանան էր եկողը: Այս անգամ Սիլվիոն վերմակի տակ չծածկուեց. դեռ քահանան պարտիզի կէսը չանցած՝ նա իր ձեռքը մեկնեց դէպի նա, որքան կարող էր հեռու: Քահանային դուր եկաւ այդպիսի ընդունելութիւնը. նա շուտով սենեակը մտնելով մօտեցաւ Սիլվիոն անկողնին՝ չնայելով որ նա մօրը տեսաւ պարտիզում և ասաց. «Ա՛յ, այդպէս լաւ է, զաւակս, ի՜նչպէս է առողջութիւնդ»: — «Լաւ է», պատասխանեց շտապով Սիլվիոն և վերին աստիճանի լարուած դրութեամբ նայեց քահանային ու կիսաձայն ասաց. «Ե՞րբ կարող է գնալ Ռիկոն»:

Քահանան նստեց անկողնի մօտ և հանդիսաւոր կերպով ասաց. «Վաղն առաւօտեան ժամի հինգին ճանապարհ կընկնի Ռիկոն, որդեակ»:

Այդ խօսքի վրայ ներս մտաւ տիկին Սենոտտին և զարմացած սկսեց մէկը միւսի յետևից այնքան հարցեր տալ, որ քահանան ստիպուած եղաւ լռեցնել նրան ու իր տեղեկութիւնները հաղորդել: Երբ քահանան սկսեց իր պատմութիւնը՝ Սիլվիոն փոքրիկ շահէնի նման աչքերը յառեց. նրա վրայ:

Քահանան հէնց նոր էր գալիս Բերգամօից, ուր երկու օր էր անցկացրել: Այնտեղ իր բարեկամների օգնութեամբ մի ձիավաճառ էր գտել, որ երեսուն տարուց ի վեր իւրաքանչիւր աշուն գալիս էր Բերգամօ և գիտէր բոլոր ճանապարհներն ու տեղերը՝ Բերգամօից սկսած մինչև այն հեռաւոր լեռները, ուր պէտք է գնար Ռիկոն: Նա գիտէր նոյնպէս թէ ի՜նչպէս կարելի է լեռները բարձրանալ՝ առանց ճանապարհին կառքից իջնելու և դուրսը գիշերելու: Հէնց ինքը պէտք է այդ ճանապարհով գնար և ուզում էր Ռիկոն հետը վերցնել՝ եթէ նա կարող լինի վաղն երկաթուղու առաջին գնացքով դէպի Բերգամօ ուղևորուել: Այդ մարդը ճանաչում է նոյն-

պէս բոլոր կառապաններին ու վերահսկողներին և ուզում է Ռիկօի ու Մանիկի յետ գալու համար էլ կարգադրութիւններ անել ու այդ մարդոցը յանձնարարել, որ նրանք ապահով ճանապարհորդեն:

Քահանան իր կողմից կարծիք յայտնեց, որ կարելի է թոյլ տալ Ռիկօին ճանապարհ ընկնելու և օրհնեց նրա ուղևորութիւնը:

Երբ քահանան ցանկապատից արդէն ուզում էր դուրս գալ, նրան ուղեկցող տիկին Մեհտտին Նորից յետ դարձրեց նրան ու անհանգստութեամբ հարցրեց. «Ա՛խ, տէր հայր, արդեօք ճշմարիտ ապահով կարող եմ լինել, որ նրա կեանքին վտանգ չի սպառնայ, կամ թէ չէ Ռիկօն չի մոլորուի ճանապարհին ու վայրենի սարերի մէջ կորչի»:

Քահանան կրկին հանգստացրեց տիկնոջը և ապա թէ վերջինս յետ դարձաւ ու սկսեց մտածել՝ թէ թնչ է հարկաւոր պատրաստել Ռիկօի հանապարհ ընկնելու համար: Հէնց այդ միջոցին Ռիկօն մտաւ պարտէզը և լսելով Սիլվիօի դէպ իրեն ուղղուած ուրախ ճիւղը, այնպէս զարմացաւ, որ երեք թռուցք անելով՝ արդէն կանգնած էր Սիլվիօի անկողնի մօտ, որ տեսնէ թէ ի՞նչ է պատահել այնտեղ:

«Ի՞նչ է պատահել քեզ, թնչ է պատա-

հել», հարցնում էր անգաղար Ռիկօն: Սիլվիօն էլ մի գլուխ աղաղակում էր. «կասեմ, կասեմ»՝ երկիւղ կրելով, որ չլինի թէ մայրն իր առաջը կտրի: Բայց մայրն երկու փոքրերին թողեց մենակ, որ ուրախանան, իսկ ինքը գնաց կարևորը հոգալու: Նա հանեց ճանապարհորդական պայուսակը, մէջը դրեց մի ահագին կտոր ապուխտ, ամբողջ կէս հաց, մի մեծ կապոց չորացրած սալոր ու թուզը և շուրի մէջ լաւ փաթաթած մի շիշ գինի. յետոյ դարսեց զգեստները, երկու շապիկ, մի՞ զոյգ գուլպայ, մի զոյգ կօշիկ և թաշկինակներ. այդ բոլորը դարսելիս տիկինը միշտ՝ կարծում էր թէ Ռիկօն ամենահեռու երկիրն է գնում և այժմ միայն լաւ նկատեց՝ թէ նա որքան սիրելի էր դարձել իրեն համար:

Իրեղէնները պայուսակի մէջ դարսելու միջոցին տիկինը յաճախ յետ էր նստում ու մտածում. «Երանի՛ր թէ մի դժբաղդութիւն չպատահի»:

Յետոյ նա ցած եկաւ պայուսակը ձեռքին և Ռիկօին պատուիրեց, որ իսկոյն գնայ պանդոկի տիրուհու մօտ, ամեն բան նրան լաւ բացատրէ և խնդրէ, որ նա էլ թոյլ տայ իրեն գնալու. իսկ պայուսակը հէնց իսկոյն կարող է տանել երկաթուղու կայարանը:

Րիկօն խիստ զարմացաւ այդ պայուսակը տեսնելով, քայց իսկոյն կատարեց իրեն տրուած պատուէրը և յետոյ գնաց պանդոկի տիրուհու մօտ։ Պատմեց նրան, որ պէտք է լեռները գնայ և Մանիկին բերէ. քահանան է ասել, որ ինքը հէնց վաղն առաւօտեան ժամի հինգին ճանապարհ պէտք է ընկնի։ Քահանայի անունն արդէն յարգանք ներշնչեց տիրուհուն, քայց այնուամենայնիւ ցանկացաւ իմանալ թէ ո՞վ է Մանիկը և ինչո՞ւ համար է նրան բերում. նա իսկոյն մտածեց, որ գուցէ ինքն այդտեղից էլ օգտուի։ Բայց միայն այնքան իմացաւ, թէ Մանիկը մի աղջիկ է և գալիս է տիկին Մենօտտի մօտ։ Նա թոյլ տուեց Րիկօն գնալու, որովհետեւ չէր կամենում տիկին Մենօտտին արգելք լինել. ինքն արդէն գոհ էր, որ տիկինը Րիկօն իր մօտ է թողել։ Նա ենթադրեց նոյնպէս, որ Մանիկը Րիկօն քոյրը պէտք է լինի, թէև նա չէ ասում այդ, ինչպէս որ առհասարակ իր ընտանեկան հանգամանքների մասին ոչինչ չէր ասում։

Հէնց նոյն երեկոյեան նա արդէն պատմում էր պանդոկի յաճախորդներին, որ Րիկօն վաղը գնում է իր քրոջը բերելու, որով-

հետև փորձով տեսել է՝ թէ ի՞նչպէս լաւ կարելի է ապրել այստեղ, մեզ մօտ։

Տիրուհին էլ ցանկացաւ ցոյց տալ Րիկօն, թէ որքան սիրում է նրան. տախտակամածի վրայից ցած բերեց մի մեծ կողով և լցրեց երշիկներով, պանրով, ձուերով, իւղ քրած հացի շերտերով և ասաց.

«Ճանապարհին քաղցած չպէտքէ մնաս, իսկ մնացածը պէտք կգայ սարերում. այնտեղ շատ բան չես գտնի և յետ դառնալիս էլ ուտելու բան կունենաս։ Դու անպատճառ յետ կգաս, այնպէս չէ՛ Րիկօ»։

«Անպատճառ», պատասխանեց Րիկօն, «ուրիշ ցետոյ կրկին այստեղ եմ»։

Րիկօն իր ջուրթակն էլ տարաւ տիկին Մենօտտին պահտալու, որովհետև բացի նրանից ուրիշ ոչ ոքի չէր կարող վստահանալ. յետոյ բոլորին հրաժեշտ տուեց ուրիշ օրուայ ժամանակով, որովհետև եթէ ամեն բան լաւ յաջողէր, այդ ժամանակամիջոցում կարող էր կրկին վերադառնալ։

ԳԼԽ. ԺԵ

ՎԵՐԱԴԱՐՁ ԴԵՊԻ ՍԱՐԵՐԸ



Իկօն առաւօտեան ժամի
հինգից դեռ շատ վաղ
արդէն պատրաստ կանգ-
նած էր երկաթուղու կա-
յարանում և անհամբեր
սպասում էր գնացքի մեկ-
նելուն։ Այժմ նա նստած
էր վազոնում ինչպէս ե-
րեք տարի առաջ, բայց ոչ այնպէս վախկոտ
և ջութակը՝ ձեռքին անկիւնում սեղմուած.
հիմա բռնելէր ամբողջ նստարանը, որովհե-
տեւ հետն ունեցած կողովն ու պայուսակն ա-
հագին տեղ էին բռնում։ Բերգամօում նա
պատահեց ձիավաճառին և այդտեղից երկու-
սը միասին բաւականին տեղ շարունակեցին

ճանապարհը նոյն վազոնով և յետոյ լճի վը-
րայ։ Ապա ցած իջան և ոտքով գնացին դէ-
պի մի հիւրատուն. այդտեղ արդէն ձիերը լը-
ծած՝ պատրաստ կանգնած էր փոստային կառ-
քը։ Բիկօն պարզ լիշեց՝ թէ ինչպէս կանգ-
նած էր ինքն այդտեղ գիշերով, բոլորովին
մենակ, երբ ուսանողները հեռացան. միւս
կողմը տեսաւ նոյնպէս այն ախոռի դուռը,
որտեղ կախուած էր լապտերը և լիշեց թէ
յետոյ ինչպէս գտաւ ոչխարավաճառին։ Ար-
դէն երեկոյ էր. ճանապարհորդները շուտով
կառք նստեցին և դէպի սարերն ուղևորուե-
ցան։ Այս անգամ Բիկօն նստած էր կառքում
իր ուղեկցի հետ և հազիւ թէ ուղիղ նստել
էր իր տեղը, աչքերը գնացին, որովհետեւ նա-
խորդ գիշերը յուզմունքից մի ժամ էլ չէր քը-
նել։ Այժմ տեղը հանեց և առանց մի անգամ
իսկ զարթելու շարունակ քնեց, մինչև արե-
գակի հորիզոնից բաւականին բարձրանալը.
կառքը շատ կամաց էր գնում և երբ Բիկօն
գլուխը դուրս հանեց պատուհանից, աննկա-
րագրելի սքանչացմամբ տեսաւ, որ կառքը
բարձրանում է իրեն լաւ ծանօթ Մալոյեա
սարի կեռամաններով։

Պատուհանից նա շատ բան չէր տեսնում,
միայն երբեմն երբեմն նկատում էր ճանա-

պարհի ճռուիլը. բայց սիրով ուզում էր ամեն բան տեսնել շրջակայքում: Վերջապէս կառքը կանգ առաւ. արդէն հասել էին գագաթին: Այդտեղ էր այն հիւրանոցը, ուր նա հանգստացել էր առաջին ճանապարհորդութեան միջոցին և զրուցել կառապանի հետ: Բոլոր ճանապարհորդներն իջան մի րոպէ. ձիերին խոտ տուին: Բիկօն նոյնպէս ցած իջաւ կառքից. նա գնաց դէպի կառապանը և խոնարհութեամբ հարցրեց նրան. «կարող եմ արդեօք քո կողքին նստած գնալ մինչև Զիլս»:

«Բարձրացիր», ասաց կառապանը:

Ամենքը նորից կառք նստեցին և ձիերն արագ էին գնում առաջ զառիվայր և յետոյ ուղիղ ճանապարհով: Ահա երևաց և լիճը: Այնտեղ էր անտառախիտ թերակղզին և ահա երևացին Զիլսի սպիտակ տները, իսկ միւս կողմն երևում էր Զիլս — Մարիան: Փոքրիկ եկեղեցին փալփում էր առաւօտեան արևի ճաճանչների մէջ. իսկ սարի ղիմացը Բիկօն տեսաւ երկու փոքրիկ խրճիթները:

Բիկօի սիրտն սկսեց սաստիկ բաբախել. արդեօք ռոտեղ կլինի Մանիկը: Մի քանի քայլ անելուց յետոյ, փոստային կառքը կանգ առաւ Զիլսում:

Բիկօի անյայտանալուց յետոյ Մանիկը

շատ դժուար օրեր էր տեսել: Երեխաներն հետզհետէ մեծանում էին, գործերն աւելանում. իսկ գործի մեծ մասն ընկնում էր Մանիկի վրայ, որովհետև երեխաների մէջ նա ամենքից մեծն էր, իսկ ծերերի մէջ ամենից երիտասարդը. երբեմն ասում էին. «Մանիկը կարող է անել այդ, նա բաւականին մեծ է» և յետոյ կրկին թէ. «այս կարող է Մանիկն անել, որովհետև դեռ երիտասարդ է»: Բիկօի գնալուց յետոյ նա էլ ոչ ոք չունէր, որին կարողանար հաղորդել իր ուրախութիւնը, եթէ մի վայրկեան ժամանակ անգամ ունենար դրա համար:

Մի տարի առաջ վախճանուել էր Մանիկի բարի տատը և այդ օրից սկսած նա էլ ազատ վայրկեան չունէր, որովհետև առաւօտից մինչև երեկոյ անքան գործ կար անելու նրանց տանը, որ երբէք չէր վերջանում:

Մանիկն իր արիութիւնը չէր կորցրել, թէև տատի մահուան առիթով շատ լաց եղաւ և դեռ այժմ էլ ամեն օր մի երկու անգամ մտածում էր. առանց տատի ու Բիկօի էլ անպէս սիրուն չէ աշխարհը, ինչպէս որ էր մի անգամ: Մի շաբաթ առաւօտ, երբ արևը պայծառ փայլում էր, Մանիկը յարգանքից դուրս եկաւ՝ գլխին մի մեծ կապոց ծղ-

նոտ դրած. նա ուզում էր մի սիրուն աւելի կապել՝ երեկոյեան ժամին տունն աւելելու համար: Արևի ճառագայթները սիրուն փայլ էին տալիս Զիլսի չոր ճանապարհին. Մանիկը կանգ առաւ և նայելով դէպ ան կողմը, տեսաւ որ այդ ճանապարհով գալիս է մի անծանօթ պատանի. նկատելի էր միայն, որ եկողը Զիլսից չէր: Երբ անծանօթն աւելի մօտեցաւ, կանգնեց և նայում էր Մանիկին. սա էլ զարմացած նայում էր նրան. բայց յանկարծ դէն ձգեց ծղնոտի կապոցը, թռաւ դէպի հանգիստ կանգնած պատանին ու աղաղակեց. «Ո՛հ, Ռիկօ, կենդանի ես, նորից եկա՛ր, բայց ի՛նչ մեծացել ես, Ռիկօ. առաջ բոլորովին չճանաչեցի քեզ, բայց հէնց որ երեսիդ նայեցի, իսկոյն ճանաչեցի. քեզ նման դէմք ոչ ոք չունի»:

Մանիկն ուրախութիւնից հրաշէկ կարմրած՝ կանգնած էր Ռիկօի առաջը, իսկ Ռիկօն ներքին յուզմունքից սպիտակ կաւիճ էր դարձել ու ոչ մի խօսք չէր կարողանում ասել, միայն նայում էր Մանիկին: Վերջապէս ասաց. «դու էլ ես մեծացել, Մանիկ, բայց էլի առաջուայ նման ես: Որչափ մօտենում էի ձեր խրճիթին, այնքան մեծանում էր երկիւղս՝ թէ մի գուցէ փոխուել ես»:

«Ո՛հ, Ռիկօ, դու կրկին այստե՛ղ ես», հըրձոււմ էր Մանիկը. «երանի՛ թէ տատն էլ կարողանար իմանալ այդ. բայց ներս արի, Ռիկօ, բոլորը կզարմանան»: Մանիկն առաջ վազեց ու դուռը բաց արեց. Ռիկօն ներս գնաց: Երեսաներն իսկոյն միմեանց յետևը թաքնուեցան, իսկ մայրը տեղից վեր կացաւ, ողջունեց Ռիկօին օտարոտի կերպով ու հարցրեց թէ ի՛նչ է կամենում: Ոչ նա և ոչ էլ երեսանները չկարողացան ճանաչել նրան. Տրուդին ու Զամին էլ ներս եկան և նրանք էլ թեթև գլուխ տուին ու մի կողմը քաշուեցան:

«Ոչ մէկդ չէք ճանաչում նրան», աղաղակեց Մանիկը, «մեր Ռիկօն է»:

Այժմ ամեն կողմից զարմանքի նշաններ արտայայտեցին. հէնց այդ միջոցին էլ ներս մտաւ հայրը՝ նախաճաշելու:

Ռիկօն առաջ գնաց և ձեռքը մեկնեց դէպի նա. հայրը ձեռք տուեց և նայում էր պատանուն:

«Արդեօք մեր ազգականներից մէկն է», ասաց նա, որովհետև երբ նրանք գալիս էին, ինքն երբէք ճիշտ չէր ճանաչում նրանցը:

«Հայրիկն էլ չճանաչեց նրան», ասաց Մանիկը մի փոքր սրտնեղութեամբ. «Ռիկօն է, հայրիկ»:

«Հա՛, շատ լաւ», նկատեց հայրը և նորից սկսեց դիտել նրան ոտից մինչև գլուխ և յետոյ աւելացրեց. «լաւ ես արել, որ եկել ես, մի որևէ արհեստ սովորեցի՛ր, եկ, նստիր մեզ մօտ և պատմիր գլխովդ անցածները»:

Րիկօն իսկոյն չնստեց, նա շարունակ դէպի դուռն էր նայում և վերջապէս կմկմալով ասաց. «Ո՞ր է տատը»: Հայրը պատասխանեց՝ թէ նա պառկած է Զիլսում, ծեր վարժապետի մօտերքը: Րիկօն տեսնելով որ տատը ոչ մի տեղ չէ երևում, ուշացնում էր հարցմունքը, որովհետև պատասխանից վախենում էր: Այժմ միայն նստեց միւսների մօտ, բայց բոլորովին լուռ էր և չէր էլ կարողանում բան ուտել. նա շատ էր սիրում տատին:

Բայց հայրն ուզում էր իմանալ՝ թէ Րիկօն ո՞ր էր գնացել այն օրը, երբ իրենք որոնում էին նրան: Եւ թէ օտարութեան մէջ ի՞նչպիսի կեանք է վարել: Րիկօն էլ պատմեց բոլորը, ինչպէս որ պատահել էր և շուտով սկսեց խօսել տիկին Մենօտտիի և Սիլվիօի մասին և պարզապէս բացատրեց թէ ինչո՞ւ համար է եկել և թէ Մանիկի հետ պէտք է կրկին Պեշիէրա վերադառնայ՝ հէնց որ հայրն ու մայրը համաձայնեն: Րիկօն պատմելու միջոցին Մանիկն աչքերը լայն բաց էր արել:

այդ մասին նա դեռ ո՛չ մի խօսք չէր լսել: Րիկօն վերջին խօսքերը նրա սիրտը բորբոքեցին. ի՞նչ սիրուն բան, ինքը պէտք է Րիկօն հետ դէպի սիրուն լիճը ցած գնայ և նորից ամեն օր նրա հետ լինի՝ բարի տիկնոջ և իրեն տեսնել ցանկացող հիւանդ Սիլվիօի մօտ:

Հայրը նախ լռեց մի առ ժամանակ և յետոյ ասաց. լաւ կլինի, եթէ երեխաներից մէկն օտար տեղ գնայ ու մի բան սովորի, բայց Մանիկը չէ կարող գնալ, այդ մասին խօսք էլ չէ կարող լինել. նա տանը պէտք է, մի ուրիշը կարող է գնալ, օրինակ Տրուդին»:

«Այո՛, այո՛, այդպէս լաւ կլինի», ասաց մայրը. «առանց Մանիկի ոչինչ չեմ կարող առնել»: Տրուդին էլ գլուխը բարձրացրեց ամանից ու ասաց. ինձ համար էր լաւ կլինի, այստեղ երեխանց աղմուկից աւելի ոչինչ չկայ»:

Մանիկը ո՛չ մի խօսք չասաց. նա միայն լարուած ուշադրութեամբ նայում էր Րիկօնին, թէ արդեօք նա էլ ոչինչ չի ասի՝ հօր հաստատ մերժումը լսելուց յետոյ և թէ արդեօք Տրուդիին կտանի հետը: Բայց Րիկօն աներկիւղ նայեց հօրը և ասաց.

«Այդպէս չէ կարելի: Հիւանդ Սիլվիօն յատկապէս Մանիկին է ուզում և ո՛չ թէ ուրիշին. և նա գիտէ թէ ինչ է ուզում. նա

Տրուգիին կրկին յետ կուղարկէ և սա էլ զուր տեղը պէտք է ճանապարհորդէ: Տիկին Մենուտին ինձ ասաց դարձեալ, որ եթէ Մանիկը Սիլվիօի հետ կարողացաւ հաշտուել ու լաւ նայել նրան, ամեն ամիս կարող է հինգ գուլդէն ուղարկել տուն. իսկ որ Սիլվիօն ու Մանիկը միմեանց հետ լաւ կլինեն, այդ ես առաջուց շատ լաւ գիտեմ»:

Հայրն իր տամանը մի կողմը դրեց և թասակը գլխին ծածկեց: Նա կերակուրը վերջացրել էր և սաստիկ մտազբաղ եղած ժամանակը սիրում էր գլխարկը գլխին ունենալ՝ կարծես թէ այդ աւելի կապակցում էր նրա մտքերը:

Այժմ նա լուռ մտածում էր՝ թէ ի՞նչ քան չարչարւում է ինքը, մինչև որ կարողանում է հազիւ մի գուլդէն փող վաստակել և յետոյ ինքն իրեն ասում էր. «ամեն ամիս հինգ գուլդէն կունենամ առանց մատս անգամ շարժելու»: Յետոյ գլխարկը մի կողմը թեքեց, ապա հակառակ կողմը և ասաց. «Մանիկը կարող է գնալ, տանը մի ուրիշն էլ կարող է գործ շինել»:

Մանիկի աչքերը փայլում էին: Բայց մայրը հառաչանք արձակելով նայեց բոլոր փոքրիկ գլուխներին ու ամաններին. արդեօք

ո՞վ պէտք է օգնէր իրեն այդ բոլորը մաքրելու միջոցին: Տրուգին էլ Պետերլիին արմուռնկով հարուածեց ու ասաց. «Հանգիստ նստիր», թէև նա այս անգամ բոլորովին լուռ՝ իր բաժին լոբին էր ուտում:

Բայց հայրը մի անգամ էլ ձեռքը տարաւ դէպի գլխարկը, մի բան էլ էր ընկել նրա միտքը: «Մանիկը դեռ չէ ճաշակուել», ասաց նա, «կարծեմ լաւ կլինի, որ առաջ ճաշակուի և յետոյ գնայ»:

«Ես դեռ երկու տարուց յետոյ պէտք է ճաշակուեմ, հայրիկ», ասաց եռանդով Մանիկը, «ուրեմն երկու տարի կարող եմ մնալ այնտեղ. յետոյ նորից կվերադառնամ ու կճաշակուեմ»:

Մանիկի ասածով ամենքը զոհ մնացին: Հայրն ու մայրը մտածում էին՝ եթէ առանց Մանիկի մեր բանը ծուռը գնայ, ժամանակաւոր կլինի այդ և նրա յետ գալովը կրկին կուղղուի: Տրուգին էլ մտածում էր. «Հէնց որ նա վերադարձաւ, ես կերթամ և յետոյ կտեսնեն՝ թէ էլ երբ յետ կգամ»: Բայց Րիկօն ու Մանիկը միայն նայում էին միմեանց, նրանց աչքերից ուրախութեան կայծեր էին ցայտում:

Հայրն արդէն գործը վերջացրած համա-

րելով սեղանից վեր կացաւ ու ասաց. «Վաղն արդէն կարող էք գնալ»:

Սակայն մայրն սկսեց ողբալ. «այդպէս շուտ թող չգնան». նա շարունակեց լացը մինչև որ հայրն ասաց. «Լաւ, ուրեմն թող երկուշաբթի գնան». նա աւելի չէր ուզում ուշացնել, որովհետեւ մտածում էր թէ՛ մինչև որ նրանք չգնան, մայրը լալուց չի դադարի»:

Մանիկը գործ շատ ունէր անելու. Բիկօն հասկանալով այդ՝ դարձաւ դէպի Սամին ու ասաց. ուզում եմ տեսնել թէ Զիւս — Մարիան նոյնն է մնացել, թէ փոխուել է, գընանք միասին, յետոյ կերթանք Զիւս, որ այնտեղ թողած պայուսակս ու կողովս բերենք, դու էլ կօգնես ինձ, գնանք: Նրանք դուրս եկան: Բիկօն ամենից առաջ կանգ առաւ իր նախկին խրճիթի առաջ, դիտեց հին դռնակն ու հաւանոցը. ամեն բան դարձեալ նոյնն էր: Նա հարցրեց Սամին՝ թէ ո՞վ է բնակւում այժմ այդ խրճիթում և թէ արդեօք «ազգական կինը» դեռ մենակ է: Բայց ազգական կինը վաղուց արդէն թողել էր խրճիթը և գնացել Սիլվապլանա. յետոյ էլ ոչ ոք չէր տեսել նրան, որովհետեւ Զիւս — Մարիա չէր գալիս երբէք:

Իսկ խրճիթում այժմ բնակւում էին այն-

պիսի մարդիկ, որոնց մասին Բիկօն ոչինչ չգիտէր: Բիկօն ուր որ գնում էր՝ նրա ծանօթ բոլոր տներէց ու յարգանոցներէց մարդիկ օտարոտի կերպով նայում էին նրան. ոչ մի մարդ չկարողացաւ ճանաչել նրան: Երեկոյեան դէմ, երբ նրանք Զիւս մտան, Բիկօն դէպի գերեզմանատուն ծռուեց. նա ուզում էր տատի գերեզմանը տեսնել, բայց Սամին ճիշտ չգիտէր տեղը:

Մթնադէմին երկուսն էլ վերադարձան տուն՝ բեռնաւորուած կողովով ու պայուսակով: Մանիկը կանգնած էր աղբիւրի մօտ և վերջին անգամ մաքրում էր ախոռի դուռը. երբ Բիկօն մօտեցաւ նրան, նա ուրախութիւնից կրակ կտրած՝ ասաց. «Դեռ չե՞մ կարողանում հաւատալ, որ պէտք է գամ, Բիկօ»:

«Իսկ ես հաւատում եմ», ասաց Բիկօն այնպէս հաստատուն կերպով, որ Մանիկը զարմացած նայում էր նրան. «Բայց գիտե՞ս Մանիկ», աւելացրեց Բիկօն, «դու էլ ինձ նման անքան երկար ու բարակ չես մտածել այդ մասին»:

Մանիկը մնացել էր զարմացած, որ Բիկօն կարողանում է այդպէս որոշ ու հաստատ կերպով խօսել. առաջ նա այդպէս չէր:

Բիկօն համար անկողին պատրաստեցին

վերնայարկում. նա էլ իր բոլոր իրեղենները
վերև տարաւ, որովհետև միւս օրն էր ուզում
բանալ: Յաջորդ օրը, որ մի պայծառ և արե-
ւածիծաղ կերակի էր, երբ ամենքը բոլորել
էին սեղանի շուրջը, եկաւ Բիկօն և ուղիղ
Ուրշիլի և Պետերիլի առաջներն անքան սա-
լոր ու թուզը թափեց, որ նրանք իրենց ամ-
բողջ կեանքում չէին տեսել. թզի համն էլ
չգիտէին. իսկ մեծաքանակ երշիկները, միսն
ու ձուկն Բիկօն դրեց սեղանի վրայ՝ մէջ տեղը:
Երբ ամենքի զարմանքը մի փոքր անցաւ,
սկսուեց մի այնպիսի կերուխում, որ երբեք
տեղի չէր ունեցել այդ խրճիթում. մինչև
մթնելն երեսները մեծ հաճոյքով կրծոտում
էին իրենց բաժին թուզը:



ԳԼԽ. ԺԸ.

ԵՐԿՈՒ ՈՒՐԱՆ ԺԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՆԵՐ



Բիւշաբլի օրն երեկոյ-
եան պէտք է ճանա-
պարհ ընկնէին. այդ-
պէս էր ասել ձիա-
վաճառը Բիկօն և
Բիկօն արդէն ճիշտ
գիտէր թէ ինչ ճա-
նապարհով պէտք է
վերադառնայ Պեշիէրա: Ամենքին հրաժեշտ տա-
լուց յետոյ Բիկօն ու Մանիկը ճանապարհ ընկան
դէպի Զիլս. երեսներով շրջապատուած՝ կանգ-
նած էր մալրը խրճիթ առաջ և նայում էր նրանց
յետևից: Սամին գնում էր նրանց հետ՝ Բիկօն
պայուսակը գլխին, իսկ կողովը նստանում էին

Րիկօն ու Մանիկը միասին: Կողովն ու պայուսակը լցուած էին Մանիկի զգեստներով:

Զիւսի եկեղեցու մօտ Մանիկն ասաց. «Երանի՛ թէ տատը կարողանար տեսնել մեզ. գնանք, նրան էլ մնաս բարով ասենք, համաձայն ես Րիկօ»: Րիկօն վաղուց արդէն ցանկանում էր այդ և յայտնեց Մանիկին, որ ինքըն արդէն գնացել է գերեզմանատուն, բայց տատի գերեզմանը չէ գտել: Մանիկը գիտէր նրա գերեզմանի տեղը:

Երբ փոստային կառքը մօտեցաւ ու կանգ առաւ, կառապանը կանչեց. «այստե՛ղ ես այն երկուսը, որ դէպի Գարգա լիճը պէտք է գրնան. երէկ էլ եմ հարցրել»:

Ձիավաճառն էր պատուիրել նրան տեղեկանալու. երբ երկու ճանապարհորդներն առաջ եկան, կառապանն ասաց. «Բարձրացէ՛ք վերև, միւսները սառել են ու կառքն էլ լիքըն է. դուք երիտասարդ էք»:

Այդ ասելով՝ նա օգնեց նրանց վերև բարձրանալու և յետոյ վերցնելով ձիու հաստ ծածկոցը՝ երկուսի վրայ քաշեց, լաւ փաթաթեց նրանցը և առաջ արշաւեց:

Րիկօն ու Մանիկն իրար կրկին տեսնելուց յետոյ՝ առաջին անգամն էին մենակ միմեանց մօտ նստում և այժմ ազատ կարող

էին միմեանց պատմել այն ամենը, ինչ որ պատահել էր ամեն մէկին ամբողջ երեք տարուայ ընթացքում: Սրտի բերկրութեամբ նրանք սկսեցին միմեանց պատմել հէնց սկզբից և ամբողջ գիշերը մեծ հաճոյքով ու զուարճութեամբ զրոյց էին անում. քունը չէր համարձակում մօտենալ նրանց աչքերին: Կառքը գնում էր աստեղազարդ ու փայլուն երկնքի տակ: Առաւօտեան նրանք մօտեցան լճին և ճիշտ նոյն ժամին հասան Պեշիէրա, որ ժամին հասել էր Րիկօն առաջին անգամ: Րիկօն չէր ուզում, որ Մանիկն իր սիրած տեղը հասնելուց առաջ տեսնէ լիճը, այդ պատճառով նրան ծառերի միջով տարաւ, մինչև որ նրանք փոքրիկ կամուրջի մօտ յանկարծ տեսան սիրուն լիճը:

Երեկոյեան արևի ոսկեգոյն ճաճանչները փալփւում էին լճի ալիքների վրայ. Րիկօն ու Մանիկը նստած էին փոքրիկ բլրի գլխին ու նայում էին դէպի լիճը: Չիշտ այնպէս էր, ինչպէս որ նկարագրել էր Րիկօն, բայց աւելի գեղեցիկ, որովհետև Մանիկն երբէք այդպիսի գոյներ չէր տեսել: Նա մէկ նայում էր մանիշակագոյն սարերին, մէկ ոսկեգոյն ալիքներին և հրճուանքով աղաղակում. «սա աւելի սիրուն է քան Զիլզէր լիճը»:

Րիկօն էլ լիճն երբէք այդպէս սիրուն չէր երևացել, ինչպէս երևում էր այժմ, երբ ինքը նստած էր Մանիկի կողքին:

Րիկօն մի գաղտնի ուրախութիւն էլ էր զգում. — Ի՜նչպէս յանկարծակի պիտի բերէ Սիլվիօն ու նրա մօրը. ոչ ոքի մտքովը չէր կարող անցնել, որ նա այնպէս շուտ կվերադառնայ: Ութ օրից առաջ ոչ ոք չէր սպասում նրանց, իսկ նրանք արդէն նստած են լճի ափին: Մինչև արևի մայր մտնելը մնացին այդ բլրակի վրայ նստած: Րիկօն ցոյց տուեց Մանիկին լճի վրայ իր մօր լուացք անելու տեղը և այն կէտը, որտեղ ինքը կանգնած սպասում էր նրան. պատմեց նոյնպէս թէ երբ երկուսը միասին անցնում էին նեղ կամուրջով, մայրը միշտ բռնում էր իր ձեռքը:

«Բայց յետոյ ո՞ւր էիք գնում», հարցրեց Մանիկը, «ձեր տունը չգտա՞ր»:

Րիկօն բացասական պատասխան տուեց. «Երբ այստեղից բարձրանում եմ դէպի երկաթուղու գիծը, ինձ այնպէս է թւում՝ թէ հէնց այդտեղ էի կանգ առնում մօրս հետ և այդտեղից էի տեսնում մեր առաջը տարածուած կարմիր ծաղիկները. բայց այժմ ոչինչ չկայ և այդ վերևի ճանապարհն էլ չեմ ճանաչում, երբէք ճանապարհ չեմ տեսել այդտեղ»:

Վերջապէս նրանք տեղից վեր կացան և դէպի պարտեզը քալեցին. Րիկօն պայուսակն էր տանում, իսկ Մանիկը կողովը: Հէնց որ պարտեզ մտան՝ Մանիկը բարձրաձայն աղաղակեց. «Ի՜նչ սիրուն է, ի՜նչ գեղեցիկ ծաղիկներ են»:

Այդ ձայնի վրայ Սիլվիօն փետուրի նման վեր թռաւ տեղից և իր ունեցած բոլոր ուժովըն աղաղակեց. «Րիկօն գալիս է Մանիկի հետ»:

Մայրը կարծեց թէ խեղճ երեխայի ջերմը բռնել է. նա թողեց արկղի իրերը — որով զբաղուած էր այդ միջոցին — միմեանց վրայ ածած և վազելով գալիս էր:

Բայց հէնց այդ վայրկեանին Րիկօն զռնից ներս մտաւ. բարեսիրտ տիկին Մենսօտին քիչ էր մնում որ վայր ընկնէր՝ ուրախութիւնից ու երկիւղից, որովհետև մինչև այդ ընկնէր նա մեծ երկիւղ էր կրում՝ որ չլինի թէ Րիկօն ձեռնարկութիւնը խեղճ տղայի մահուան պատճառ դառնայ:

Րիկօն յետևից երևաց մի աղջիկ, որի ուրախ դէմքն իսկույն զրաւեց տիկին Մենսօտի սիրտը. տիկինը շատ շուտ տպաւորուող էր: Նա առաջ Րիկօն երկու ձեռքերը սեղմեց ուրախութիւնից. այդ միջոցին Մանիկն արագ գնաց դէպի անկողինը, բարևեց Սիլվիօն, ձեռքը դրեց նրա լղար ուսերի վրայ և այն-

պէս բարեկամաբար ժպտաց նրա երեսին, որ կարծես թէ նրանք արդէն վաղուց ծանօթ էին և սիրում էին միմեանց. Սիլվիօն բռնեց նրա պարանոցից և ցած քաշեց նրան մինչև իր երեսը: Յետոյ Մանիկը մի ընծայ դրեց նրա անկողնի վրայ. այդ նուէրը նա իր զրպանումն էր պահել, որ շուտ կարողանայ տալ Սիլվիօին:

Տիկին Մենօտտին Րիկօից տեղեկանալով, որ ճանապարհին ոչինչ վտանգ չպատահեց, հանգստացաւ և դառնալով դէպի Մանիկը՝ սրտանց բարեաց նրան: Մանիկն աւելի իր գուարթ աչքերով էր խօսում, քան բերանով, որովհետև ոչ մի խօսք չգիտէր իտալերէն: Բայց ճարպիկ ու դիւրաշարժ աղջիկ լինելով՝ մեծ գովաբանութիւն չէր կրում իր մտքերը բացատրելու և իր ասելիքը նրանց հասկացնում էր ձեռքերի շարժումներով ու մատներով նկարագրելով. խօսակցութեան այս նոր եղանակը շատ էր զուարճացնում Սիլվիօին, որովհետև նմանում էր այն խաղերին, ուր միշտ գուշակելու մի բան կայ:

Տիկին Մենօտտին մօտեցաւ այն արկղին, ուր պատրաստ դրուած էին ուտելիքի համար կարևոր պիտոյքները՝ սփռոց, ամանեղէն, եփած սառը հաւ, պտուղներ, գինի և այլն:

Երբ Մանիկը հասկացաւ տիկնոջ դիտաւորութիւնը, վայրկենաբար վազեց տիկին Մենօտտի յետևից, վերցրեց սփռոցը, ծածկեց սեղանը, ամանեղէնն և ուտելիքը դարսեց կարգով և այս բոլորը կատարեց այնպիսի զարմանալի արագութեամբ, որ տիկին Մենօտտին ոչինչ չմնաց անելու, բացի զարմացած նրան նայելուց. մինչև որ տիկինը կմտածէր՝ թէ յետոյ ինչ պէտք է անել, Մանիկն արդէն ամեն բան կտրտել ու դարսել էր կարգով, ինչպէս որ պէտք էր. այս արագ ծառայութիւնը Սիլվիօին էլ դուր եկաւ:

Տիկին Մենօտտին նստեց ու ասաց. «վաղուց է, որ այդպէս չէր եղել մեզ մօտ. այժմ դու էլ արի՛, նստի՛ր ու կեր մեզ հետ, Մանիկ»:

Բոլորն էլ միասին նստած՝ ուրախ վայելում էին Աստծոյ բարիքը՝ կարծես թէ միշտ միասին էին եղել և երբէք էլ չպէտք է միմեանցից անջատուէին: Ուտելուց յետոյ Րիկօն սկսեց պատմել իր ճանապարհորդութեան մասին, իսկ Մանիկը տեղից վեր կացաւ, առանց աղմուկ անելու բոլորը հաւաքեց ու կրկին արկղի մէջ դարսեց, որովհետև արդէն գիտէր ամեն բանի տեղը: Յետոյ նրստեց Սիլվիօի անկողնի մօտ և մատներով զանազան ձևեր էր կազմում, իսկ այդ ձևերի

ստուերն ընկնելով պատի վրայ՝ պատկեր էր առաջացնում. Սիլվիոն շարունակ ծիծաղում էր զուարթ կերպով ու աղաղակում. «նապաստակ, պողաւոր անասուն, երկար ոտք ունեցող սարդ» և այլն:

Առաջին գիշերն այդպիսով այնպէս արագ ու զուարթ անցաւ, որ ամենքը զարմացան՝ երբ յանկարծ ժամի տասը խփեց: Բիկօն տեղից վեր կացաւ, որովհետեւ գիտէր, որ արդէն իր գնալու ժամանակն էր. այդ միտքը նրա երեսը մթագնեց: Նա կարճ «բարի գիշեր» ասաց և դուրս գնաց: Բայց Մանիկը վաղեց նրա յետևից, պարտէզում բռնեց նրա ձեռքն ու ասաց. «չպէտք է տխրես, Բիկօ, ինչ լաւ է այստեղ. չեմ կարող ասել թէ՛ որքան է դուր գալիս ինձ այս բոլորը և ինչքան ուրախ եմ. այս բոլորը քեզ եմ պարտական: Դու վաղը և ամեն օր նորից կգաս, այնպէս չէ՛, ուրախ չեմ, Բիկօ»:

«Այո», ասաց նա և բոլորովին մթագնած նայեց Մանիկի երեսին. «ամեն երեկոյ, ամենալաւ ժամանակը, պէտք է վեր կենամ ու գնամ, որովհետեւ անտէր եմ»:

«Այո, այդպէս չպէտք է մտածես, Բիկօ», քաջալերում էր նրան Մանիկը, «չէ՛ որ ամենք միշտ միմեանց ենք պատկանել. երեք

տարի շարունակ միշտ այն բոլորն էի սպասում՝ թէ երբ պէտք է նորից միմեանց տեսնենք ու միասին լինենք. իսկ երբեմն, երբ տանու գործերը շատ վատ էին լինում, միշտ մտածում էի. երանի՛ թէ միանգամ Բիկօն տեսնէի, այն ժամանակ այդ բոլորը սիրով կը տանէի: Այժմ բոլորն էլ այնպէս եղաւ, ինչպէս որ ես էի ցանկանում. միթէ՛ դու էլ ինձ հետ ուրախ չես ուզում լինել, Բիկօ»:

«Ուզում եմ», ասաց Բիկօն և ուրախ դէմքով նայեց Մանիկին: Նա մտածեց. ուրեմն ես էլ անտէր չեմ, պատկանում եմ մէկին. Մանիկի խօսքերը հանգստացրին նրան: Նրանք մի անգամ էլ միմեանց ձեռք տուին և Բիկօն պարտէզից դուրս գնաց:

Երբ Մանիկը սենեակ վերադարձաւ և տիկնոջ պատուէրի համեմատ՝ ուզում էր «բարի գիշեր» ասել Սիլվիօին, նոր կռիւ սկսուեց. Սիլվիօն չէր թողնում, որ Մանիկն իր մօտից հեռանայ և շարունակ աղաղակում էր. «Մանիկը պէտք է ինձ մօտ մնայ և միշտ անկողնիս մօտ նստի, նա ուրախ բաներ է ասում և աչքերով ծիծաղում»:

Երբ ոչ մի յորդոր ու յանդիմանութիւն չօգնեց, վերջապէս մայրն ասաց. «լաւ, ամբողջ գիշերը կողքիդ նստացրու Մանիկին, նա

չի քնի և վաղը քեզ պէս հիւանդ կլինի, տեղից չի կարող վեր կենալ և դու էլ երկար ժամանակ նրան չես տեսնի»:

Սիլվիոն թողեց վերջապէս Մանիկի թեւը, որ ամուր բռնել էր ու ասաց.

«Գնա քնի՛ր, Մանիկ, բայց առաւօտեան վաղ նորից եկ»:

Մանիկը խոստացաւ վաղ գալ. տիկին Մենոտտին ցոյց տուեց նրան մի փոքրիկ, մաքուր սենեակ, որ դէպի պարտէզն էր նայում և որի բաց պատուհանից ներս էր թափանցում ծաղիկների ախորժեղի բուրմունքը:—

Մանիկն օրէցօր աւելի անհրաժեշտ էր դառնում Սիլվիոի համար: Երբ այդ աղջիկը տանից դուրս էր գնում, մեծ դժբաղդութիւն էր Սիլվիոի համար. դրա փոխարէն ինքն էլ իրեն լաւ ու կարգին էր պահում, երբ Մանիկը նրա մօտ էր, կատարում էր նրա բոլոր ասածները և էլ նեղութիւն չէր տալիս մօրը: Եւ կարծես թէ ճիշտ՝ այդ նեարդային հիւանդը Մանիկի գալուց յետոյ իսկապէս նախկին մեծ ցաւերը չունէր, որովհետեւ բաւականին ժամանակ էր անցել, բայց Սիլվիոն դեռ առաջուայ նման սաստիկ ցաւեր չէր զգացել:

Մանիկն էլ կարծես զրոյցների մի անհատնում աղբիւր ունէր. ինչ որ նա պատ-

մում, անում ու ասում էր, բոլորն էլ զուարճութիւն էր պատճառում Սիլվիոին, որովհետեւ այդ աղջիկն իր մանկական օրերից սկսած՝ շարունակ երեխաների հետ էր գործ ունեցել և ամեն կերպ աշխատել՝ նրանց գոհութիւն և բաւականութիւն պատճառելու՝ թէ խօսքերով, ձեռքերով ու հայեացքով և թէ ամեն տեսակ շարժումով:

Այդպիսով Մանիկն անգիտակցաբար, իր բոլոր հոլթեամբ, ամենահաճելի զբաղմունքն էր Սիլվիոի նման փոքրիկ, զգայուն և շարունակ անկողնին ծառայող երեխայի համար: Աչքաբաց աղջիկը շուտով արդէն սովորեց Սիլվիոի լեզուն և իտալերէն էր խօսում նրա հետ. իսկ երբ բառերը լաւ չէր արտասանում կամ երբեմն սխալում՝ այդ էլ մեծ զուարճութիւն էր պատճառում Սիլվիոին և այդ բանը կարծես թէ նրա համար դիտմամբ հրեշտակահար հաճույք էր:

Տիկին Մենոտտին երբ տեսնում էր Ռիկոի պարտէզ մտնելը, իսկոյն վազելով դիմաւորում էր նրան. նա այժմ ազատ էր և երբ կամ ուր որ ուզում էր, գնում էր. նա մի կողմն էր քաշում Ռիկոին ու շնորհակալ լինում նրանից, որ Մանիկի նման մի գանձ բերեց իր տուն. «Սիլվիոն երջանիկ և ուրախ է. այդ-

պէս չի եղել նա իր ամբողջ չարքաշ կեանքի ընթացքում և ես մնացել եմ զարմացած՝ թէ ինչպիսի աղջիկ է Մանիկը. նա Սիլվիոյ հետ կատարեալ երեխայ է և կարծես թէ նրան զուարճացնելու համար արածներն իրեն էլ ուրախութիւն են պատճառում. միւս կողմից նա շատ խելացի է և ամուսնացած կնոջից աւելի փորձառութիւն ունի ընտանեկան գործերում: Մանիկի գալու օրից մեր տանը կարծես ամեն բան ինքն իրեն է շինւում և ինձ համար ամեն օր կիրակի է»: Կարճ ասած՝ տիկին Մենօտտին խօսք չէր գտնում Մանիկի լաւ յատկութիւնները գովելու, Րիկօն էլ սիրով էր լսում նրա ասածները:

Երբ նրանք բոլորը միասին նստած էին լինում և միմեանց վրայ ուրախ հայեացքներ ձգում, կարծես թէ միմեանցից էլ չէին ուզում տնջատուել. կարելի էր մտածել՝ թէ սրանք ամենաերջանիկ մարդիկն են և ոչինչ պակասութիւն չեն զգում: Բայց հետզհետէ իւրաքանչիւր երեկոյ Րիկօի դէմքի մօայլն աւելի ու աւելի էր մթազնում, երբ ժամի տասը խփում էր. թէև տիկին Մենօտտին ուրախ տրամադրւում և լինելով՝ չէր նկատում, բայց Մանիկը շատ լաւ տեսնում էր այդ, գաղտնի տրտմում էր ու ասում. «կարծես թէ փոթորիկ պէտք է լինի»:

ԳԼԽ. ԺԹ.

ՍԻՐՈՒՆ ԳԱՐԴԱ ԼՃԻ ՎՐԱՅ ԱՄՊԵՐ ԵՆ ԵՐԵ-
ԻՈՒՄ



ի գեղեցիկ աշնանային օր Րիւա գիւղում պարերեկոյթ պէտք է լինէր և Րիկօն էլ պէտք է գնար այնտեղ՝ նուագելու: Այդպիսով այդ օրը նա չալտի կարողանար Մանիկին ու միւսներին տեսնել. այդ բանն արդէն մի քանի անգամ կրկնուել էր և Մանիկն ամեն կերպ աշխատում էր այդպիսի դէպքերից էլ օգուտ քաղել. «Դու արեւի լուսով անցնում ես լիճը և աստղերի փայլով վերադառնում, իսկ մենք ամբողջ ժամանակը քո մասին ենք

մտածում», ասաց Մանիկը, երբ Ռիկոն յայտնեց թէ առաջիկայ կիրակի օրը պարերեկոյթ կայ:

Շաբաթ երեկոյեան Ռիկոն իր ջուլթակն էլ հետը բերեց, որովհետեւ գիտէր, որ իր նուագը Մանիկի ամենամեծ ուրախութիւնն է: Ռիկոն մէկը միւսի ետեւից նուագում էր սիրուն եղանակներ, բայց այդ օրն ամենքն էլ տխուր էին և կարծես թէ իրեն էլ տըխրեցնում էին. նա վհատութեամբ նայում էր իր ջուլթակին՝ կարծես թէ վիշտ պատճառողը դա լինէր:

Յանկարծ նա կնտնտոցը յետ դրեց, չընայելով որ դեռ ժամը տասից շատ վաղ էր ու ասաց. «պէտք է գնամ»:

Տիկին Մենտտին չէր ուզում թողնել նրան և չէր կարողանում հասկանալ թէ ի՞նչ պատահեց Ռիկոին: Մանիկը շարունակ դիտել էր նրան նուագելու միջոցին և այժմ միայն ասաց. «Ուզում եմ մի երկու քայլ հետդ գալ»:

«Ո՛չ, աղաղակեց Սիլվիօն, մի գնա, մնա՛ այստեղ, Մանիկ»:

«Այո՛, այո՛, Մանիկ», ասաց Ռիկոն, «մնա՛ այստեղ, ես կերթամ»:

Այդ ասելու միջոցին նա ճիշտ այնպէս նայեց Մանիկին, ինչպէս որ նայել էր մի ժա-

մանակ, երբ ուսուցչի մօտից վերադառնալով դէպի փայտի կոյտը՝ ասել էր. «ամեն բան կորած է»:

Մանիկը գնաց դէպի Սիլվիօի անկողինն ու կամաց ասաց. «խելօ՞ք կաց, Սիլվիօ, վաղը կպատմեմ քեզ Պետերլիի ամենագուարճալի պատմութիւնը, միայն այժմ աղմուկ մի անի»:

Սիլվիօն ճիշտ որ լռեց և Մանիկը գուրս գնաց Ռիկօի յետեւից: Երբ նրանք կանգնած էին պարտիզի ցանկասլատի մօտ, Ռիկօն երեսը շրջելով դէպի լուսաւորուած սենեակը, որ շատ սիրուն էր երևում պարտիզից, ասաց.

Յետ գնա, Մանիկ, դու այնտեղ պէտք է լինես, իսկ իմ բաժինը փողոցն է, ես միայն մի հայրենագուրկ տղայ եմ և այդպէս էլ կըմնամ միշտ, թող ինձ»:

«Ո՛չ, ո՛չ, այդպէս չեմ թողնի որ գնաս, Ռիկօ, ո՛ւր ես գնում այժմ»:

«Դէպի լիճը», ասաց Ռիկօն ու քայլեց կամրջի վրայով: Մանիկը հետը գնաց: Երբ հասան փոքրիկ բլուրը, լսեցին ալիքների մեղմ շշնջոցն ու մի վայրկեան ականջ էին դնում: Յետոյ Ռիկօն ասաց.

«Տես, Մանիկ, եթէ դու այստեղ չլինէիր, ես իսկոյն պէտք է գնայի հեռու, շատ հե-

ուռ, բայց ինքս էլ չգիտէի թէ ո՛ւր: Չէ՞ որ ես միշտ հայրենագուրկ պէտք է լինեմ և ամբողջ կեանքս պէտք է անցկացնեմ պանդուկներում նուազելով, ուր այնպիսի աղմուկ են քարձրացնում միշտ, որ կարծես թէ խելքները կորցրած լինին և պէտք է միշտ քնեմ մի այնպիսի սենեակում, ուր սիրով չեմ ցանկանում ներս գնալ. դու պատկանում ես այն սիրուն տանը բնակողներին, իսկ ես ոչ ոքի չեմ պատկանում: Տէս, երբ այստեղից ցած եմ նայում՝ միշտ մտածում եմ. երանի՜ թէ մայրս մեռնելուց առաջ ինձ այստեղից լիճը դցած լինէր, այդպիսով հայրենագուրկ չէի լինի»:

Մանիկը սրտի ցաւով լսում էր Բիկօի աւածները, բայց հէնց որ նրա վերջին խօսքերն ըմբռնեց, սաստիկ վախեցաւ ու աղաղակեց. «Ո՛հ, Բիկօ, այդպիսի բան չպէտք է ասես. ինչպէս երևում է վաղուց է «Հայր մեր» չես ասել, որ այդպիսի չար մտքեր են ծագել քո մէջ»:

«Այո՛, վաղուց է չեմ աղօթել, էլ չեմ կարողանում»:

Մանիկը սարսափով լսեց այդ խօսքերը:

«Ո՛հ, եթէ տատն իմանար այդ, Բիկօ», աղաղակեց նա ողբալով, «քո պատճառով նա

շատ կտխրէր: Յիշում ես նրա խօսքերը. «ով Հայր մերը մոռանում է, նրա բանը վատ է գնում», արի՛ Բիկօ, դու պէտք է նորից սովորես, ես իսկոյն կսովորեցնեմ քեզ և շուտով կգիտենաս»:

Մանիկն սկսեց և ջերմ սրտով երկու անգամ միմեանց յետևից Բիկօի առաջ ասաց «Հայր մերը»: Աղօթելու միջոցին Մանիկը նրկատեց, որ հէնց այդ խօսքերի մէջ մխիթարական շատ բան կար Բիկօի համար ու տասց՝ Հայր մերը վերջացնելուց յետոյ.

«Տէս, Բիկօ, որովհետեւ ամբողջ աշխարհն Աստծուն է պատկանում, նա քեզ համար էլ մի հայրենիք կգտնէ և կարող է քեզ տալ»:

«Տեսնում ես, Մանիկ», պատասխանեց Բիկօն, «եթէ Աստուած կարող է ինձ համար մի հայրենիք գտնել ու տալ և չէ տալիս, նրանակում է, որ նա չէ կամենում»:

«Այո՛, բայց դու էլ պէտք է մտածես», շարունակեց Մանիկը, «որ Աստուած կարող է ինքն իրեն ասել. «Եթէ Բիկօն ինձնից մի բան է ուզում, կարող է աղօթել ու ինձ ասել»:

Այդ խօսքերին Բիկօն չգիտէր թէ ինչ պատասխանէ. մի ըոպէ լռեց ու յետոյ ասաց.

«Մի անգամ էլ ասա՛ Հայր մերը, ուզում եմ նորից սովորել»:

Մանիկը մի անգամ էլ ասաց և Ռիկօն արդէն կարողանում էր անսխալ կրկնել: Յետոյ նրանք բաժանուեցան և իւրաքանչիւրն իր օթեանը գնաց:

Ռիկօն երբ հասաւ իր խաղաղ սենեակը, սկսեց խոնարհ սրտով աղօթել, որովհետեւ զգում էր, որ ինքն անարդար էր եղել մտածելով թէ Աստուած պէտք է իրեն տար այն, ինչի համար որ ինքը չէ խնդրել:

Մանիկը մտաւ պարտէզը մտազբաղ. նա ինքն իրեն ուզում էր որոշել, թէ արդեօք այդ բոլորի մասին պէտք է յայտնել տիկին Մենօտտին՝ թէ ոչ. գուցէ նա կարողանայ Ռիկօի համար մի ուրիշ գործ գտնել և այդպիսով նա ազատուած կլինի իրեն զգուելի դարձած պանդոկների պարանոցազից: Բայց երբ Մանիկը սենեակ մտաւ՝ բոլորովին թողեց տիկին Մենօտտին իրեն վերաբերեալ գործով զբաղեցնելու միտքը: Սիլվիօն ջերմից բոլորովին կարմրած ընկած էր բարձի վրայ ու անհաւասար կերպով շնչում. անկողնի մօտ նստած էր մայրն ու անմխիթար կերպով լալիս: Մի անգամ էլ սկսուել էին Սիլվիօի մեծ տանջանքներն ու ցաւերը և Մանիկի բացակայութեան վրայ էլ մի փոքր բարկանալով՝ տենդը սաստկացել էր: Մայրը սաստիկ վշտա-

ցած էր նրա ցաւերին ականատես լինելով: Մանիկն երբէք նրան այդ դրութեան մէջ չէր տեսել: Տիկին Մենօտտին մի փոքր արիութիւն զգալուն պէս ասաց.

«Մանիկ, եկ, նստիր կողքիս, ասելու բան ունեմ քեզ: Տես, մի բան սաստիկ ծանրանում է սրտիս և երբեմն կարծում եմ՝ թէ էլ չեմ կարող տանել: Թէև դու դեռ երիտասարդ ես, բայց իբրև խելօք աղջիկ շատ բան ես տեսել և ինձ թւում է, եթէ սիրտս բանամ քեզ, մեծ թեթևութիւն կզգամ: Տեսնում ես լաւ թէ ի՞նչ դրութեան մէջն է Սիլվիօն, միակ որդիս. բայց ես ո՛չ թէ միայն ցաւում եմ նրա հիւանդութեան վրայ, որ բժշկել էլ չեմ կարող, այլ և յաճախ ինքս ինձ ասում եմ. գուցէ այդ Աստծոյ պատիժն է, որովհետեւ մենք ուրիշի կալուածքը սեպհականել ու վայելում ենք, թէև չէինք ուզում սեպհականել և օգտուել նրանից: Ես ուզում եմ սկզբից պատմել՝ թէ ի՞նչպէս եղաւ:

«Երբ ամուսինս, պ. Մենօտտին, պսակուեց ինձ հետ—նա ինձ բերեց Ռիւաից, ուր այժմ էլ բնակւում է հայրս—ալստեղ մի լաւ բարեկամ ունէր. այդ բարեկամն իր կնոջ մահուանից յետոյ չկարողանալով այլ ևս այս

երկրում ապրել, փոխադրուեց ուրիշ տեղ: Նա այստեղ ունէր մի փոքրիկ տուն և բաւակա նին. տարածութեամբ վարելահող ու դաշտ. թէև հողը շատ էլ պտղաբեր չէր, բայց ինչպէս ասացի, բաւականին մեծ էր: Նա այդ բոլորը յանձնեց ամուսնուս, որ վերահսկողութիւն ունենայ մինչև իր վերադարձը: Նրանք երկուսն էլ լաւ բարեկամներ լինելով՝ օգտի կամ տոկոսի մասին անգամ չխօսեցին: Ամուսինս ասում էր նրան. «Երբ կվերադառնաս, քո կալուածքը կանոնաւոր դրութեան մէջ կլինի», որովհետև ինքն ուզում էր կարգի բերել և լաւ էլ հասկանում էր երկրագործութեան արուեստը. նրա բարեկամին էլ յայտնի էր այդ, ուստի և ամեն բան թողնելով նրան՝ ինքը գնաց: Սակայն ճիշտ մի տարի անցնելուց յետոյ՝ երկաթուղու գիծ անցկացրին այդ տեղով և այդ խրճիթն ու վարելահողն էլ իսկական արժէքից աւելի թանկ գրնով ծախուեց. ամուսինս այդ փողով գնեց աւելի լաւ վարելահող ու այգի և կառուցեց այս տունը. նոր կալուածքն երկու անգամ աւելի արդիւնք էր տալիս և մենք շատ առատ հունձ էինք ունենում: Սակայն ես երբեմն ասում էի ամուսնուս. «այս բոլորը մերը չէ և մենք լիառատ ապրում ենք ուրիշի սեպ-

հականութեամբ. երանի գիտենայինք՝ թէ ո՛ւր է նա»: Բայց ամուսինս հանգստացնում էր ինձ ու ասում. «Ես ամեն բան կարգին եմ պահում, երբ գայ, ամեն բան նրանը կլինի և ցայժմ ստացած արդիւնքիցս էլ մասը կստանայ»:

Այդ միջոցին աշխարհ եկաւ մեր Սիլվիօն և երբ ես նկատեցի այդ թշուառ երեխայի դրութիւնը, աւելի ու աւելի յաճախ կրկնում էի ամուսնուս. «մենք ուրիշի կալուածքը սեպահականացրինք, այդ պատճառով Աստուած պատժում է մեզ»: Երբեմն էլ այնպէս ծանր էր թւում ինձ այդ դրութիւնը, որ աւելի սիրով կուգենայի աղքատ ու անտուն լինել: Բայց ամուսինս միշտ մխիթարում էր ինձ ու ասում. «Երբ նա վերադառնայ, կտեսնես թէ ի՞նչպէս գոհ կլինի ինձնից»: Բայց նա երբէք չվերադարձաւ: Չորս տարի առաջ վախճանուեց ամուսինս. ախ, ի՞նչ օրեր եմ քաջել այդ օրից սկսած, Տէր Աստուած, միշտ մտածում էի՝ թէ ի՞նչպէս պահեմ օտարի կալուածքը, որ չվնասուի, մինչև որ ամուսնուս բարեկամը գայ. երբեմն էլ մտածում էի՝ թէ գուցէ այժմ կալուածքի իսկական տէրը թշուառ դրութեան մէջ տանջւում է, իսկ ես լաւ ապրուստ ունեմ և ոչինչ չգիտեմ նրա մասին»:

Մանիկը խիստ ցաւակցում էր տիկին Մե-

նօտտիին, որովհետեւ կարողանում էր ըմբռնել թէ՛ որքան դժուար է նրա գրութիւնը, որ թէ՛ն զգում էր անարդարութիւնը, բայց ոչինչ չէր կարող անել: Մանիկն սկսեց մխիթարել տիկին Մենօտտիին ու ասաց. երբ մարդ չէ ցանկանում անարդար լինել և եղած անարդարութիւնն էլ ուզում է ուղղել, պէտք է Աստծուն խնդրէ ու նրա օգնութիւնը հայցէ, որովհետեւ մեր արած սխալը նա կարող է ուղղել: Այդ բոլորն ես գիտեմ ու սովորել եմ իմ տատից. նա էլ միանգամ չգիտէր թէ ինչ անէ և մեծ երկիւղի մէջ էր:

Յետոյ Մանիկը պատմեց այն լճի մասին, որի վրայ միշտ խօսում էր Րիկօն և թէ ի՞նչ պէս ինքն է եղել նրա փախստեան պատճառն ու յանցաւորը և թէ ինչպէս շարունակ երկիւղի մէջ է եղել թէ նա կենազրաւ է եղել. թէ ի՞նչպէս հանգստացել է, երբ աղօթել ու ամեն բան Աստծոյ կամքին է թողել և թէ տիկին Մենօտտին էլ պէտք է նոյնն անէ, որովհետեւ այդպիսով նրա սիրտը կհանգստանայ և կմտածէ. «այժմ ամեն բան յանձնել եմ Աստծոյ կամքին»: Տիկին Մենօտտին լսելով Մանիկի խօսքերը՝ երկիւղածութիւն ու ջերմեռանդութիւն զգաց և ասաց. այժմ հանգիստ սրտով կքնեմ, քո վստահութիւնն ինձ անդորրութիւն ներշնչեց:

ԳԼԽ. Ի.

ԾՆՆԴԱՎԱՅՐՈՒՄ



իրակի առաւօտեան, երբ արևի ոսկեգոյն ճառագայթները լուսաճաճանչ փայլտուին պարտիզի կարմրագոյն ծաղիկներին, տիկին Մենօտտին դուրս եկաւ սենեակից և նստեց ցանկապատի մօտ՝ մարգագետնի վրայ եղած նստարանի վրայ: Նա նայում էր իր շուրջը և մտածում: Երբ աչքը ձգեց դափնեվարդի ծաղիկների, դրա յետևը գտնուող դափնեպատ ցանկի, թզենիների ու խաղողի որթերի՝ վրայ, ինքն իրեն ասաց ախմայ. Աստուած վկայէ,

որ սիրով կցանկանայի խիղճս ազատել այս անարդար տիրապետութիւնից, բայց այսպիսի մի սիրուն վայր ոչ մի տեղ չեմ գտնի»:

Այդ միջոցին Ռիկօն պարտէզ մտաւ. նա այսօր ճաշից յետոյ պէտք է ուրիշ գիւղ գընար նուագելու և այդ պատճառով այժմ էր եկել, որովհետեւ շատ ծանր կլինէր նրա համար՝ եթէ ամբողջ օրը չտեսնէր նրանց: Երբ Ռիկօն ուղղակի դէպի սենեակն էր գնում, տիկին Մենօտտին ձայն տուեց նրան ու ասաց.

«Մի ըոպէ նստիր այստեղ, ինձ մօտ. ո՞վ գիտէ թէ մինչև երբ կարող կլինենք այստեղ միասին մնալ»:

Ռիկօն վախեցաւ:

«Ինչո՞ւ, տիկին Մենօտտի, դուք հօ չէք գնում այստեղից»:

Տիկին Մենօտտին ստիպուած էր խօսքը փոխել. նա չէր կարող իր պատմութիւնը Ռիկօին էլ զրուցել: Նրա միտն եկաւ Մանիկի երէկուայ ասածները Ռիկօի մասին. երէկ այդ բանի վրայ ուշադրութիւն չէր դարձրել՝ համակուած լինելով իր սեպհական վշտով. այժմ ինքն իրեն զարմացաւ, մտաբերելով այդ ու ասաց.

«Աստ ինձ, Ռիկօ, միթէ դու առաջ էլ եղել ես այստեղ, որ ուզեցել ես լիճը կրկին

տեսնել, ինչպէս որ երէկ պատմեց ինձ Մանիկը»:

«Այո՛, երբ ես փոքր էի», ասաց Ռիկօն, «նրանից յետոյ ես գնացի»:

«Երբ փոքր էիր ինչպէս եկար այստեղ»:

«Ես այստեղ եմ աշխարհ եկել»:

«Ի՞նչ, այստեղ. ո՞վ էր ապա հայրդ, որ սարերից այստեղ եկաւ»:

«Նա սարերից չէր, մայրս էր միայն այնտեղից»:

«Ի՞նչ ես ասում, Ռիկօ, միթէ հայրդ այստեղացի էր»:

«Այո՛, նա այստեղացի էր»:

«Այդ մասին դու ոչինչ չես պատմել, շատ զարմանալի է. դու այստեղի անուն չունես, հօրդ անունն ի՞նչ էր»:

«Ինչպէս ես, նա էլ կոչւում էր Էնրիկօ Տրէվիլլօ»:

Տիկին Մենօտտին կաթուածահարի նման տեղից վեր թռաւ:

«Ի՞նչ ես ասում, Ռիկօ», աղաղակեց նա, «ի՞նչ ասացիր հէնց այս ըոպէիս»:

«Հօրս անունը», սուսայ Ռիկօն հանդարտ:

Տիկին Մենօտտին էլ չլսեց այդ խօսքերը, նա դէպի դուռը վազեց:

«Մանիկ, մի փաթաթան տուր, աղաղակեց նա ներս չգնացած, իսկոյն պէտք է քա-

Հանայի մօտ գնամ, ամբողջ մարմինս դողում է»:

Մանիկը զարմացած՝ բերեց փաթաթանը:

«Մի երկու քայլ հետս արի, Բիկօ», ասաց տիկին Մենօտտին գնալիս. «մի բան էլ պէտք է հարցնեմ քեզ»:

Բիկօն ստիպուած էր երկու անգամ կրկնել իր հօր անունը և քահանայի դրան մօտ տիկինն երրորդ անգամ էլ հարցրեց՝ թէ արդեօք ճիշտ այդպէս է: Այդ ասելով նա ներս մտաւ, իսկ Բիկօն վերադարձաւ և մնացել էր զարմացած տիկին Մենօտտի արածների վրայ:

Բիկօն իր ջութակը հետն էր բերել, որովհետեւ գիտէր, որ դրանով մի առանձին ուրախութիւն էր պատճառում Մանիկին: Եւ երբ այդպէս ջութակը ձեռքին ներս մտաւ՝ Մանիկին ու Սիլվիօն լաւ տրամադրութեան մէջ գտաւ. Մանիկն իր խոստման համաձայն՝ պատմել էր Պետերլիի արկածը և այդպիսով թէ իրեն և թէ Սիլվիօն մեծ զուարճութիւն էր պատճառել: Երբ Սիլվիօն ջութակը նկատեց, իսկոյն աղաղակեց. «այժմ երգենք, Մանիկի հետ միասին երգենք գառնուկի երգը»:

Մանիկն իր երգն էլ չէր լսել՝ յօրինելու օրից յետոյ. և որովհետեւ Բիկօն այժմ աւելի սիրուն եղանակներ գիտէր նուագել, այդ եր-

գը վաղուց արդէն մտահան էին արել ամենքը: Մանիկին աւելի զարմացրեց այն հանգամանքը, որ Սիլվիօն գերմաներէն էր ուզում երգել, որովհետեւ չգիտէր՝ թէ անցած երեք տարուայ ընթացքում Բիկօն քանի հարիւր անգամ էր այդ երգը նուագել Սիլվիօի առաջ: Նրա համար մեծ ուրախութիւն էր, որ այդ հին երգը նորից պէտք է երգէր Բիկօի հետ և սկսեց: Սիլվիօն էլ իր բոլոր ուժով հետներն երգեց. թէև նա այդ երգի մի խօսքն անգամ չէր հասկանում, բայց անքան լսել էր, որ եղանակի ելեջները ճշտութեամբ միտն էր պահել: Բայց այս անգամ Մանիկի ծիծաղելու հերթն էր. Սիլվիօն այնպէս էր բառերը յեղաշրջում, որ Մանիկը ծիծաղից թուլացած էլ չէր կարողանում երգել. Սիլվիօն էլ տեսնելով նրա ուրախ ծիծաղը, ինքն էլ սկսեց և յետոյ աւելի բարձրաձայն ու որոշ երգելով՝ աւելի ծիծաղեցրեց նրան. Բիկօն էլ բոլոր ուժերը լարած՝ նուագում էր իր «գառնուկներ ցած եկէք»-ը:

Տիկին Մենօտտին իր պարտէզին մօտենալիս՝ արդէն հեռուից լսեց երեխաների երգախառն ծիծաղը և չէր կարողանում ըմբռնել՝ թէ ինչու են նրանք այդպէս ուրախանում այսպիսի մի արկածալի ժամին: Նա

շտապով անցաւ պարտիզի միջով և սենեակը մտաւ. երկիւղն և ուրախութիւնը, վազելն ու գալիք դէպքերին սպասելն այնպէս էին ընկճել ու թուլացրել նրան, որ ներս մտնելուն պէս առաջին պատահած աթոռի վրայ նստեց՝ մի փոքր շունչ առնելով: Երգիչները յանկարծ լռեցին և զարմացած նայում էին մօրը:

Տիկին Մենօտտին ուշքի եկաւ և սովորականից դուրս հանդիսաւոր եղանակով աւսաց. «Րիկօ, նայիր շուրջդ. այս տունը, պարտէզը, դաշտը և այն ամենը, ինչ որ տեսնում ես և չես տեսնում, բոլորը, վերևից մինչև ներքև, բոլորը քոնն է. տէրը դու ես, բոլորը քո հայրական ժառանգութիւնն է: Այստեղ է քո ծննդավայրը. անունդ գրուած է մկրտուողների մատեանի մէջ, դու էնրիկօ Տրէվիլլօի որդին ես, իսկ Տրէվիլլօն ամուսնուս ամենամտերիմ բարեկամն էր»:

Տիկին Մենօտտիին հէնց առաջին նախադասութիւնից Մանիկն ամեն բան հասկացել էր և անապշի ուրախութիւն էր փայլում նրա դէմքի վրայ: Րիկօն նստած էր աթոռի վրայ քարացածի նման և ձայն ու ծպտուն չէր հանում: Բայց Սիլվիօն հանդիսաւոր ուրախութեամբ աղաղակեց. «այժմ յանկարծ ամբողջ

տունը Րիկօին է պատկանում. ո՞ր սենեակում պէտք է քնէ նա հիմա»:

«Ամեն տեղ, Սիլվիօ, ամեն սենեակում կարող է քնել, որտեղ էլ որ կամենայ. նա կարող է, եթէ կամենայ, հէնց այսօր մեզ երեքիս էլ ճանապարհ գցել այստեղից և բոլորովին մենակ ապրել այս բնակարանում»:

«Այդ դէպքում սիրով ես էլ ձեզ հետ կգալի», ասաց Րիկօն:

«Ա՛խ, բարի Րիկօ, աղաղակեց տիկին Մենօտտին, «եթէ ուզում ես, որ մնանք այստեղ, սիրով կմնանք. տուն գալիս ես մի փոքր մտածեցի՝ թէ ի՞նչպէս կարող ենք անել. Թէ տունը, թէ պարտէզն ու վարելահողերը կարող ենք երկու մասն անել. մի մասը լինի քոնը, իսկ միւս մասը Սիլվիօին»:

«Այդ դէպքում իմ բաժին կէսը տալիս եմ Մանիկին», աղաղակեց Սիլվիօն:

«Իմ բաժինն էլ նրան եմ տալիս», ասաց Րիկօն:

«Օհօ, այժմ բոլորը պատկանում է Մանիկին», ցնծութեամբ աղաղակեց փոքրիկն անկողնի միջից, «պարտէզն ու տունը և այն ամենը, ինչ որ կայ այստեղ՝ աթոռներն ու սեղանները, ես, Րիկօն ու իր ջութակը-բոլորը Մանիկինն են. այժմ նորից երգենք»:

Այդ միջոցին Ռիկօն ժամանակ ունեցաւ մտածելու տիկին Մենօտտիի ասածներէ վրայ ու անվստահ կերպով հարցրեց.

«Բայց ինչո՞ւ պէտք է Սիլվիօի հօր տունն իմը լինի»:

Նոր տիկին Մենօտտիի միտն ընկաւ, որ Ռիկօն դեռ ամբողջ պատմութիւնից ոչինչ չը գիտէ, իսկոյն սկսեց պատմել բոլորը՝ սկզբից սկսած և նախորդ երեկոյեան պատմածից աւելի մանրամասն: Երբ տիկինն իր պատմութիւնը վերջացրեց, երեք լսողներն էլ կատարեւապէս հասկացան բանի էութիւնը և ամենքն էլ անասելի ուրախութիւն էին զգում, որովհետեւ էլ ո՛չ մի արգելք չկար, որ Ռիկօն իսկոյն իր սեպհական բնակարանը փոխադրուէր և այնուհետեւ երբէք այնտեղից չգուրս գար:

Այդ ընդհանուր ուրախութեան միջոցին Ռիկօն ասաց.

«Եթէ այդպէս է, տիկին Մենօտտի, այս բնակարանում ոչինչ չպէտք է փոխուի. ես էլ կգամ այստեղ, իմ հայրենի տանը կլինեմ և ամենքս կմնանք, ինչպէս որ եղել ենք մինչև այժմ. դուք մեր մայրը կլինէք»:

Ա՛խ, Ռիկօ, ի՜նչ լաւ եղաւ, ի՜նչպէս ամեն բան լաւ էր կարգադրել Աստուած. այժմ

ես կարող եմ ամեն բան քեզ յանձնել և հանգիստ խղճով ինքս էլ այստեղ մնալ: Եւ ես քո մայրը կլինեմ, Ռիկօ, առանց այդ էլ ցայժմ հարազատ զաւակիս պէս էի սիրում քեզ. այժմ դո՛ւ էլ, Մանիկն էլ ինձ «մայրիկ» կանչեցէք. ամբողջ Պեշիէրայում այժմ մենք ամենաերջանիկ ընտանիքն ենք»:

«Հիմա պէտք է մեր երգը վերջացնենք», աղաղակեց Սիլվիօն, որ ուրախութիւնից՝ երգելու և ցնծալու էր տրամադրուած. Ռիկօն ու Մանիկն էլ ուրախ սրտով նորից սկսեցին իրենց երգը. սրանք էլ Սիլվիօից պակաս չէին ցնծում: Երբ այդ երգը վերջացրին, Մանիկն ասաց.

«Այժմ մի երգ էլ պէտք է երգենք, Ռիկօ, գիտես որ երգն եմ ասում»:

«Այո, գիտեմ, պատասխանեց Ռիկօն, ամենայն սիրով կերգեմ հետք, հէնց տատիս լրած կտորն երգենք». նա սկսեց և շատ սիրուն ու սրտալի երգեց.

«Ինչ թոյլ է տալիս, ինչ ինքն է անում,
«Բոլորն էլ բարի վախճան է ստանում»:

Մանիկն էլ իր բոլոր ուժով ու սրտի բերկրութեամբ ձայնակցեց նրան:

Այդ օրը Ռիկօն էլ Ռեա չգնաց. Տիկին Մենօտտին խորհուրդ տուեց նրան՝ իսկոյն գնալ պանդոկ, տանտիրուհուն յայտնել իրերէ

նոր դրութիւնը, յետոյ մի ուրիշ ջութակահար ուղարկել Ռիւս և հէնց այսօր իսկ փոխադրուել իր բնակարանը: Այդ առաջարկութիւնը հաճելի թուաց Ռիկօին և նա իսկոյն շտապեց դէպի պանդոկ: Ռիկօի պատմելու ժամանակ պանդոկի տիրուհին լսում էր զարմացած. երբ Ռիկօն վերջացրեց, տիրուհին ձայն տուեց իր ամուսնուն, ուրախութեան նշաններ արտայայտեց և օրհնեց Ռիկօին ու նրա տունը. նրա օրհնութիւնը սրտանց էր: Թէև Ռիկօի հեռանալը ձեռնտու և հաճելի չէր պանդոկապետի կնոջը, սակայն նա վաղուց կասկածում էր, որ «Դրայ Կրօնէն» պանդոկի տիրուհին հետամուտ է լինում Ռիկօին և աշխատում՝ իրենից խլել նրան. այդ բանի վրայ սաստիկ զայրացած լինելով՝ այժմ ուրախ էր, որ իր հակառակորդի ցանկութիւնը չկատարուեց: Տիրուհին ուրախ էր նոյնպէս, որ Ռիկօն կալուածատէր է դառնում, որովհետև հէնց սկզբից սիրել էր նրան: Պանդոկապետն աւելի ուրախ էր, որովհետև Ռիկօի հօր լաւ ծանօթն էր և չէր կարողանում ըմբռնել թէ ինչպէս եղաւ, որ ինքը հէնց սկզբից չճանաչեց Ռիկօին, քանի որ նա բոլորովին նման էր հօրը: Այդպիսով Ռիկօն ուրախ տրամադրութեամբ հրաժեշտ տուեց իր օթևանին.

տիրուհին դրան շեմքում մի անգամ էլ նրա ձեռքը սեղմելով ասաց, որ բան է, եթէ յետոյ, ժամանակի ընթացքում, կարիք ունենայ, ինքը պատրաստ է նրան օգնելու: Նոյն իսկ այդ երեկոյեան ամբողջ Պեշիէրան գիտէր Ռիկօի պատմութիւնը զանազան յաւելուածներով. ամենքն էլ ուրախանում էին Ռիկօի բաղդաւորութիւնը լսելով և միմեանց ասում. «նա կարծես թէ ստեղծուած էր հէնց այդ փոքրիկ կալուածքի տէրը լինելու համար»:

Տիկին Մենօտտին էլ ամեն ջանք թափում էր նոր տանտիրոջ համար ամեն բան յարմարացնելու. նա Ռիկօի համար կահաւորեց այն մեծ սենեակը, որի երկու լուսամուտները նայում էին պարտիզի միջով դէպի լիճը. այդ սենեակի պատերի վրայ կային սիրուն մարմարեայ քանդակազործ պատկերներ. սեղանի վրայ դրուած էր անուշաբոյր ծաղիկների մի փունջ և ամբողջ սենեակն աչնպէս մաքուր ու զարդարուած էր, որ երբ Ռիկօն Մանիկի առաջնորդութեամբ վերև եկաւ, զարմանքից մնաց դրան շեմքում կանգնած. տիկին Մենօտտին նախապէս որոշել էր այդ տեղ ընդունել նրան: Երբ տիկինը Ռիկօի ձեռքը բռնած դէպի լուսամուտը տարաւ, որտեղից երևում էին փալփլող ծովը և մանուշա-

կազոյն լեռները, նրա սիրտը լցուեց. ուրախութեան և շնորհակալութեան զգացմունքները յուզեցին նրա հոգեկան աշխարհը և նա հազիւ միայն կարողացաւ արտասանել.

«Ո՛հ, ի՞նչ սիրուն է, այժմ ես իմ տանը, իմ հայրենիքումն եմ»:

Երբ Րիկօն իր նոր բնակարանում տեղաւորուեց, այդ տան չորս բնակիչներն օրէցօր այնպիսի ուրախ ժամանակ էին անցկացնում և երջանիկ կեանք վարում, որ ոչ մէկը դրանցից չէր նկատում թէ ի՞նչպէս արագ էր թուշում ժամանակը:

Յերեկով Րիկօն սուշող պատանու հետ միասին գնում էր պարտէզը, վարելահողերը և եգիպտացորենի արտերը շրջելու, որովհետեւ այժմ ինքը պէտք է ծանօթանար բոլոր գործերին: Բիկօի ուղեկից պատանին մտածում էր ինքն իրեն. «Ես աւելի շատ բան գիտեմ, քան իմ տէրը» և մի փոքր մեծամտելով՝ Բիկօի հետ խրոխտ լեզուով էր խօսում, բայց երեկոյեաններն այնպիսի սիրուն և սրտազրաւ հնչիւններ էին լսում լուսաւորուած սենեակներից, որ այդ պատանին պարտիզի ցանկապատին յենուած՝ ժամերով լսում էր և հրճուանքով ասում ինքն իրեն. «չէ, իմ տէրն ինձնից շատ քան գիտէ» և յարգանք էր տածում դէպի նա:

ԳԼԽ. ԻԱ

ԱՐԵՒԻ ԸՈՂԲ ԳԱՐԴԱ ԼՃԻ ՎՐԱՅ



արունակ այդպիսի ուրախ օրեր անցկացնելով՝ երկու տարին լրացաւ: Մանիկը գիտէր, որ հասել է իր տուն վերադառնալու ժամանակը և արիութիւնը չկորցնելու համար ստիպուած էր ուժով զսպել իրեն. այն միտքը՝ որ ինքը պէտք է գնայ և գուցէ էլ չվերադառնայ՝ սաստիկ ճնշում էր նրա սիրտը: Բիկօն էլ գիտէր իրենց գլխի գալիքը և յաճախ ամբողջ օրը հազիւ թէ մի քանի խօսք էր արտասանում: Տիկին Մենօտին էլ տեսնելով այդ՝ սաստիկ անհանգիստ էր և աշխա-

տում էր իմանալ նրանց տիրութեան անյայտ պատճառը, որովհետեւ ինքը վաղուց մոռացել էր, որ Մանիկը պէտք է վերադառնայ և ընդունի առաջին հաղորդութիւնը: Երբ տիկին Մենոտտին իմացաւ այդ, հանգստացրեց նրանց ու ասաց. «կարելի է դեռ մի տարի էլ սպասել» և այդպիսով նրանք մի տարի էլ խաղաղ և ուրախ ժամանակ անցկացրին:

Բայց երրորդ տարին Բերգամոսից լուր եկաւ, թէ այնտեղ մի մարդ է եկել սարերից, որին պատուիրել են Մանիկին տուն տանել. էլ ոչինչ չէր կարելի անել, Մանիկը պէտք է գնար: Փոքրիկ Սիլվիոն կատաղութիւնից դիւահարի շարժումներ էր անում, բայց իզուր, ճակատագրի դէմ ոչինչ չէր կարող անել: Վերջին երեք օրերը տիկին Մենոտտին շարունակ կրկնում էր. «էլի յետ արի, Մանիկ, խոստացիր հօրդ ինչ որ կամենայ՝ միայն թէ թոյլ տայ, որ դաս»:

Րիկոն էլ ոչ մի խօսք չէր ասում: Մանիկը ճանապարհ ընկաւ և այդ օրից Մենոտտիի ուրախ բնակարանը թանձր ու անթափանցելի ամպով ծածկուեց, թէև դուրսն արևը փայլում էր սիրուն: Եւ այդպէս շարունակուեց Նոյեմբերից մինչև Զատիկի տօները, երբ ամեն մարդ ուրախութիւն էր զգում,

սակայն այդ բնակարանը դեռ լուռ ու խաղաղ էր: Երբ Զատիկի տօներն անցան և պարտիզում ամեն բան ծաղկում, փթթում ու բուրում էր աւելի սիրուն, քան երբ և իցէ, մի երեկոյ, երբ Րիկոն նստած էր Սիլվիոի մօտ և նուագում իր գիտցած ամենատխուր եղանակը, լանկարծ պարտիզում մի ծանօթ ձայն լսուեց. «Րիկո, Րիկո, մի՞թէ չես կարող աւելի ուրախ դիմաւորել ինձ»:

Սիլվիոն սաստիկ աղաղակեց, իսկ Րիկոն ջուլթակը ձգեց անկողնի վրայ և դուրս թռաւ: Տիկին Մենոտտին սաստիկ վախեցած այդ աղաղակից՝ սենեակը մտաւ և նոյն վայրկեանին տան շեմքում տեսաւ Րիկոն ու Մանիկին: Հէնց որ Մանիկի ծիծաղկոտ աչքերը ներս թափանցեցին այդ բնակարանը, վաղուց արդէն անյայտացած արևի շողքը փայլեց նորից. այս տեսակցութիւնն այնպիսի ուրախութիւն պատճառեց բոլորին, որ երբէք չէին երևակայել հրաժեշտի ժամանակ: Նրանք կրկին նստեցին Սիլվիոի անկողնի մօտ եղած սեղանի շուրջը և սկսեցին միմեանց հարց ու փորձ անել և պատմել իրենց գլխովն անցածները: Այդ երեկոն այնպիսի հանդիսաւոր կերպարանք ստացաւ, որ տեսնողը կարծէր՝ թէ այդ չորս անձինքն էլ լիակատար երջանկութիւն են վայել-

լում: Բայց Բիկօն ուրիշ զգացմունքներ ունէր: Ուրախութեան միջոցին նա յանկարծ սկսեց առաջուայ նման ապուշ կտրել, բայց այս անգամ ապշութիւնն առաջուայ պէս երկար ժամանակ չտուեց և ըստ երևոյթին շուտով գոհացուցիչ վճիռ գտաւ, որովհետեւ յանկարծ նրա ապշութիւնն անցաւ և որոշ ու հաստատուն կերպով ասաց հետեւեալ խօսքերը.

«Մանիկն անմիջապէս պէտք է իմ ամուսինը լինի, եթէ ոչ նա էլի կհեռանայ մեզանից, իսկ այդ՝ չենք կարող տանել մենք»:

Սիւլվիօն իսկօյն չափից դուրս ոգևորուեց և կարճ ժամանակից յետոյ բոլորն էլ համաձայն էին, որ այդպէս պէտք է լինի և ուրիշ կերպ չէր կարող լինել:—

Պեշիէրայի մայիսեան ամենասիրուն օրերից մէկն էր. երկար ու հանդիսաւոր գնացքն եկեղեցուց դէպի «Ոսկեայ արև» հիւրանոցն էր շարժուում: Ամենից առաջ գնում էր, սիգաճեմ քայլուածքով, բարձրահասակ Բիկօն. նրա աջ կողմից քայլում էր գեղաչեայ Մանիկը՝ թարմ ծաղիկներից հիւսուած պսակը գլխին. դրանց հետևում էր փափուկ բարձերով լցուած մի փոքրիկ կառք, որ քաշում էին երկու Պեշիէրացի զուարթ տղայք. կառքում նստած էր

Սիւլվիօն՝ յաղթողի նման ուրախութեամբ լըցուած. կառքի յետևից գնում էր տիկին Մենօտտին հարսանեաց շքեղ հագուստով և զրգացուած սրտով. տիկնոջը հետևում էր մի պատանի՝ ձեռքին բռնած ծաղկեայ մի ահագին փունջ. յետոյ արդէն ուրախ ու զուարթ բացազանչութիւններով քայլում էին բոլոր Պեշիէրացիները, որովհետեւ ամենքն էլ ցանկանում էին տեսնել նորապսակ գեղեցիկ զոյգը և նրանց հետ ուրախանալ: Պեշիէրայի բնակիչների համար կարծես մի ընդհանուր ընտանեկան հանդէս էր. կորած և նորից գրտնուած Պեշիէրացիներ հաստատ օջաղն էր հիմնում իր ծննդավայրում:

Անկարելի է նկարագրել «Ոսկեայ արև»-ի տիրուհու յաղթական ուրախութիւնը, երբ հանդիսաւոր գնացքը մօտեցաւ հիւրանոցին: Այնուհետև ուր և ինչպիսի հարսանիքի մասին էլ որ խօսք լինէր, նա ծանր կշռադատելով՝ արտասանում էր միշտ.

«Այդ բոլորն երբէք չի կարող համեմատուիլ Բիկօի հարսանիքի հետ, որ տեղի ունեցաւ «Գօլդենէ Զօննէ»-ում»:

Այնուհետև արևի շողքը շարունակ փայլում էր ծաղկապարտիզի բնակարանում. Մա-

նիկն էլ աշխատում էր, որ էլ երբեք չմոռա-
ցուի «Հայր մերը» և ամեն կիրակի երեկոյեան
պարտիզում տարածւում էին մեծ մօր երգի
խմբական, պարզ ու քաղցր հնչիւնները:

Մանիկն ու Ռիկոն երջանիկ էին:



ՀՀ Ազգային գրադարան



NL0596478

